

T.C.
AHI EVRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

İKİ DEVİR, BİR KURUM
Asakir-i Mansure-i Muhammediyye'den
1960 Türkiye'sinin Kara Kuvvetlerine
(Asker Alma İşlemleri ve Özlük Hakları)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ahmet Ferit ÇAKIROĞLU

Kırşehir - 2015

**T.C.
AHİ EVRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI**

**İKİ DEVİR, BİR KURUM
Asakir-i Mansure-i Muhammediye'den
1960 Türkiye'sinin Kara Kuvvetlerine
(Asker Alma İşlemleri ve Özlük Hakları)**

**TWO SPEED AND ONE INSTITUTION
From Asakir-i Mansure-i Muhammediye and in Turkey's
1960's for land forces to process to get Soldier and
employee rights.**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ahmet Ferit ÇAKIROĞLU

Kırşehir - 2015

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE,

Bu çalışma jürimiz tarafından TARİH.....Anabilim Dalında YÜKSEK
LİSANS TEZİ / DOKTORA TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan [İmza].....(İmza)

Akademik Unvanı, Adı-Soyadı
Prof. Dr. Remzi KILIS

Üye [İmza].....(İmza)

Akademik Unvanı, Adı-Soyadı
Doc. Dr. Yaşar ÖZÜĞETİN

Üye [İmza].....(İmza)

Akademik Unvanı, Adı-Soyadı
Yrd. Doc. Dr. Bülent KARA

Üye.....(İmza)

Akademik Unvanı, Adı-Soyadı

Üye.....(İmza)

Akademik Unvanı, Adı-Soyadı

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

.../.../20..

(İmza Yeri)
Akademik Unvan, Adı-Soyadı
Enstitü Müdürü

ÖZET

Tarihsel mazisiyle Beylik, İmparatorluk ve Devlet gibi siyasi oluşumlar içerisinde varlığını koruyan ve geliştiren kara ordusu önemini hem devlet hayatında hem de “vatandaş” nazarında sürdürmeye devam etmektedir. Bu yönüyle Gazi Mustafa Kemal Atatürk’ün ifade ettiği gibi: “*Ordumuz; Türk birliğinin, Türk kudret ve kabiliyetinin, Türk vatanseverliğinin çelikleşmiş bir ifadesi*” olmayı devam ettirmektedir.

Tarihin hemen her devrinde, devlet kurma tecrübelerini tescilleyen Türklerin bu başarısında disiplinli kara ordusuna sahip olmaları başat rol oynamıştır. Ordunun yeri Türk devletlerinde bu kadar önem arz ettiği için olsa gerek devletin zafiyeti ortaya çıktığında da bu durumun giderilmesi adına üst düzey yöneticilerin veya bürokratların aklına gelen ilk değişim girişimi ordu ile ilgili olmuştur. Osmanlı Devleti’nin eski ihtişamlı günlerine dönebilmesi adına askeri alanda yapılmak istenen ıslahatlar bu düşünceyi desteklemek için yeterli delili teşkil etmektedir.

Osmanlı Devleti’nde yapılmak istenen ıslahatlar ilk etapta askeri alanda düşünülmüş ve daha sonra alan genişletilmiştir. Yüzeysel yenilik çalışmaları, eskiyi koruma alışkanlıkları, yeniye karşı farklı nedenlerle gösterilen direnç, toplumsal destek yoksunluğu, gerekli barış ortamına kavuşamama, coğrafi sıkıntılar ve yöneticilerin süreci istikrarla devam ettirebilecek kabiliyete sahip olmaması gibi nedenlerle amaca ulaşamamıştır.

Modern Türk ordusunun nüvesinin oluşturulmasında Osmanlı padişahlarından III. Selim ve II. Mahmut büyük bir öneme haizdir. Bu dönemlerin ordusunu temsil eden Nizam-ı Cedid ve Asakir-i Mansure-i Muhammediye için Hatt-

ı Hümeyun ve nizamnameler çıkarılırken ileriki yıllarda aynı yasal düzenlemeler bu kez modern Türk ordusu için yasa, tüzük, nizamname, genelge, muhtıra ve talimnamelerle süre gelmiştir.

Bu çalışmada modern tarzda kabul edilen ve II. Mahmut dönemi Osmanlı ordusu ile başlayarak Tanzimat, Meşrutiyet ve nihayetinde yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti ordu yapılanması ele alınmıştır.

Tez konusunu modernleşmenin en belirgin dönemi olan II. Mahmut ve Asakir-i Mansure-i Muhammediye ile başlatmayı uygun gördük. Konunun bitiş noktasının tespitinde ise Türkiye Cumhuriyeti tarihinde bir siyasi kırılma noktası olan 1960 yılını esas aldık.

Anahtar Kelimeler: Silahlı Kuvvetler, Ordu, Asakir-i Mansure-i Muhammediye, Personel, Asker alma.

ABSTRACT

The army has preserved and continued its existence during the different eras of the state. Our army continues to be, as Mustafa Kemal Atatürk states, the representation of the Turkish unity, power, capability and patriotism.

The reason of Turks' founding states throughout history is the disciplined army. As the army has such an important role in the Turkish states, it might be the reason why the governors and bureaucrats attempted to carry out reforms in the army when a weakness occurred in the state. Reforms in the military field in order to return the Ottoman Empire to its glorious days prove this idea.

The reforms in the Ottoman Empire were related to military at first, then were expanded to other fields. But they were not successful because of the shallow reform attempts, the tendency to reserve the old tradition, resistance to the new, lack of social support, the unstable environment, geographical problems and the rulers' incapability to perpetuate the process.

The Ottoman sultans Selim III and Mahmut II have an important effect on laying the foundations of the modern Turkish army. Rescripts and regulations were implemented for Nizam-ı Cedid and Asakir-i Mansure-i Muhammediye which represent the army during the two sultans' reigns. Later, similar legislative regulations continued to exist with laws, rules, regulations, notices, cahiers, journals and field manuals.

This study deals with the modern army during the reigns of Selim III and Mahmut II, the Tanzimat Era, the Meşrutiyet Era and the Turkish Republic.

The study begins with the most significant period of modernization, of Selim II and Nizam-ı Cedid, and ends with the year 1960 when a political breaking point was experienced in the history of the Turkish Republic.

ÖNSÖZ

Uzun bir araştırmanın sonucunda, varlığı Türk tarihinin köklerinden gelen Türk Silahlı Kuvvetlerinin personel yapısına ışık tutmayı amaçlayan bu tez çalışması, Türk Silahlı Kuvvetleri Personeli'nin Asakir-i Mansure-i Muhammediye devrinden itibaren özlük hakları konusunu inceleme kapsamına almıştır. Askeri Tarih literatüründe araştırılan fakat kronolojik anlamda eksiklikleri görülen noktaları tamamlanmaya çalışılmıştır. Tezdeki genel amaç rütbe, terfi, emeklilik ve asker alma gibi konularda gerçekleştirilen yapısal değişimi esas almaktır. Bu çalışmada tarihsel devamlılık esasına bağlı kalınarak konuların bir bütünlük içerisinde sunulmasına dikkat edilmiştir.

Tez Konusunun kapsadığı tarih aralığı Osmanlı ordusundaki değişim olgusunun sistemleşmeye başladığı II. Mahmut döneminden yakın dönem Cumhuriyet tarihine kadar belirtilen alt başlıklar ile sınırlandırılmış alandır. Tezin içerik kısmında ise Nizam-ı Cedit sonrasında II. Mahmut'un gayretleriyle sürdürülen kurumsal yenilenmenin incelenmesine çalışılmıştır. Tanzimat dönemi reformlarıyla özellikle adalet ve ekonomi gibi alanlarda meydana gelen değişimlerin ordu üzerindeki etkisi irdelenmeye çalışılmıştır. Meşrutiyet yönetiminin kabulü ile birlikte meydana gelen değişim kendisini kamusal boyutta göstermiştir.

Devlet hayatı esas alındığı zaman kısa bir zaman dilimi olarak değerlendirilebilecek bir geçiş süreci de şüphesiz ki yeni Türk devletinin kurulması ve Cumhuriyet'in ilan edilmesi olmuştur. Muasır medeniyetler seviyesini hedefleyen Cumhuriyet Türkiye'si diğer kurumlarda olduğu gibi askerî sistemde de köklü değişimlere yönelmiştir.

Bu araştırmadaki amaç akademik tarih çevresinde son dönemde ilgi alanı olmaya başlayan Askeri Tarih personel konularını tarihi perspektiften değerlendirmek ve bu alandaki çalışmalara bir nebze olsun katkı sağlamaktır.

Tez Üç bölümden oluşmuştur. İlk bölümde tezde geçen kavramların açıklamaları, İkinci bölümde, II. Mahmut döneminden Osmanlı Devleti'nin sonuna kadar devam eden süre içerisinde ordunun geçirdiği kurumsal değişim ve asker kanunlar, Üçüncü bölümde ise Cumhuriyet dönemi Silahlı Kuvvetler Personel kanunu konusundaki değişiklikler ele alınmıştır.

Araştırma sırasında konu ile ilgili yazılmış kitap, makale ve tezlerden yararlanılmış gazete arşivleri incelenmeye çalışılmıştır. Ayrıca TBMM elektronik arşivi ve Ankara Milli Kütüphanesinden yararlanılmıştır. Bu alışma sırasında istifade ettiğim ve yönlendirmeleriyle çalışmamın şekillenmesinde büyük emeği olan, fikirlerini ve değerli yardımlarını benden esirgemeyen tez danışmanım sayın Yrd. Doç. Dr. Bülent KARA'ya, sayın hocam Doç. Dr. Yaşar ÖZÜETİN'e ve sayın komutanım Öę. Alb. Kadir Türker GEÇER'e sonsuz teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	ii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ	vi
İÇİNDEKİLER	viii
FOTOĞRAF VE ÇİZİMLER.....	xii
TABLolar DİZİNİ.....	xiii
GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Amacı	1
1.2. Araştırmanın Önemi.....	2
1.3. Araştırmanın Yöntemi.....	3
BİRİNCİ BÖLÜM	6
1. OSMANLI ORDUSUNDA MODERNLEŞME VE ASAKİR-İ MANSURE-İ MUHAMMEDİYE.....	6
1.1. II. Mahmut Dönemi Modernleşme Hareketleri (1808-1839)	6
1.1.1. Sekban-ı Cedit Ocağı	15
1.1.2. Eşkinci Ocağının Kurulması	21
1.1.3. Yeniçeri Ocağının Kaldırılması	26
1.1.4. Asakir-i Mansure-i Muhammediye'nin Kurulması (1826-1839).....	31
1.1.4.1. Kuruluş Öncesi Sürecin Genel Değerlendirmesi;	32
1.1.4.2. Asakir-i Mansure Ordusunun Tertiplenmesi ve Personelin Özlük Hakları	34
1.1.4.3. Asakir-i Mansure Teşkilâtı'nın Kurulma Nedenleri:	34
1.1.4.4. Asakir-i Mansure'nin Kadro yapısında Yıllara Göre Yapılan Düzenlemeler:.....	37
1.1.4.5. Asakir-i Mansure'nin Kışla ve Eğitim Uzman İhtiyacının Karşlanması:	40
1.1.4.6. Asakir-i Mansure'ye Asker Tedârîki ve Yıllara Göre Rütbe Düzenlemeleri:.....	41
1.1.4.7. Asakir-i Mansure Askeri'nin Özlük Hakları:	45
1.1.5. Asakir-i Mansure-i Muhammediye Ordusunda Redif Birliklerinin oluşturulması:.....	48
1.1.6. Hassa Birliklerinin Teşkil Edilmesi	52
1.1.7. Donanmada Yapılan İslahatlar.....	53

1.2. Tanzimat Sonrasında Orduda Teşkilat Alanında Yapılan Düzenlemeler	58
1.2.1. Rütbe	60
1.2.2. Terfi	64
1.2.3. Emeklilik	69
1.2.3.1. Askeri Tekaüt (Emekli) Sandığı'nın Kuruluşu:	72
1.2.3.2. 1881 Tarihli Sandık Nizamnamesi:	76
1.2.3.3. Asakir-i Berriye Tekaüd Kanunnamesi	82
1.2.3.4. Tanzimat'tan Sonra Asker Alma Sistemi	84
1.2.3.5. Çıkarılan Asker alma kanunları ve özellikleri	90
1.2.3.6. 1843 Tarihli "Tensikât-ı Celile-i Askeriye" Kanunu	92
1.2.3.7. Asker alma sisteminde Kur'a usulü 1846 Kanunu	94
1.2.3.8. 1869 Kanunnamesi (Kuvve-i Umumiye-i Askeriye Nizamnamesi).....	105
1.2.3.9. 1870 Kanunnamesi (Tensikat-ı Cedide-i Askeriyye Tefhikan Tanzim Olunan Kur'a Kanunname-i Hümayunu)	107
1.2.3.10. 1886 Kanunu Nizamiye Kanunnamesi "Ahz-ı Asker"	109
1.2.3.11. 1908 II. Meşrutiyet'in İlanı ve Askeralma Sistemindeki Gelişmeler ve Tasviye-i Rütüb Kanunu.....	114
1.2.3.12. 1910 Nizamnamesi (Osmanlı ordusunun Teşkilat-ı Esasiye Nizamnamesi)	116
1.2.3.13. 1913 Kanunnamesi (Teşkilat-ı Umumiye-i Askeriyye Nizamnamesi) 118	
1.2.3.14. 1914 Kanunnamesi (Mükellefiyet-i Askeriyye Kanun-ı Muvvakkatı) 119	
1.2.3.15. Tanzimat Döneminde Gönüllü Askerlik Uygulaması:.....	123
1.2.3.16. Askerlikten Muaf Tutulanlar:	124
İKİNCİ BÖLÜM.....	126
2. CUMHURİYETİN İLANINDAN 1960'LI YILLAR TÜRKİYE'SİNİN SİLAHLI KUVVETLERİNE: PERSONEL ve ÖZLÜK HAKLARI	126
2.1. Kanunlar Kapsamında Türk Silahlı Kuvvetlerinde Personel Durumu	127
2.1.1. 1927 Yılı 1076 Sayılı İhtiyat Zabıtları ve İhtiyat Askerî Memurları Kanunu	127
2.1.2. 1927 Yılı 1111 Sayılı Askerlik Mükellefiyeti Kanunu.....	128
2.1.3. 1252 Sayılı Askeri Terfi Kanununun Bazı MevadinıMuaddil Kanun (1928) 129	
2.1.4. 1494 sayılı Ordu Zabitan Heyetine Mahsus 863 ve 1252 Numaralı Terfi Kanunlarının Bazı Maddelerinin Tadiline Dair Kanun (1929)	132
2.1.5. 1517 Sayılı Askeri ve Mülki Tekaüt Kanunu (1930).....	134

2.1.6. 2590 sayılı Efendi, Bey, Paşa Gibi Lakap ve Ünvanların Kaldırıldığına Dair Kanun (1934)	139
2.1.7. 2771 Sayılı Ordu Dahili Hizmet Kanunu (1935)	140
2.1.8. 3079 sayılı Subay ve Askerî Memurların Tekaüdü İçin Rütbe ve Sınıflarına Göre Tayin Olunan Yaşları Bildiren Kanun (1936)	142
2.1.9. 4273 Sayılı Subaylar Heyetine Mahsus Terfi Kanunu (1942)	144
2.1.10. 211 Sayılı Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmet Kanunu (1961)	149
2.1.11. 926 Sayılı Türk Silahlı Kuvvetleri Personel Kanunu (1967)	158
SONUÇ	172
KAYNAKÇA	176
EKLER	184
Fotoğraf-1: Redif Askerleri	184
Fotoğraf-2: XIX. Yüzyıl Asker Üniformaları	184
Fotoğraf-3: Birinci Dünya Savaşı sırasındaki firarilerden bir görüntü	185
Fotoğraf-4: Colmar Von der GOLTZ Paşa	185
Fotoğraf-5: Serasker Rıza Paşa	186
Fotoğraf-6: Bedelli Askerlik sırasındaki Anadolu Gençler	186
Fotoğraf-7: Eric Von Falkenhayn	187
Fotoğraf-8: Birinci Dünya Savaşı'ndaki Seferberlik ilanı afişi	188
Fotoğraf-9: Birinci Dünya Savaşı'na giren Osmanlı Devleti'nin şehir merkezlerinde kurmuş olduğu Asker Alma masalarından bir görüntü	189
Fotoğraf-10: 1940'lı Yıllar. Asteğmen Eğitimi	189
Tablo-1: Mülazım ile Müşir arasındaki rütbelere verilen ünvanlar	190
Tablo-2: Osmanlı Devleti'nin son yüzyılında kullanılan rütbelerin günümüz karşılıklarıyla birlikte gösterilmesi	190
Tablo-3: Ordu Bölgelerinin numaralandırılması	191
Tablo-4: Birinci Dünya Savaşı'nda seferberliğe çağrılanların doğum tarihleri	192
Tablo-5: Rütbe Bekleme Süresi	193
Tablo-6: Rütbe Bekleme Süresi	194
Tablo-7: 1936 Yılı İtibariyle Rütbe Bekleme Süresi	195
Tablo-8: 1942 Yılı İtibariyle Rütbe Bekleme Süresi	196
Tablo-9: 1967 Yılı İtibariyle Rütbe Bekleme Süresi	197
Tablo-10: 1967 İtibariyle Orgeneral Seviyesindeki Kuvvetlere Göre Makam Kontenjanları	197
Tablo-11: 1967 Yılı İtibariyle Astsubay Rütbelerinde Bekleme Süreleri	198

FOTOĞRAF VE ÇİZİMLER

Fotoğraf-1: Redif Askerleri.....	184
Fotoğraf-2: 19. Yüzyıl Asker Üniformaları	184
Fotoğraf-3: Birinci Dünya Savaşı Sırasındaki Firarilerden Bir Görüntü	185
Fotoğraf-4: Colmar Von der GOLTZ Paşa	185
Fotoğraf-5: Serasker Rıza Paşa.....	186
Fotoğraf-6: Bedelli Askerlik Sırasındaki Anadolulu Gençler.....	186
Fotoğraf-7: Eric Von Falkenhayn	187
Fotoğraf-8: Birinci Dünya Savaşı'ndaki Seferberlik Afîşi	188
Fotoğraf-9: Birinci Dünya Savaşı'ndaki Asker Alma Masası	189
Fotoğraf-10: 1940'lı Yıllar. Asteğmen Eğitimi	189

TABLolar DİZİNİ

Tablo-1: Mülazım İle Müşir Arasındaki Rütbelere Verilen Ünvanlar.....	190
Tablo-2: Rütbelerin Günümüz Karşılıklarıyla Birlikte Gösterilmesi.....	190
Tablo-3: Ordu Bölgelerinin Numaralandırılması.....	191
Tablo-4: Birinci Dünya Savaşı'nda Seferberliğe Çağrılanların Doğum Tarihleri	192
Tablo-5: Rütbe Bekleme Süresi	193
Tablo-6: Rütbe Bekleme Süresi	194
Tablo-7: 1936 Yılı İtibariyle Rütbe Bekleme Süresi	195
Tablo-8: 1942 Yılı İtibariyle Rütbe Bekleme Süresi	196
Tablo-9: 1967 Yılı İtibariyle Rütbe Bekleme Süresi	197
Tablo-10: 1967 İtibariyle Orgeneral Seviyesindeki Kuvvetlere Göre Makam Kontenjanları	197
Tablo-11: 1967 Yılı İtibariyle Astsubay Rütbelerinde Bekleme Süreleri.....	198

GİRİŞ

1.1. Araştırmanın Amacı

Osmanlı Devleti döneminde Türk ordusu büyüklüğünün ve gücünün en üst düzeyinde bulunmakta idi. Bununla birlikte Osmanlı Devleti'nin değişen dünya koşullarına yeterince ayak uyduramaması sonucunda her kurumda olduğu gibi orduda da bir gerileme başlamıştır. Bu gerilemenin dönüm noktası 1826'da Vaka-i Hayriye ile Kapıkulu Ocağı'nın kaldırılması olmuştur. II. Mahmut tarafından oluşturulan Asakir-i Mansure-i Muhammediye ordusu ile modern ordu sisteminin temelini atıldığı söylenebilir. Bu dönemde gerek kılık kıyafet gerek silah-teçhizat ve gerekse ordu kuruluşu ile rütbelere, Batı orduları örnek alınarak yeniden yapılandırılmıştır. Bu kapsamda rütbe terfileri ile sınıf sistemleri gelişen süreçte belirli bazı esaslara bağlanmaya çalışılmışsa da yetersiz ve etkisiz kalmıştır. Özellikle II. Abdülhamit döneminde rütbe terfilerinin belli kanun ve düzenlemelere bağlanmaya çalışılması, keyfi bazı uygulamalardan dolayı çözüm olmak yerine sistemin tam anlamıyla çıkmaza girmesine neden olmuştur.

Sosyal, siyasal, yönetsel ve ekonomik alanda yeni bir döneme damgasını vuran Tanzimat Fermanı ile birlikte askerlik alanında köklü değişiklikler yapılmasının yolu açılmıştır. II. Meşrutiyet'in ilanı ile pek çok alanda olduğu gibi orduda da çok önemli yenilikler yapılmıştır. Arka arkaya gerçekleştirilen kanun, nizamname ve talimatnamelerle ordu belirli yasal temeller üzerine oturtulmaya çalışılmıştır. Kanunlar kapsamında gerçekleştirilen uygulama, ordunun gençleşmesi ve ast rütbedeki personelin üst rütbelere yükselebilmesi için kadroların açılması olanağını sağlamıştır. II. Meşrutiyet'in ilanı Türk siyasi tarihinde çok önemli bir

dönüm noktası olmasının yanı sıra Türk askerî tarihinin de tartışmasız en önemli kırılma noktası olmuştur. Bu dönemde atılan adımlar, günümüz askerî sisteminde ordu yapılanmasına büyük katkıda bulunmuştur.

Bu çalışmanın amacı, ordudaki yapılanmaları ele alan modern ordu sisteminin başlangıcı olarak kabul edilebilecek Asakir-i Mansure-i Muhammediye'den yakın tarihe kadar silahlı kuvvetler personel konularını değerlendirmektedir.

1.2. Araştırmanın Önemi

Yeniçeri Ocağı, kurulduğu günlerden, XVIII. yüzyılın ilk çeyreğine kadar Osmanlı Devleti'nin askerî gücü olarak, imparatorluk coğrafyasının genişlemesinde ve devletin yükselmesinde önemli bir rol oynamıştır. Ancak tarihi süreç içinde Yeniçeri Ocağı, fonksiyonunu yitirmiş ve asli görevini yerine getiremez olmuş; sahip olduğu gücü, mensuplarını “*imtiyazlı bir zümre*” haline getirme yolunda kullanmıştır. Yeniçeri Ocağı'nın zamanla, görevini yerine getirememesi ocağın kaldırılmasına ve yerine Asakir-i Mansure-i Muhammediye ordusunun kurulmasına neden olmuştur. Asakir-i Mansure-i Muhammediye ordusu günümüz Türk Silahlı Kuvvetleri'nin temelini teşkil etmiştir. O dönemde gerçekleştirilen askerî personele ilişkin tüm yapılanmaların, başka bir anlatımla askerlerin emeklilik durumlarından görev ve terfilerine kadar yapılan düzenlemelerin bugün oluşturulan sistemde önemli bir yeri olduğu düşünülmekte, eksik ve aksayan yönlerin zamanla değişime uğrayarak önlemlerin alındığı gözlemlenmektedir.

Türk ordusunun zaman içerisinde gösterdiği tarihsel değişimin takibi, modern ordunun oluşum sürecinin tespitine de katkıda bulunacağı bakış açısından hareket edildiğinde bu çalışmanın önemi daha iyi anlaşılacaktır. Ancak Türk tarihi kadar kadim bir konu olan Türk ordusu, üzerinde daha çok çalışılması gereken bir mevzu olma özelliğini korumaktadır. Türk ordusunun yukarıda bahsedilen derin tarihsel özellikleri bu çalışmanın iddialı olarak ortaya çıkabilmesinin önündeki en önemli engel sayılabilir. Bu yönüyle Türk ordusunun tarihsel gelişim süreci özellikle askerî tarihin araştırması gereken bir konusu olma özelliğini sürdürmektedir.

1.3. Araştırmanın Yöntemi

Bu tez çalışması bir literatür taraması şeklinde olup, araştırmanın amacına uygun olarak kitap, kanunlar, makaleler ve ilgili tüm yayınlar taranmaya çalışılmıştır.

1.4. Tanımlar

Yeniçeri Ocağı: Osmanlı Ordusunun teşkilatlı bir şekilde ortaya çıkışı Sultan I. Murat zamanında (1362-1369) olmuştur. Tarihte ilk süvarili ordu olma niteliğini taşıyan Osmanlı Ordusu önceleri yalnızca atlı akıncılardan oluşmakta iken, daha sonraları yaya birliklerinin de katılmasıyla Yeniçeri Ocağı adı altında sürekli bir yapıya dönüştürülmüştür. Bu teşkilat, Osmanlı Devleti'nin yükseliş dönemlerinde önemli rol oynamıştır. Yeniçeriler tamamen aile bağlarından uzak, tam bir “*Ocaklı*” olarak azami dikkat ve itina ile yetiştirilmiş ve savaşlarda bunun büyük faydaları olduğu görülmüştür. Bunun yanında, Yeniçeriler hiçbir zaman Osmanlı Ordusunun büyük bölümünü oluşturmamışlardır. Örneğin Kanuni zamanında 250.000 olarak bilinen savaşçı kuvvetlerin sadece 12.000'i Yeniçerilerden ibaretti. Asıl büyük bölümü “*Tımarlı Sipahi*” denilen atlı birlikler oluşturmuştur. XVI. yüzyılın

başlarında Avrupa'nın en büyük Ordusu olarak bilinen Fransız Ordusunun mevcudu 50.000 civarında iken, 1528 yılında Osmanlı Ordusunun mevcudunun 150.000 olduğunu düşündüğümüzde o dönemde Osmanlı Ordusunun ne kadar güçlü olduğu anlaşılmaktadır.

Kapıkulu Ocakları'nın en itibarlısı olan Yeniçeri Ocağı, Vaka-i Hayriye olarak bilinen hareketle 15 Haziran 1826'da Sultan II. Mahmut tarafından ortadan kaldırılmıştır.

Sekban-ı Cedit Ocağı: II. Mahmut'un tahta çıkmasından sonra Sadrazamlığa getirilen Alemdar Mustafa Paşa'nın teşvik ve desteğiyle askeri ıslahatlara başlanarak kurulan yeni bir ordudur. Yeniçeriler kendilerinin varlığına tehdit olarak gördükleri Sekban-ı Cedit Ocağını 16 Kasım 1808'de ayaklanarak kapattırmışlardır.

Eşkinci Ocağı: II. Mahmut tarafından kurulan askeri bir yapı olan Eşkinci Ocağı, Nizam-ı Cedit ve Sekban-ı Cedit'e benzer olmakla beraber, Ocağa yeniden asker yazmanın Yeniçeriler tarafından tehdit olarak algılanma ihtimalini ortadan kaldırmak için yine Yeniçerilerin içerisinde seçilen kişilerin modern askeri eğitim görecekleri bir ocaktı. Fakat Yeniçerilerin isyanı sonucunda kapatıldı.

Asakir-i Mansure-i Muhammediye: Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasından sonra Sultan II. Mahmut tarafından 1826 tarihinde kurulmuş yeni ordunun adıdır.

Tanzimat: Tanzimat, Osmanlı Devleti'nde 1839 yılında Tanzimat Fermanı olarak bilinen Gülhane-i Hatt-ı Hümayun'un okunması ile başlayan modernleşme ve yenileşme dönemini ifade etmektedir. Bu dönemin 1876'da II. Abdülhamit'in tahta çıkması ve Meşrutiyet'in ilanı ile sona erdiği kabul edilmektedir.

Askeri Tekaüt Sandığı: Asker ve memurlarla sınırlı olarak ve çalışanların özellikle yaşlılık ve hastalık durumlarında korunmalarını öngören resmi emeklilik sandığıdır ve 1866 yılında kurulmuştur.

Redif Birlikleri: II. Mahmut döneminde kurulacak ve sonrasında devam edecek olan Osmanlı ordusunun muvazzaf birliklerine, ihtiyaç hâlinde kaynak olması için yeni terhis edilmiş askerlerden 23 ile 32 yaşları arası erkeklerden kur'a sistemi ile tespit edilip oluşturulan birliklerdir. Devlete mali bakımdan fazla yük olmaması planlanan Redif teşkilatı Nizamnamesi 8 Temmuz 1834 yürürlüğe girmiştir (Bkz. Fotoğraf-1).

BİRİNCİ BÖLÜM

1. OSMANLI ORDUSUNDA MODERNLEŞME VE ASAKİR-İ MANSURE-İ MUHAMMEDİYE

1.1. II. Mahmut Dönemi Modernleşme Hareketleri (1808-1839)

Yeniçağ Avrupa'sının, bilim ve teknikte ilerleme kaydetmesi ve bu gelişmeleri ordularına yansıtması sonucunda klasik dönem savaş anlayışı gelişerek, taktik, strateji ve savaş teknolojilerinin değişmesine yol açmıştır. Böylece Avrupa Orduları, zamanla Osmanlı ordusuna karşı muharebe alanı üstünlüğünü kurmayı başarmıştır. Avrupa'ya karşı Muharebe sahasında alınan yenilgiler, Osmanlı Devleti'nin kendisini sorgulamasına katkıda bulunmuştur. Ne var ki bu sorgulama ilk etapta ordu ile sınırlı kalmıştır. Çünkü ilk defa Avrupa'nın askeri alanda kendinden üstün olduğu anlayışı kabul edilmiştir.¹ Güçler dengesinin Osmanlı ordusu açısından tekrar sağlanabilmesi için askerlik sahasında bir takım tedbirlerin alınması zaruri hale gelmişti. Askeri işler diğer tüm girişimlerin temeli olarak görülüyordu. Ayrıca Osmanlı Devleti kendisine karşı kurulmuş ittifaklara ve yabancıların heveslerine karşı durabilmek için ordusunu ıslah edip güçlendirmek zorundaydı.²

Bu kapsamda Osmanlı Devleti'nde askeri reformun ve yenileşmenin ilk işaretleri Sultan III. Ahmet (1703-1730) döneminde başlamış, Sultan III. Mustafa (1757-1774) ve özellikle de III. Selim döneminde de yükselen bir ivmeyle devam etmiştir. XVIII. yüzyılda başlayan değişim kıpırdanmalarının Lale Devri (1718-

¹ KENNEDY Paul, **Büyük Güçlerin Yükselişleri ve Çöküşleri**, (Çev.B.Karanakçı), İş Bankası Yayınları, Ankara 1998, s. 76-77.

²ZAKIA Zehra, "*Sultan Mahmut'un (1808-1839) Reformları*", *Osmanlı Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, C.VII, Ankara, s. 251.

1730) olarak nitelendirilen dönemde ortaya çıkması da tesadüf değildir. XIX. ve XX. yüzyıllarda yaşanan toplumsal değişimin nedenleri XV. ve VXI. yüzyılların muntazam toplumsal düzeninden ziyade, XVII. ve XVIII. yüzyıllarda harekete geçen güçlerle bağlantılıydı.³ Gelişmelerin yaşanmasını tetikleyen unsurlar vardır. Bu unsurların en başında gelen ise reformların yapılabilmesi için barış ortamına duyulan özlemdi. Niyazi Berkes bu durumu şu sözleri ile ifade etmişti: “... (*Lale Devri*) asıl nedeni, saray ve devlet adamlarının savaş yerine barış politikası içinde bir barış ve gelişme dönemi açtıkları sanısıdır. Hâlbuki bu dönemde ve arkasından gelen yıllarda ne kalıcı bir barış dönemi gelmiş, ne iç huzur sağlanmış, ne de toplum refaha yönelmiştir”⁴. Yönetici kadronun izlediği stratejiyle Avusturya ve Rusya cephelerinde hem istenilen başarı sağlanamamış hem de devletin acil olarak uygulaması gereken reform tedbirleri alınamamıştır.

Osmanlı’da reform fikri, özellikle askeri alan başta olmak üzere, devletin, diğer tüm alanlarda içine düştüğü acizliğin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Eğer reform ve yenileşme hareketleri dikkatlice izlenirse, daha başlangıcından itibaren, askeri meseleler üzerinde önemle durulduğu görülür. Hatırlamak gerekir ki Osmanlı Devleti her şeyden önce bir askeri devletti ve askeri işleri diğer tüm girişimlerin temeli olarak kabul ediyordu. Bunun yanında, kendi silah ve savunma araç-gereçlerini geliştirmiş olan Avrupa ülkeleri de askeri alanda açık bir şekilde Osmanlı’nın önüne geçmişlerdi. Bu olay, Osmanlı ordusunun girdiği savaşlarda yenilgiye uğramasıyla ortaya çıkmıştı. Ayrıca Osmanlı Devleti kendisine karşı kurulmuş ittifaklara ve yabancıların heveslerine karşı durabilmek için ordusunu ıslah

³ KARPAT, Kemal, **Osmanlı Modernleşmesi**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2014, s.20.

⁴BERKES, Niyazi, **Türkiye’de Çağdaşlaşma**, Yapı Kredi Yayınları, Ankara 2012, s. 42.

edip güçlendirmek zorundaydı.⁵ Ordunun ıslahı meselesi ise geniş tabanlı bir değişim sürecini içereceğinden Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu konjektür gereği modernizasyona ayırabileceği uzun bir zaman dilimi yoktu.

Değişim tedbirlerinden elde edilecek sonucun dönütlerini görmek zaman alacağından, askerî misyon, taarruzdan savunma sistemine çekilmişti. XVIII. yüzyılın son çeyreğinden itibaren Osmanlı Devleti'nin vizyonu, Doğu Avrupa, Batı Asya, Kuzey Afrika da bölgesel bir güç olarak kalmak ve toprak bütünlüğünü korumak olarak şekillenmişti. Bu duruma göre Osmanlı Devleti'nin oluşturduğu güvenlik sistemi anlayışı; Avrupa'daki büyük güçlerin biri ya da birçoğu ile stratejik ortaklık kurma, Avrupa'daki siyasi dengelerin eşit bir aktörü olma ve taarruzdan uzak durup savunma pozisyonunda kalarak zaman kazanmaydı.⁶

Bu dönemde askeri modernizasyonu sağlamak için başlıca iki yeni fikir ön plana çıkmıştı. Bunlardan birincisi merkezi sistemi etki altına almaya çalışan unsurlar (Orduda Yeniçeri, Bürokraside Ulema vb.)'a karşı devlet gücünü desteklemek, diğeri ise bu gücü desteklemek için teknolojik ve ekonomik kalkınmanın zorunluluğu fikriydi.⁷

Ordunun yapılanması için gerekli görülen problem sahası tam olarak ifade edildikten sonra, ordu içerisindeki güç dengelerini ve bu güç dengelerinin, dolaylı olarak merkezi yönetimi tesiri altına almaya çalışmasının tespitini yapan uzmanların ifadelerini göstermekteydi. Osmanlı ordusu içerisindeki askeri nüfuzu elinde tutan Yeniçeri Ocağının politize olmaya başlaması, temel askerlik anlayışından

⁵ ZAKIA, a.g.e., s. 251

⁶ YILDIZ, Gültekin, **Dünya Savaş Tarihi Osmanlı Askerî Tarihi, Kara, Deniz, Hava Kuvvetleri 1792-1918**, Timaş Yayınları, İstanbul 2013, s. 36.

⁷ BERKES, a.g.e., s. 73.

uzaklaşması, ordunun yaşadığı ciddi disiplin bozukluklarıydı. 1787-1792 Osmanlı, Rus, Avusturya savaşları sırasında Yeniçerilerin savaştaki isteksizlikleri üzerine Şumnu'daki kışlık ordugâhta toplanan meşveret meclisinde “*Eldeki orduyla kıyamete kadar savaşılsa da düşmana karşı zafer kazanmanın mümkün olmayacağı*” hükmünün çıkması söz konusu duruma verilebilecek net bir örnekti.⁸

Dışarıda sanat ile uğraşmaya başlayan, evlenen ve artık kul olmaktan çıkan Yeniçerilerin yerine “*Nizam-ı Cedid*” adında yeni bir ordu kurmayı düşünen III. Selim bu amacını gerçekleştirmek için orduyu zafiyete uğratmadan Yeniçerileri lağvetmek ve yerine devlete daha sadık bir askeri teşkilat kurmak amacındaydı.

III. Selim döneminde, Osmanlı Kara Ordusu Yeniçeriler, Humbaracı, Topçu, Lağımcı sınıfları, Eyalet askerleri, Valilerin kapu halkı, âyan ve derebeylerin savaşa getirdikleri veya gönderdikleri erlerden oluşmaktaydı. III. Selim ordunun yeniden düzenlenmesi kapsamında, Humbaracı Ocağı, Lağımcı Ocağı ve Topçu Ocağı için kanunnameler çıkartmış, bu ocaklara ehliyetli askerlerin alınması ve onlar için ayrı birer kışla oluşturularak eğitim yapmasını sağlamıştı.

III. Selim merkez ordusunun yanında taşra teşkilatına da gereken hassasiyeti göstermiş, devletin büyümesinde büyük rol oynayan XVI. yüzyılın ikinci yarısından sonra bozulmaya başlayan tımar sistemi için 1791 yılında *Tımar Kanunnamesi*^{*} ile

⁸ YILDIZ, a.g.e., s. 37.

* Tımar Kanunnamesi: “*Alay beyleri bundan böyle muktedir, sadık ve tecrübeli kimseler arasından seçilerek valiler veya vezirler tarafından tayinleri devlete arz edilecektir. Bir yıl içinde yapılacak yoklamada nâmevcut olan alaybeyleri azledilecektir. Keza her üç yılda bir umumi yoklama yapılacaktır. Bu yoklamada kendi sancağından başka sancakta olan tımar ve zeamet erbabının tımar ve zeametleri kaldırılacaktır. Geleneksel ya da kanuni vergilerden başka keyfi olarak halktan bir şeyler alınmayacaktır.*” (Bkz. ÜNAL Uğur, *İdari ve Sosyal Alanlarda Nizâm-ı Cedîd Çabaları*, Ankara Üniversitesi Yayınları, s. 281.)

yeni düzenlemeler getirmiştir. III. Selim bu gelişmeler karşısında ilk defa Yeniçeri Ocağına alternatif bir yapı kurma yoluna giderek, ordudaki ıslahat çalışmalarına yeni bir boyut kazandırmıştır. Bu yeni ordunun ismi ise *Nizam-ı Cedit*'tir. Nizam-ı Cedit Ortası ile Yeniçeri Ortasını birbirinden ayıran en önemli fark Nizam-ı Cedit'in kuruluş yapısında Piyade sınıfının yanında muharebe sahasında Piyadeyi destekleyecek Topçu sınıfı ve 1802 yılından itibaren de Süvari sınıfını birlikte barındırıyor olmasıdır.

Bu kapsamda 14 Mayıs 1792'de özel üniformalı 1.602 asker Levent Çiftliği'nde ve Selimiye kışlasında modern tarzda Osmanlı Kara Kuvvetlerinin çekirdeğini oluşturan yeni birlikler olarak (*Bostaniyân-ı Hassa*) talimlerine başlamıştı. Asker sayısı, taşralardaki sevkler ile birlikte kısa sürede 12.000'e ulaşmıştı. Anadolu'daki eyaletlerde kurulan kışlalar ile birlikte Nizam-ı Cedit önemli bir konuma sahip olmuştu. Talimler de savaşlardan esir alınan Rus ve Avusturyalı subayların yanı sıra Fransa'dan getirilen dört subayın danışmanlığında yapılıyordu.

Nizam-ı Cedit* ordusunun çekirdek kuruluşu Hassa Bostancılarıydı. Kurulan ordu sadece isim değişikliği değil aynı zamanda Batı tarzında yapılandırılan, kılık kıyafetinden eğitime, disiplin anlayışından envanterine, alınan silahlarına kadar modern bir ordu oluşumunu içeriyordu. Anadolu'da inşa edilen kışlalarla taşra yapısına kavuşmaya başlayan ve gelecekte Asakir-i Mansure-i Muhammediye Ordusunun çekirdeğini oluşturacak olan bu kuruma karşı Rumeli yönünde,

* Nizam-ı Cedit; Yeni düzen anlamına gelir. III. Selim döneminde Kurulan Kara Ordusuna Verilen İsim. Genelde ise III. Selim'in yaptığı reform hareketlerine verilen genel isimdir. (Bkz. Editör: YILDIZ Gültekin, *Dünya Savaş Tarihi Osmanlı Askerî Tarihi, Kara, Deniz, Hava Kuvvetleri 1792-1918*, Timaş Yayınları, İstanbul 2013, s. 47.)

Yeniçeriler tarafından ciddi bir direnç gösterildi. Rumeli ayanları ve Rumeli'deki Yeniçeriler yeni kurulan düzenin Rumeli'de yerleşmesine izin vermediler. Bu yüzden yurttaş askerliğine dayalı kitle ordusu da oluşamadı.⁹ III. Selim döneminde 400.000 kayıtlı Yeniçeriden sadece 60.000 kadarının görevde bulunması, bunlardan da harbe iştirak edenlerinin 25.000 civarında olması ve genel askerlik bilgilerinden bir kısmının mahrum olması ordunun içindeki sıkıntılardan gün yüzüne çıkanlarının sadece birkaçıydı.¹⁰

Ulemanın ve bazı devlet görevlilerinin de desteğini alan Yeniçeriler, orduda yapılan bu değişim hareketinin karşısında yer almıştır. Bu durum III. Selimin de sonunu hazırlamış, ulemanın *Nizam-ı Cedit*'e karşı yürüttüğü faaliyetler sonucunda 1807'de isyan çıkmış ve III. Selim *Nizam-ı Cedit* teşkilatının lağvedildiğini açıklamak zorunda kalmıştır.

III. Selim'den sonra tahta II. Mahmut geçmiş (1808-1839) III. Selim'in ordudaki ıslahat hareketlerini sürdürmek istemiş ancak oda Yeniçerilerin direnciyle karşı karşıya kalmıştır. II. Mahmut hem orduda hem de kamu düzeninde reformlar gerçekleştirerek devleti ayakta tutmanın yollarını aramıştır.

II. Mahmut en büyük sorunu Yeniçeriler olarak görüyordu. Tarihte "*Vaka-i Hayriyye* " (Hayırlı Vaka) adıyla anılan olay ile İstanbul çapında halkın da desteği alınarak Yeniçeri Ocağı'nı ani bir baskınla ortadan kaldırılmıştır. Yerine *Asakir-i Mansure-i Muhammediye* adında yeni bir ordu oluşturulmuş ve değişimin önünde görülen silahlı unsur etkisiz hale getirilerek modern ordu anlayışının temeli atılmıştır.

⁹ a.g.e., s. 47.

¹⁰ ÇADIRCI, Musa, **Tanzimat Sürecinde Türkiye Askerlik**, İmge Kitabevi, Ankara 2008, s. 9.

Bu noktada sorunu sadece asker eğitimi olarak görmeyen II. Mahmut, askeri sevk ve idare eden subay kadrosunun eğitimi ve kalitesi ile ilgili tedbirler almıştır. Bu kapsamda 1834 yılında *Mekteb-i Ulum-u Harbiye* olarak bilinen ve günümüzde Kara Harp Okulu olarak subay yetiştirme eğitimine devam eden Askerî Okulu açarak çağın harp sistemine uyum sağlayacak bir ordu kurmaya çalışmıştır.

II. Mahmut devri ile başlanan XIX. yüzyıl reformları, kendisinden önceki dönemin devamı olmakla birlikte, gerek reformların nitelikleri ve dereceleri, gerekse uygulama alanları açısından farklı bir karakter taşımaktadır. Batı etkisinin sosyal ve kültürel anlamda daha fazla hissedildiği bu dönemde, yeniliklerin itici gücünde batılılaşmaya (değişime) yatkın yetişen devlet adamlarının da rolleri olduğu muhakkaktır.¹¹ Kültürel anlamda Fransız etkisi III. Selim döneminden beri sürmekle birlikte, ordunun modernize edilmesi sürecinde ve ekonomik ilişkiler konularında II. Mahmut döneminde zamanla Almanların da ön plana çıkmaya başladığı görülmektedir.

III. Selim'in hayatına mâl olacak yenileşme süreci her ne kadar onu ölüme götürmüşse de akabinde Osmanlı tahtına oturan II. Mahmut, bu dramatik olaya rağmen yenilikçi anlayışı devam ettirmiş ve bu değişim sürecini toplumun geneline yaymaktan başka çare olmadığını idrak etmiştir. Reform fikri devletin içine düştüğü acizlik durumunun bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır.¹² Bu bağlamda II. Mahmut

¹¹ KARAGÖZ, Mehmet, **Osmanlı Devleti'nde Islahat Hareketleri ve Batı Medeniyetine Giriş Gayretleri (1700-1839)**, OTAM, Ankara 1995, s. 193.

¹²ZAKIA, a.g.e., s. 250.

çabalarını askerî, idari, siyasi, sosyal, kültürel, eğitim, ekonomik ve sağlık alanlarının bütününe hasr ederek adeta “*toptan değişim*” hareketini başlatmıştır.¹³

II. Mahmut’un Hilafet-Saltanat dönemi ıslahatlar Vaka-i Hayriye öncesi ve sonrası dönem¹⁴ olmak üzere iki kısımda ele alınabilir. İlk kısmı yukarıda izah edilen hazırlık devresini, ikinci kısım ise reformlar devresini ifade eder. İlk devrede Yeniçerilerin tehdidi altında hükümdarlık yapan Sultan II. Mahmut, ikinci devrede aldığı radikal kararlarla, kurulmasına ön ayak olduğu kurumlar ve köhnemeye başlamış zihniyetlerin değişmesine öncülük yapması ile çağdaş Türkiye tarihinin şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır.

II. Mahmut ıslahata başlamadan önce bunun çok dikkatli bir şekilde planlanması ve devlet içinde ıslahatlara sahip çıkacak yeterli desteğin oluşturulması gerektiği kanısındaydı. III. Selim ve Alemdar Mustafa Paşa, askeri ıslahat karşıtları tarafından kurdukları ordularla birlikte yok edildikleri için Sultan II. Mahmut, 1808 ile 1826 yılları arasında kökten bir ıslahat düzenlemesi teşebbüsünde bulunamadı. O, bu yıllar arasını, ileride yapacağı yenilikler için bir hazırlık dönemi olarak görmüş ve bu doğrultuda çalışmıştı.¹⁵

Bu dönemi farklı yorumlayan KARAL’a göre; “*II. Mahmut, III. Selim’in isyan ile neticelenen ıslahat hareketlerine girişmenin bütün tehlikelerini idrak etmekle beraber imparatorluğu kurtarmak için teknolojiyi taklitten başka çare*

¹³ BAHADIROĞLU Yavuz, **Osmanlı Padişahları**, Nesil Yayınları, İstanbul 1999, s. 78-79.

¹⁴ ÖZCAN, Mert, “Osmanlı Devleti Tarihinde Ayanlık Dönemi”, *Türkler Ansiklopedisi*, C.VI, Ankara 1999, s. 13.

¹⁵ SEVİNÇ, Necdet, **Osmanlı'nın Yükselişi ve Çöküşü**, Bilge Karınca, İstanbul 2007, s. 95-96.

kalmadığını da anlamıştı."¹⁶ Farklı yorumlar II. Mahmut dönemini değişik açılardan ele alsa da Avrupa'da olduğu gibi çağdaş bir devlet teşkilatının merkezi otoritenin kuvvetlenmesi ile sağlanabileceği gerçeği bu alandaki faaliyetlerinin ana fikrini oluşturmaktaydı.

Yüzyılların İmparatorluk geleneğinden gelen orduda merkezi otoriteyi kuvvetlendirmek için girişilen faaliyetler bir takım engeller neticesinde yavaş ilerliyordu. II. Mahmut döneminde Türkiye'ye gelip dört yıl hizmet eden Prusyalı Yüzbaşı Van Moltke Osmanlı ordusundaki değişimin uzun zaman almasının nedenlerini, şu şekilde özetlemişti: Birincisi, hep şikâyet edile gelen bilgisizlik ve temel eğitim eksikliğidir. İleri yaşlarda askeri okullara gelen öğrencilerinin ancak beş altı yıl sonra askerlik ve fen dersleri görebilecek seviyeye gelmekteydiler. İkincisi, asker alımındaki bozukluktur. Osmanlı ordusunu düzenlemek ve modernleştirmek üzere gelen yabancı subaylar, asker alma sisteminin bozuk, düzensiz ve haksız olduğu üzerinde durmuşlardır.¹⁷ Üçüncüsü, ordudaki yetişmiş eleman yetersizliğidir. Subay ve komutanların çoğunluğu tahsil görmemiş, ancak imzalarını atacak kadar yazı bilen kimselerdi. Subay ve komutanların bu durumu askerlere de sirayet etmekte ve disiplinsizliğe neden olmaktadır.¹⁸

Yukarıda değerlendirilen şartlar altındaki gelişmeler her ne kadar yüzyıllar süren geleneklerin birden ortadan kaldırılamayacağını gösterse de, modernleşme süreci için umut verici adımların atıldığı bir süreçti.

¹⁶ KARAL, Enver Ziya, **Tanzimattan Evvel Garplılaşma Hareketleri**, Maarif Vekaleti, İstanbul 1940, s. 27-28.

¹⁷ LEWIS, Bernard, **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, (Çev. M .Kıratlı), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2000, s. 84.

¹⁸ ER, Hamit, **Osmanlı Devleti'nde Çağdaşlaşma Ve Eğitim**, Rağbet Yayınları, İstanbul 1999, s. 208.

1.1.1. Sekban-ı Cedit Ocağı

Osmanlı Devleti'nde yeni ordu kavramı, merkezi otoriteyi güçlendirmeye çalışan mutlakiyet merkezli Padişahlar tarafından tasarlanan bir plandı. Sultan I. Mahmut bu kapsamda “*usul-ül hikem fi nizam-il ümem*” adlı risaleyi yazdırarak bastırılmış ve yayınlamıştı. İtalyan dilinde askerlik sanatı ile ilgili bazı risaleleri bile tercüme ettirmişti. Sonra Sultan III. Mustafa, eğitim görmüş askerin tertibiyle ilgili gerekli raporları kaleme aldirmişti. Tophanede bazı yeni düzen faaliyetlerine girişmişti. O sırada Rus savaşı çıkmış ve tasarladığı işi yapmayı başaramamıştı. Sultan I. Abdülhamit zamanında bile sürat topçularının çoğaltılmasına uğraşılsa dahi asıl amaç olan eğitim görmüş askerî tertip işi yerine getirilememişti. Çünkü askerin disiplin altına alınması ve eğitim, Yeniçerilerin istekli olmadıkları konulardı. Yeni bir askerî düzene girilirse bir kargaşalık çıkarmalarından endişe ediliyordu.¹⁹ III. Selim dönemine gelindiğinde, devlet ricalinin önünde iki seçenek bulunuyordu: Ya askerî ıslahatların ya da bu yüzyılda güçlenen mahalli güçlerin, yani ayanların merkeze bağlanmasına öncelik verilecekti. Nitekim askerî ıslahatların aciliyetinden dolayı Nizam-ı Cedit Ordusu kurulduysa da 1807’de yaşanan *vaka-i Selimiye* üzerine *Nizam-ı Cedit* kaldırıldı. Ardından sadrazam Alemdar Mustafa Paşa’nın Sekban adıyla eğitim görmüş askerî kuruluş düzeni 1808’de Yeniçerilerin isyanı üzerine kaldırıldı. Böylece Sadrazam Alemdar Mustafa Paşa’nın askerlik alanındaki düzeni, Yeniçerilerin ayaklanması ve Alemdar’ın öldürülmesiyle sona erdi.²⁰

III. Selimin tahttan indirilmesinden sonra devletin en acil ve önemli sorunu, dağılan Nizam-ı Cedit ordusunun yeniden toparlanması olduğundan askerlik alanında

¹⁹ Ahmet Cevdet Paşa, **Tarih-i Cevdet**, Üçdal Neşriyat, C.VI, İstanbul 1994, s. 2938.

²⁰ KOÇU, Reşad Ekrem, **Yeniçeriler**, Koçu Yayınları, İstanbul 1964, s. 322.

ıslahat çalışmaları II. Mahmut devrinin ilk yıllarında yeniden başlamıştır.²¹ II. Mahmut Yeniçeri Ocağı'nın isyan başlatmasından çekindiği için onları kuşkulandırmayacak şekilde yeni bir talimli asker oluşturulmasını kararlaştırdı. Yapılacak askeri ıslahat Yeniçerilere karşı değil, aksine Yeniçeriler vasıtasıyla olacaktı.²²

Sened-i İttifak'ın imzalanmasından on beş gün kadar sonra, başta Yeniçeri Ocağı olmak üzere, yedi Ocaktan bir (kurulması için izin belgesi) muvafakatname alınıp, sekizinci bir Ocak kurulmuştu.²³ 1808 yılında da Levent Çiftliği Kışlası'na bir miktar asker konulup, Nizam-ı Cedit zabitlerinden Arnavut Mustafa, Selimiye'de asker yazmaya memur edilmiş ve yine aynı yılda da talimler başlamıştı.²⁴ Oluşturulan Ocağın karakteri, III. Selim'in Nizam-ı Cedit Ordusuyla aynıydı. Sadrazam Mustafa Paşa halka yakın geçmişin korkunç olaylarını hatırlatan “*Nizam-ı Cedit*” terimini bir tarafa bırakarak, yeni kurulan asker Ocağına “*Sekban-ı Cedit*” adını verdi. Bu suretle 14 Ekim 1808 tarihinde eski bir Kapıkulu Ocağı olan Sekbanların adı benimsenerek Sekban-ı Cedit Ocağı kuruldu. Devlet-i Aliyye askerinin bundan böyle sekiz ocaktan ibaret olduğu ilan edildi.²⁵

Sekban-ı Cedit, bağımsız bir Ocak halinde mevcut kapıkulu Ocakları'ndan sayılmıştı. Yani; Yeniçeri, Cebeci, Topçu, Top arabacı, Humbaracı, Lağımçı ve Kapıkulu süvarisinden sonra Sekban-ı Cedit yeni bir Ocak olarak meydana gelmişti. Bu Ocağa,

²¹ENGELHARDT, **Tanzimat ve Türkiye**, (Çev. A. Reşad), Kaknüs Yayınları, İstanbul 1999, s. 19.

²²LEWIS, a.g.e., s. 80.

²³AKSUN, Ziya Nur, **Osmanlı Tarihi III**, Ötüken Yayınları, İstanbul 1994, s. 120.

²⁴DANIŞMEND, İsmail Hami, **İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi IV**, Türkiye Basımevi, İstanbul 1955, s. 95.

²⁵KUNT, Metin – AKŞİN, Sina, **Türkiye Tarihi III**, Cem Yayınevi, İstanbul 2000, s. 96.

tuğ, davul ve sancak verilerek bağımsız duruma getirilmişti. Sekban-ı Cedit Ocağı, Levent Çiftliği ile Üsküdar kışlalarında genç askerin Avrupa tarzında eğitim görmesiyle gelişmeye başlamıştı. Sekban-ı Cedit erlerine aynı renk ve şekilde aba, dizlik, tozluk ve kalpak giydirilmişti. Sekban-ı Cedit Ocağının ağalığına Nizam-ı Cedit askeri zamanında Ocak kethüdası olan Süleyman Ağa getirilmişti. Bir “Umur-u Cihadiye” (*harbiye*) Nazırlığı kurularak buraya da şikk-ı evvel defterdarı (*maliye bakanı*) Behiç Efendi atanmıştı.²⁶

Sekban-ı Cedit ocağının maaş ve tayinatı fazla olduğundan rağbet görmekteydi. Hatta Yeniçerilerin ileri gelenlerinden bile Ocağa girenler olmuştu. İstanbul’da iki sınıf asker arasında büyük bir fark mevcuttu ve dikkat çekiyordu. Birinci sınıf askerler, Alemdar’ın Rumeli’den getirttikleriydi. Bunlar, altın, gümüş tozluklar, ceviz kadar gümüş düğmeler, halis gümüşten dökme kundaklı tabanca, tüfek ve kılıçları ile ihtişam içinde dolaşırlardı. Sekban-ı Cedit de şubaralarını sırma şeritlerle, incilerle süsleyerek ve üzerine de bin, bin beşer yüz kuruşluk şallar sararak ve yeni rengârenk elbiseler giyerek gezinirlerdi. Yeniçerilere gelince, köşe başlarında limon, kömür satarak geçinmekte idiler ve şüphesiz bunlar, birincilere büyük bir haset ve kin besliyorlardı.²⁷ İfade olunan durum değerlendirilecek olursa, Yeniçerilerin kendi Ocakları haricinde başka bir Ocağın varlığını kabul etmemesi ve direnç göstermelerinin altında yatan sebep anlaşılmaktadır.

Yeni kurulan Ocağa asker yazımı ise gönüllülük esasına göre olacak, toplanacak gençlerden sekbanlar için ihtiyat bölükleri oluşturulacaktı. Bunlar,

²⁶ DANIŞMAN Zuhuri, **Osmanlı İmparatorluğu**, Yeni Matbaa, C.XI, İstanbul 1966, s. 196.

²⁷ a.g.e., s.199.

topçulara verilen miktarda bir para alacaklar ve örnek bölükler sıfatıyla Osmanlı ordusunda uygulamaları takip edilecekti. Sekban-ı Cedit için 160. 000 kişilik bir kuvvet öngörülüyordu. Ocak çabuk geliştiğinden kısa zamanda 10. 000'lik bir kuvvet oluşturmuş donanmayı ve diğer ocakları düzeltmek için önlemler alınmıştı. Sekban-ı Cedit'in kuruluşuna paralel olarak Yeniçeri Ocağı'nda da ıslahat girişimlerine başlanmıştı.²⁸

Yeniçeri Ocağı'nın düzenlenmesi sürecinde temel olarak Kanunî Sultan Süleyman kanunnameleri kabul edilmiş ve buna göre fiili olarak askerlik yapmayan rençper ve esnaf gibi kişilerin ellerindeki Yeniçerilik kâğıtlarının alınması kararlaştırılmıştı.²⁹ Askerlik yapana verilen bu belgeleri, zamanla, askerlik yerine esnaflık yapan Ocaklılar tahvil senedi gibi herkese satmaya başlamışlardı. Ölen Yeniçerilerin cüzdanları geri verilmediğinden, binlercesi farklı kişilerin elindeydi. Bu kişiler, Yeniçeri hayatta gibi maaş alıyordu. Yeniçeri cüzdanları çoğu kez alınıp satılan bir meta haline gelmiş, zaman geçtikçe elden ele dağılmış ve birçok aileler için geçim kaynağı haline gelmişti. Yaygınlaşan yolsuzluğun üzerine gidilmesi, ilgisiz kişilerin elindeki Yeniçeri cüzdanlarının birden toplatılmasını tehlikeli bulunmuş ve kırk gün içinde yarı fiyatla gümrük gelirleriyle satın alınması kararlaştırılmıştı. Bu durum birçok tepkilere yol açtığı gibi, ulema arasında, aynı şekilde görev yapmadan para alan “*ulema-i rüsumu*” da çok tedirgin etti.³⁰

Esasında Yeniçerilerin bu dönemde toptan kaldırılması uygun bulunmuş ise de, padişah tarafından (şimdilik) buna izin verilmemişti. Zira henüz Yeniçeri

²⁸ KUNT ve AKŞİN a.g.e., s. 96.

²⁹ KARAL, a.g.e., s. 97.

³⁰ KUNT ve AKŞİN, a.g.e., s. 96-97.

Ordusunun yerine merkezi ordu kurulmasına girişilmemiş, öte yandan İstanbul yeni sadrazam Alemdar Mustafa Paşa'nın, sekiz-on bin askeri ile dolu olduğundan, iyi kötü yine devlet askeri gözüyle bakılan Yeniçerilerin kaldırılıp dağıtılması, saltanat başkentinin tümünden sadrazam birlikleri elinde kalmasına olanak tanıyacağından Yeniçeri Ocağının kaldırılması meselesi gelecek yıllara ertelenmişti. Yeniçeri Ocağının kaldırılması sorunu yasalara aykırı olmasının yanında, akla ve politikaya da uygun görülüyordu.³¹

Yeniçeri Ocağı'nın düzenlenmesi konusunda uygulamada bir takım hatalar yapılmıştı. Tedbirleri uygulamakta artık haris ve tahrik edici bir duruma giren Alemdar Mustafa Paşa Nizam-ı Cedit'in eski subaylarına da, hiçbir endişe duymaksızın tekrar bu teşkilatta görev vermişti. Diğer taraftan sadrazam, istekli olan herkesi, halk arasından hiçbir fark gözetmeksizin ocağa kabul etmişti.³²

Yeniçeri Ocağı'na bağlı fakat askerlikten anlamayan birçok zerzevatçı, hamal ve kayıkçı delikanlıların sekban veya kalyoncu sınıflarına yazılarak askerliği öğrendikten sonra sanatlarıyla uğraşmalarına izin verilmesi kararlaştırılmıştı. Islahattan memnun olmayanlar da, hükümete karşı gizliden gizliye çalışmaya başlamışlardı.³³ Sekban-ı Cedit ismiyle Nizam-ı Cedit'in ihyası, Yeniçerilerin ulufe cüzdanlarının (esame) toplatılmasından dolayı Yeniçerilerin rahatsız olması ve görev yapmadan para alan ulemanın da bu durumdan kuşkullanması, Alemdar'la saray ricalinin muhalefeti, ticaret ve sanatla meşgul olan ocaklıları talime mecbur etmek üzere İstanbul'da esnaflık için askerî talimin şart koşulması, Alemdar ve adamlarının

³¹ KARAL, a.g.e, s. 98.

³² LEWIS, a.g.e, s. 80.

³³ KARAL, a.g.e, s. 98.

her gece sefahat ve saz alemlerinde yaşamaları tepkilere ve başkaldırmalara neden oluyordu.³⁴

Yeni sadrazamın keyfi hareketlerinden rahatsızlık duyan Sultan II. Mahmut, aynı zamanda tasdik etmek durumunda kaldığı Sened-i İttifak'ın devlet bünyesinde meydana getireceği sorunların büyüklüğü karşısında da endişelenmekteydi.

II. Mahmut, Alemdar Mustafa Paşa'nın devletin merkezî idaresini zayıflattığı ve yönetim hakkında yeterli ehliyete sahip olmadığını düşünüyordu ve reform hareketinin liderliğini yapacak biri olarak görmüyordu. Alemdar Mustafa Paşa'nın Sekban-ı Cedit Ocağı için topladığı ve İstanbul'a yerleştirdiği gönüllülerin de, Yeniçeriler derecesinde zorbalığa başlaması II. Mahmut'u endişelendiriyordu. Sultan II. Mahmut, bütün bunları önleyecek nüfuzu henüz elde edememişti. Alemdar Mustafa Paşa'nın iş başına gelmesinden sonra, Yeniçeri isyanı ortaya çıkmıştı.³⁵ Bâb-ı Ali'ye hücum eden isyancılara karşı sekbanlar dağınık ve komutansız kaldıkları için sadrazama yardım edememişti.

Yeniçerilerle Sekban-ı Cedit Ocağına mensup askerler, yani aynı dini aynı kanı taşıyanlar birbirlerine kurşun sıkıyor, kılıç çekiyor, iki taraftan yüzlerce kişi ölmesine rağmen, Yeniçeriler sarayı ele geçiremiyor. Saray muhafızlarını alt edemeyeceklerini anlayan Yeniçeriler, ulemanın aracılığını istediler. Bundan sonra itaatsizlikte bulunmamak koşuluyla padişah kendilerini bağışladığını bildirdiğinden, top tüfek atışlarını da kestiler.³⁶

³⁴ DANIŞMAN, a.g.e, s. 197.

³⁵ KUNT ve AKŞİN, a.g.e, s. 96-97.

³⁶ KARAL, a.g.e, s. 100.

İsyanın bittiği düşünülürken, ertesi günü, Yeniçeri ileri gelenlerinden, Kandıralı diye tanınan isyancının isyan bayrağını kaldırarak, Sultan'ın kendini öldürtmesi korkusundan dolayı saklananları bir araya toplamış ve bu suretle, isyan ateşi yeniden alevlenmeye başlamıştı. Yapılan çarpışmalarda birçok asker ölmüştü. Padişahın sarayında aşçılık ve kapıcılık yapan bazı kişilerde sekbanlara düşmanlık etmeye başlamışlardı. Padişah buna bir son vermek için Yeniçeri önderlerine isteklerini sormuştu. İstekleri ise Sekban-ı Cedit Ocağının kaldırılması ve Rusçuk ayanının iktidardan uzaklaştırılmasıydı.³⁷ İsyanın tam olarak bastırılması Sekban Ocağının kaldırılmasına bağlanmıştı. Padişah bu isteği yerine getirerek Sekban Ocağının kaldırıldığını bildirmişti. Ortaya çıkan Rus tehlikesine karşı ordunun bütünlük içinde olması için bu kararı vermek zorundaydı. Sekban-ı Cedit Ocağı'nı kaldırılarak Sadaret kaymakamı Memiş Paşa'yı sadrazamlığa getirmiş ancak çok kısa sürede yetersizliğini anlayıp değiştirmiş, yerine de Yusuf Ziyaüddin Paşa'yı tayin etmişti.³⁸

II. Mahmut 18 Kasım 1808'de Sekban-ı Cedit'i ilga edince ihtilalciler, zaten ortada tahta çıkaracak şehzade kalmadığı için, II. Mahmut'un padişahlığına razı olmuşlardı. Sekban-ı Cedit askeri dağılmış ve yüzlercesi Yeniçerilerin eline geçerek öldürülmüştü. Ateşin kesilmesiyle dâhili savaş da geçici bir süre sona ermişti.³⁹

1.1.2. Eşkinci Ocağının Kurulması

II. Mahmut Yeniçerilerden talimli bir ordu çıkarmak istiyordu. Yeniçeri ağası Celalettin Ağa vasıtasıyla ocak erkânından ve neferler üzerinde nüfuz sahibi bazı

³⁷ BAHADIROĞLU, a.g.e. s. 606.

³⁸ a.g.e, s. 607.

³⁹ ÖZTUNA, Yılmaz, **Büyük Osmanlı Tarihi**, Ötüken Neşriyat, C.V, İstanbul 1994, s. 119.

Ocaklıdan Yeniçerilerin talimi kabul edeceklerine dair söz almıştı.⁴⁰ Yeniçerilerden söz alındıktan sonra 25 Mayıs 1826'da şeyhülislâm konağında ulemanın, vezirlerin ve Yeniçeri Ocağı adına söz sahibi kumandan ve zabitlerin katılımıyla büyük bir meclis toplanmıştı. Devletin nazik durumu ve ordunun durumu açıkça konuşulmuştu. Bunun üzerine padişah tarafından hazırlanan bir kanun layihası okunmuştu. Bu layihada: “*Elli bir Yeniçeri taburundan zabitleri vasıtasıyla talim ve terbiye kabul eden yüz ellışer nefer seçilecek ve bu suretle toplanacak 7650 nefere “Eşkinci” adı verilecek.*” İfadesi yer almaktaydı.

II. Mahmut Eşkinci Ocağı projesini uygulamaya koyarken Yeniçerilerin dini yönden rahatsızlıklarını önleyebilmek için Avrupaî askerî talimi, Mısır talimi olarak tanıttak, böylelikle Yeniçerilerin “*bunun gavur talimi olduğu*” ithamlarını boşa çıkartabilecekti. 1821-26 Yunan İsyanı'nın bastırılması sırasında askeri ıslahatlara Osmanlı ordusundan önce başlayan Mısır ordularının göstermiş olduğu performans II. Mahmut'un Yeniçeri Ocağı yerine düzenli bir ordu çekirdeği oluşturma düşüncesinin ne kadar gerçekçi olduğunu ispatlar nitelikteydi. Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması ise devletin buhranlı zamanına rastlamıştı. Yunan isyanı henüz sona ermemişti. Rusya'nın düşmanca hareketleri sürüp gidiyordu. Kısacası bu durum aynı zamanda, yeni bir ordunun süratle kurulmasını da gerekli kılıyordu.⁴¹

Şartların ordudaki değişim için olgunlaştığı kanaati belirlediğinde yeni orduyu muharebeye hazırlayacak ve şekillendirecek olan subayların eğitilmesi konusu ise öncelikli ele alınan alandı. Eşkinci askerleri evvela muallim asker olarak

⁴⁰ KOÇU, a.g.e., s. 323.

⁴¹ KARAL, Enver Ziya, **III. Selim Hattı Hümayunları**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1946, s. 156.

yetiştirilecek, sonra Ocağın tam kadrosu da Eşkincilerin idaresinde talim ve terbiye görecekti.⁴² Eşkinci sınıfının her odasında, Yeniçeri odasındaki kadar subay bulunacak, subaylar, tayinlerinde Yeniçeri ağasına caize vermeyecekler, Yeniçeri ağası vazifesine başlarken sadrazama hiçbir para vermeyecekti. Padişah ve devlet adamlarının daha önce yaşanan kanlı hadiselerden dolayı talimin Et Meydanı'nda yapılması hususunda tereddüt göstermelerine rağmen, talim Et Meydanı'nda subayların nezareti altında yapılacak, atış talimi Kâğıthane'de veya Davutpaşa'da yapılacak Eşkincilerin eğitime itina edilecekti.”⁴³

Eşkinci Ocağı'na, Yeniçeri taburlarından gönüllü olanların alınması ne derecede ihtiyatlı hareket edildiğini göstermekteydi. Nihayet 25 Mayıs 1826'da “*Eşkinci Ocağı*” diye modern bir askerî Ocağın teşkili resmen ilan edildi. Şeyhülislâm Tahir Efendi, yeni Ocağın kurulması lüzumuna dair fetva verdi.⁴⁴ Mecliste bulunan Yeniçeri zabitlerinden, Eşkinci Ocağına yazılmak için asker vermeleri sağlanmış, böylece Eşkinci Ocağı askerlerinin talimine müdahale edilmemesi için taahhüt alınmıştı. Hemen bir hüccet yazılarak mecliste bulunanlar tarafından mühürlenmişti. Hatta bazı zabitler “*kanımızla mühürleriz*” diyerek isimlerini yazmışlardı.⁴⁵ Yeniçeri taburlarından kaydedilen askerlere talim ettirilmesi kararlaştırılırken bu karar hükümet erkânı ile birlikte Yeniçerilere de imzalatılmıştı. Bu münasebetle padişah, Kanunî devri nizamlarının ihyasını mevzu bahis ediyor; ocağa asla dokunmayacak gözükiyordu. Fakat padişahın yakını bulunan ve onun adına konuşan Ağa Hüseyin Paşa: “*Şimdi bir köşküm var; yarın bir yalı lazımdır.*

⁴²KOÇU, Reşad Ekrem, **Osmanlı Padişahları**, Ana Yayınevi, İstanbul 1981, s. 386.

⁴³ENGELHARDT, a.g.e, s. 20.

⁴⁴LEWIS, a.g.e, s. 80.

⁴⁵UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, **Kapukulu Ocakları**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1988, s. 532-533.

Daha sonra kendime bir saray yaptıracağım” derken Ocağın ıslah edilmesine dair nasıl bir yönteme başvurulacağını ifade ediyordu. Eşkinci Ocağı, Nizam-ı Cedit veya Sekban-ı Cedit gibi bağımsız bir kuruldu.⁴⁶

Hazırlanan hüccet, fetvalar ve Eşkinci Ocağı nizamnamesi, Ağa Kapısı’na gidilerek askerin yüzüne karşı okunmuştu. Yeniçeriler arasından Eşkinci yazılanlar 500 neferi bulduktan sonra üniformaları tayin edilmiş, Ocaklıyı ürkütmemek için *Nizam-ı Cedit* ve *Sekban-ı Cedit* esvaplarından kaçınılarak ayaklarına sıkı potur ve başlarına yeşil renkli Laz kalpağı giydirilmişti. III. Selim ve Alemdar Paşa’nın talimli askere verdiği süngülü tüfekler yerine tokmak kundaklı birer tüfekte kılıç verilmişti.⁴⁷ Önce şeyhülislâm konağında, sonra Ağa Kapısı’nda Yeniçeriyi talim ettireceklerine söz verenlerden bazı Yeniçeri ağaları ve sekiz-on Yeniçeri subayı “*talim*” sözünün çıktığı ilk günden beri büyük Kapalı Çarşı’da Kerpiç Han’ında gizli bir cemiyet kurmuş ve yeni bir Yeniçeri ihtilâl’ini hazırlamaya başlamışlardı. Cevdet Paşa “*Yeniçerilik cüzam illeti gibi avamın iliklerine işlemiştir*” diyordu, Yeniçerilik cüzam değil, toplumsal bir sorun haline gelmişti. Yeniçerilerin isyanı sonrasında, isyan bastırılacak ve Yeniçeri Ocağı kaldırılacaktı.⁴⁸ Ordudaki revizyonun dış gelişmelerin gerisinde kalmanın getirdiği tedirginliğin yanında merkezi otoriteyi güçlü kılmak için gerekli olduğu görülmüştü.

Yeni askere Avrupa tarzında üniforma giydirildikten sonra, ilk talime 11 Haziran 1826 tarihinde Aksaray’da büyük Yeniçeri kışlasının önündeki Et Meydanı’nda başlandı. Talimleri yalnız “*Osmanlı Muallimleri*” yaptıracaktı.

⁴⁶ KARAL, III. Selim Hattı..., s. 150.

⁴⁷ KOÇU, Osmanlı..., s. 387.

⁴⁸ KOÇU, Yeniçeriler, s. 323-324.

Öncelikle duası okunduktan sonra, saf olarak dizilmiş Eşkinciler, halkın meraklı ve diğer ocaklı yoldaşların istihfaf ile bakan gözleri önünde, uygun adımla sekiz on adım attılar.”⁴⁹Bütün kapıkulu generalleri, özellikle de Yeniçeri Ağası Celalettin Ağa, Sultan Mahmut’un en güvendiği adamlarından seçilmişti ve hepsi herhangi bir ayaklanmada alacakları önlemleri planlamışlardı. Ayaklanma çıkarsa bastırılması için Topçu, Humbaracı, Lağımçı ve Tersane Ocakları başkanları ve subayları uyarılmıştı.⁵⁰

Yeniçeri zabitleri, bu yeni talimli askerin, ocağın lağvı için atılmış bir adım olduğunu biliyorlardı. Yeniçeri Ağası ve Yeniçeri Ocağı ileri gelenlerinin huzurunda talimler başlatılmıştı. Ancak Yeniçeriler, verdikleri sözden hemen caymakta beis görmemişlerdi. Talim meselesini anlayamadan evet demeye zorlandıklarını iddia ediyor, fetva ve hüccet yazarları, bütün başı kavukluları ve kendilerine karşı gelenleri kahredeceklerini söylüyorlardı.⁵¹

Eşkinci Ocağı, Nizam-ı Cedit veya Sekban-ı Cedit gibi bağımsız bir görünümdeyse de Yeniçeri Ocağı’na bağlıydı ve sürekli olarak Yeniçerilerin hedefi durumundaydı. Nitekim daha talime başlandığı gün, İstanbul kahvehanelerinde yeni asker aleyhinde büyük bir propaganda başlamıştı. Nizam-ı Cedit’in yeniden kurulduğu, Yeniçeri Ocağı’nın kaldırılacağı ve Yeniçeri *esame’lerine devletçe el konulacağı yolunda sözler yayılmıştı. Yeniçeriler talime başladıktan üç gün sonra 15 Haziran 1826’da ayaklanmışlardı. Yeniçerilerin kazan kaldırıp ayaklanmalarına

⁴⁹ KOÇU, **Osmanlı...**, s. 388.

⁵⁰ KUNT ve AKŞİN, a.g.e, s. 108.

⁵¹ DANIŞMAN, a.g.e., s. 248.

* Esame: Yeniçerilerin kaydı, ulufe defteri. Bkz: DEVELLİOĞLU, a.g.e., s. 231.

sebeup Mısırlı bir talim mualliminin bir askeri dövmesiydi.⁵² Ancak bu onların son isyanı oldu. Yeniçeri kışlaları yerle bir edilerek Yeniçeri Ocağı fiilen, bir süre sonra da resmen kaldırılmıştı. Talim ve terbiye esaslarına bakıldığında Yeniçeri Ocağı ve Eşkinci Ocağı arasında giydikleri üniforma dışında çok fazla bir değişiklik olmadığı anlaşılmaktaydı. Ömrü çok kısa olan Eşkinci Ocağı'nın yerine, Yeniçeri Ocağının kaldırılmasından sonra Asakir-i Mansure-i Muhammediye adıyla yeni bir Ordu kurulmuştu.

1.1.3. Yeniçeri Ocağının Kaldırılması

Yeniçeri Ocağı Sultan I. Murat ve vezir-i azamı Çandarlı Hayrettin Paşa tarafından kurulmuş, fakat temelleri Sultan Orhan tarafından atılmıştı. Ocak sisteminde devlet kendi Hristiyan tebaasını ve harp esirlerinin çocuklarını, Ocağın çekirdek gücü olarak yetiştirmeye başlamıştı. Bu yüzden devşirme olarak alınıyorlardı. Acemi oğlanlar olarak yetişmeye başlayan bu askeri güç, şiddetli disiplin altında eğitiliyor, açlığa ve zorluklara tahammül, emre kesin itaat gibi askerliğin temel eğitimini aldıktan sonra şehir dışındaki kışlalarında askeri bilgilerini öğreniyorlardı. Karpas Yeniçerileri açıklarken şu ifadeleri kullanıyordu; “*Padişaha köleden ziyade, evlat gibi sadık hizmetkârlardı. Zaman içerisinde Yeniçeriler, yöneticilerin büyük çoğunluğunu oluşturmaya başlayıp, merkezi iktidarın temsilcilerine dönüştüklerinde merkezi yönetimin bekâsı için bir tehdit unsuru olmaya başlamışlardı.*”⁵³

Emekli oluncaya kadar evlenmeleri yasaktı. Aralarından yetenekleri fark edilenler “*Mekteb-i Enderun*” denilen saray akademisinde yetiştirilir ve daha sonra

⁵² DANİŞMEND, a.g.e., s.110.

⁵³ KARPAT, a.g.e. s.24.

devletin çeşitli kademelerinde hizmet verirlerdi. Yeniçeri Ocağı'nın yapısında bulunan bu yüksek vasıflardan dolayı devlet, Asya'da ve Avrupa'da birçok zafer kazanmış, kısa sürede topraklarını her iki kıtada da birkaç misli genişletmişti. Ocağın kurulması, şüphesiz, Osmanlı Devleti'nin yayılma ve gelişme döneminin ortaya çıkardığı daimi, muvazzaf bir gücün mevcudiyetinin gereksinimine dayanmaktaydı. Yeniçeriler Bektaşî tarikatına mensup olmakla birlikte isim babaları da Hacı Bektaş-ı Veli idi.⁵⁴

Yeniçeri Ocağı, kurulduğu günlerden itibaren XVIII. yüzyılın ilk çeyreğine kadar Osmanlı Devleti'nin askeri gücü olarak, imparatorluk coğrafyasının genişlemesinde ve devletin yükselmesinde önemli bir rol oynamıştı. Yeniçeriler Cezayir, Tunus, Kahire, Şam, Halep, Bağdat ve diğer büyük Osmanlı şehirlerinde merkezi yönetimin atadığı memur konumundaydılar. Buldukları bölgede yalnızca askeri işleri kontrol etmek değil, merkezden verilen emirlerin uygulanıp uygulanmadığını yerinde denetlemektir. Sipahilerin aksine Yeniçerilerin maaşları devlet hazinesine bağlı Has arazilerin gelirlerinden ödeniyordu.⁵⁵ Ancak tarihi süreç içinde Ocak, fonksiyonunu çeşitli sebeplerden dolayı yitirmiş ve asli görevini yerine getiremez olmuştu. Sahip olduğu gücü, mensuplarını “*imtiyazlı bir zümre*” haline getirme yolunda kullanmıştı. Bu haliyle Ocak, hem hükümlerlik erki için ve hem güvenliğini sağlamakla yükümlü olduğu ülke ile halkı için bir tehlike olmuştu.⁵⁶

⁵⁴ BEYHAN, Mehmet Ali, “*Yeniçeri Ocağının Kaldırılışı Üzerine Bazı Düşünceler-Vak'ayı hayriyye Osmanlı*”, Yeni Türkiye Yayınları, C.7, Ankara 1999, s. 260-261.

⁵⁵ KARPAT, a.g.e.24.

⁵⁶ ŞEREF, Abdurrahman, **Tarih-İ Devlet-i Osmaniyye**, Kurtiş Matbaacılık, İstanbul 2005, s. 387.

Yeniliklere ve gelişen dünya şartlarına ayak uydurma girişimlerine, her defasında “*şeriat elden gidiyor*” söylemiyle karşı çıkan Yeniçeriler bu kavramın arkasına sığınarak halkı yanlarına çekmişler ve uzun süre “*menfaat çarklarını*” çevirmişlerdi. Osmanlı-Rus Savaşı’nda (1809-1812), Şumnu civarında vefat eden bir Orta (Yeniçeri) aşçısının tereke^{*}sinden kırk bin kuruş değerinden fazla altını çıkmıştır. Bir Yeniçerinin, terekesinden bu kadar nakdi çıkması, diğer taraftan Ocağın savaşlarda düşmana karşı bir varlık gösterememesi, Yeniçerilerin, sadece servet edinmekten başka bir amaç taşımadıklarını gündeme getirmiştir. Bu paranın, Yeniçerilerin kahır ekseriyetinden her birinin, sekizer onar esame^{*}’ye sahip olmalarıyla biriktirildiği, Sultan III. Selim ve Sultan IV. Mustafa vakalarında bunların sebep oldukları zarar ve ziyan tartışılmaya başlanmıştı. Bu dönemde, manav, küfeci tellak gibi ne kadar liyakatsiz ve Yeniçerilikle alakası olmayan kişi varsa Ocağa sızmış olduğu dile getiriliyordu.⁵⁷

Bu suçlamalar karşısında, Yeniçeriler; ‘ *padişahımız yine Nizam-ı Cedit askeri tanzim edecekmiş. Bizler haber aldık, bundan fariğ olsun. Yoksa bizler gayri padişah buluruz*’ sözleriyle, kendilerine yönelik suçlamaları bastırmaya çalışmışlardı. Halkın içine korku salarak; “*bakalım padişah yine Nizam-ı Cedit askeri yapacak olursa, silahlarımızı çıkarmayıp, İstanbul’a bir ateş edip, ricali ve ulemayı öldürüp mallarını alıp vilayetlerimizde zevk ü sefa ederiz*” sözleriyle halka baskı uygulamaya başlamışlardı.⁵⁸ Bu durum halk üzerinde büyük bir infiale sebep olmuş, zaman içinde bu infial toplumsal bir nefrete dönüşmüştü. Zaten Ocağın kaldırılması

* Tereke: Ölen kimsenin bıraktığı şey. Bkz. DEVELLİOĞLU, a.g.e., s. 1084.

⁵⁷ ÜNAL, Tahsin, **Türk Siyasi Tarihi**, Emel Yayınları, Ankara 1977, s. 194-195.

⁵⁸ BEYHAN, a.g.e., s. 263.

olayının, “*Vaka-i Hayriyye*” veya “*Vaka-yı Hasene*” olarak adlandırılmasının altında, devletin ve milletin “*bir bela*”dan kurtuluşunun psikolojisi yatmaktaydı.

“*Vaka-i Hayriyye*” adıyla tarihe geçen bu olay, Osmanlı Devleti tarihinde oldukça önemli bir yere sahipti. Özellikle 1700’lü yıllardan itibaren Ocak, ülkenin iç politikasının en önemli unsuru haline gelmişti. Çoğu esnaflaşmış olan bu askerler cepheye bile gitmeden maaş alıyorlar, orduyu ıslah etme girişimlerine de şiddetle karşı çıkıyorlardı. Bu nedenle, Sultan II. Mahmut tarafından Yeniçeri Ocağının kapatılması, basit bir askeri ıslahat olarak görülmemeliydi.⁵⁹

II. Mahmut tahta çıktığı 1808’den Yeniçeri Ocağının kaldırıldığı 1826’ya kadar yeni Ordunun kurulmasının önündeki kadroya karşı aşamalı bir tasviye politikası izledi. Fakat hem 1792’deki Nizam-ı Cedit hamlesinde hem de 1826’daki Asakir-i Mansure-i Muhammediye hamlesinde hedeflenen değişimin hangi politik ve sosyal sorunları ortaya çıkarabileceği üzerine stratejik derinlikte bir analiz yapılmamıştı. Bundan dolayı yeterli bilgi ve planlama desteği olmadan kalkışılmış bir değişim süreci olarak görülüyordu.

Bu açıdan III. Selim’in Nizâm-ı Cedit reformları ile II. Mahmut’un izlediği değişim politikasının benzer yanları olduğu gibi ayrılan tarafları da vardı. Örneğin II. Mahmut Askeri teşkilât değişikliğine eşlik eden siyasi, idari ve mali düzenlemeleri vakti geldikçe devreye sokmayı tercih etmişti. Güç kaybının önüne geçilebilmesi için merkezin taşra üzerindeki otoritesini arttırma siyasetini benimsedi. Çünkü Osmanlı devleti XVIII. Yüzyıl boyunca mali, siyasi ve asker yönden güç kaybediyordu. Buna mukabil taşrada ki güç merkezleri otoritenin sarsılmış olmasından istifadeyle

⁵⁹ BERKES, a.g.e., s. 162.

güçlenmiş ve bölgelerinde hâkim güç olmaya çalışmışlardı. Merkezi otorite zayıflığında güçlenen ve taşrada ki askeri yapılanmaya hakim olan bu aktörlerin amacı İstanbul dışında ama İstanbul (merkezi hükümet kastediliyor) ile pazarlık halinde bir güç olarak kalmak vardı. II. Mahmut planlarına karşı Rumeli bölgesinin ileri gelen Ayanlarını, Yeniçerileri ve ulemayı sırasıyla zayıflattı. Taşranın güvenli bölge haline getirilebilmesi için kurulacak olan askeri garnizonların bu bölgelerde konuşlanmasını uygun gördü. Bu yüzden Osmanlı Devleti XVIII. yüzyıl başında yeniden yapılandıracağı askeri konsept değişikliği ile yalnız dışta değil, içte de denge politikasını izlemeyi tercih etmişti. Böylece II. Mahmut taşrada sadece askeri teşkilatın yanında politik, ekonomik ve sosyal organizasyonları da merkezi idarenin kontrolüne yakınlaştırmayı amaçladı.⁶⁰

II. Mahmut döneminde yapılan düzenlemeler ile birlikte ulaşılmak istenen iki hedef olduğu söylenebilir: Bunlardan birincisi, devletin daha fazla toprak kaybını önlemek maksadıyla yeni bir ordunun teşkil edilmesi, diğeri ise merkez yönetimin yerel yönetime karşı otoriter kılınması idi. Her iki amacı da gerçekleştirmek için güçlü bir ordunun oluşturulması bir zorunluluktur. II. Mahmut döneminde 15 Haziran 1826'da başlayan Yeniçeri ayaklanmasının bastırılmasına müteakip, “*Asakir-i Mansure-i Muhammediye*” adlı, merkeze bağı disiplinli bir teşkilatın kurulması, bu eğilimin bir sonucuydu.

II. Mahmut, devlet ileri gelenleri ile 1826 yılında, Sultan Ahmet Camii'nde meşveret meclisini topladı. Meşverette, amcası III. Selim'in başlattığı reformların devam ettirilmesini, Yeniçeri ve Sipahi birliklerinin kesinlikle kontrol altına

⁶⁰YILDIZ, a.g.e., s.38.

alınmasını ya da bastırılmasını ve “*Asakir-i Mansure-i Muhammediye*” adı altında yeni bir ordunun teşkilatlandırılmasını öngören bir hattı yayınladı. Osmanlı ordusu, Yeniçeri Ocağının kaldırılmasına kadar geçen süre içerisinde bir meslek ordusu şeklindeydi. Bu anlayış Asakir-i Mansure-i Muhammediye Ordusunun kurulmasıyla, milli ordu yapılanmasına doğru adım adım geçmişti. Yeniçeri Ocağının kaldırılması sonrasında kurulan yeni orduda, askerlik hizmeti paralı olmaktan çıkmış zamanla mecburi hizmet haline gelmişti. Müslüman olmayan halk ile İstanbul halkı ise askerlik hizmetinden muaf tutulmuştu. Bu uygulamaya, Müslüman olan Bosna-Hersek, Arnavutluk, Arap Yarımadası ve Trablusgarp da dâhildi.

1.1.4. Asakir-i Mansure-i Muhammediye’nin Kurulması (1826-1839)

II. Mahmut’un saltanat’ının ilk yıllarını Yeniçerilerin adeta tahakkûmu altında geçirmiş olması askeri yapının değiştirilmesini zorunlu hale getirmişti. Değişimin sağlanması için ilk etapta Yeniçeri Ocağı’nın karşısına alternatif bir askeri yapı kurmalıydı. Bu yapıyı kurma sürecinde ise II. Mahmut, Yeniçerilerin olası ayaklanmasına karşı hassas hareket etmeliydi. Eşkinci Ocağının kurulması bir bakıma Yeniçeriler açısından nabız yoklamasıydı. Yeniçerilerin Eşkinci Ocağına karşı göstereceği tepki II. Mahmut’un bir sonraki hamlesi için ön almasını kolaylaştıracaktı.

Bu bakımdan Asakir-i Mansure-i Muhammediye teşkilatının kurulmasını ve şekillenmesini açıklarken mevcut durum göz önünde tutulmalıdır.

1.1.4.1. Kuruluş Öncesi Sürecin Genel Değerlendirmesi;

Osmanlı askeri teşkilatının mevcut yapısında hâkim güç Yeniçerilerin elindeydi. Çünkü XIV. ve XVII. Yüzyıllar arası, Avrupa'nın Roma döneminden sonra görmüş olduğu en örgütlü ordu Yeniçerilerdi.

Kurumsal değişim süreçlerinin başlangıçta geçirdiği sancılı evre Osmanlı ordusunda da görölüyordu. Özellikle askeri bürokrasinin kilit noktasında bulunan Yeniçeriler, kendilerinin içinde bulunmadığı ve kendilerine rağmen atılacak hiçbir adıma razı olmadıkları gibi ellerindeki imkânları da kendi görüşleri doğrultusunda kullanıyorlardı.

Rusya da ki değişim süreçlerinin başlangıcında olduğu gibi kurumsal ve toplumsal gelişmelerin ilk adımı Osmanlı Devleti'nde de orduda başlamıştı. Ordunun personel ve eğitim açısından geliştirilmesinin önemini gören bazı devlet adamları bu adımı Yeniçerinin ve ulemanın tepkisini karşlarına alma pahasına atmıştı. Gelişim ilk başta Yeniçeri Ortasının içerisinde yapılmaya çalışılmışsa da yaygın kanaat, yeni teşkilatlandırılmış dinamik bir Kara Ordusu üzerinde yoğunluk kazanıyordu.

III. Selim'in sadrazamlarından Yusuf Paşa'nın tasvir ettiği Osmanlı ordusu Piyade ağırlıklı, sürekli eğitim görerek disiplin ve manevra kabiliyeti kazanmış, sefer (savaş) ve hazar (barış) zamanı sürekli silah altında bulunan, profesyonel, siyasetten uzak, daimi ve düzenli bir kuvvet olması yönündeydi.⁶¹

XVIII. Yüzyılın ikinci yarısına gelindiğinde artık Osmanlı asker kompozisyonu değişmişti. Bu dönemde “*yarı zamanlı ücretli savaşçı*” kavramı hem

⁶¹ a.g.e., s. 42.

merkezde (Padişaha doğrudan bağlı orduda) hem de taşrada şehzade, beylerbeyi, Vezir, Vali, Mutasarrıf, Voyvoda, Mütesellim ve Ayan gibi çeşitli konumdaki idareciler tarafından sözleşme karşılığı Profesyonelliği tartışmalı kişilerden meydana geliyordu. Durumun zamanla bu boyuta ulaşması profesyonel askerliğin özü olan orduya bağlılık ve sadakat duygularını zedeliyordu. Zamanla savaştan ve ordudan firarlar artmaya başlamıştı. Taşradaki birliklerin askeri disiplin eğitimi almadıkları için stratejik düzeyde birlikler kurmakta mevcut şartlarda mümkün görülüyordu.⁶²

Bunun yanında sarayın taşrayı merkeze bağlayıcı yapılandırmayı hayata geçirecek gücü henüz yoktu. Durumun en açık kanıtı ise sultan III. Selim'in Nizam-ı Cedid projesi dolayısıyla katledilmesi idi. III. Selim'in askerî ıslahatını, önceki askeri ıslahatlardan ayıran fark, ordunun bir sınıfında ya da bir teçhizatında değil, bütün askeri konseptinin değişmesine yönelik olmasıydı. III. Selim döneminde Avrupa'daki özellikle Fransa'daki değişim yakından takip edilmeye başlanmış, devletin kuruluşundan itibaren özellikle askeri konularda dışa kapalı olunmamış, devlet doğuda ve batıda çatışma içine girdiği rakipleriyle teşkilat, teçhizat ve doktrin alanlarında alışveriş içinde olmuştu.⁶³ Bu alışveriş II. Mahmut döneminde orduda hız kazanarak devam etmiştir.

⁶² a.g.e., s. 42.

⁶³ YILDIZ, a.g.e., s.41.

1.1.4.2. Asakir-i Mansure Ordusunun Tertiplenmesi ve Personelin Özlük Hakları

1.1.4.3. Asakir-i Mansure Teşkilâtı'nın Kurulma Nedenleri:

Yazılı belgeler ve bu belgelerden hareket ederek yazılan ikincil kaynaklar, Yeniçeri Ocağı kaldırılıp Asakir-i Mansure'nin kurulmasındaki amacın yeni, modern tarzda örgütlenmiş bir ordu kurmak olduğunu yazar. Oysa Asakir-i Mansure'nin kuruluşundaki uygulamalara bakıldığında yeni ordunun eskisinden tümünden kopuk olmadığı, pre-modern tarzda örgütlenmiş olan Yeniçeri Ocağı'ndaki birçok alışkanlık ve kadronun demodernizasyon unsuru olarak yeni orduda da varlığını koruduğu görülüyordu. Örnek olarak, Asakir-i Mansure kurulduğunda ilk Serasker, çekirdekten yetişme Yeniçeri ağasıydı. Ondan sonraki Seraskerler arasında Enderun'dan yetişmiş ya da Yeniçeri Ocağı içinde görev yapmış kişilerde vardı.⁶⁴ Bunun dışında, Asakir-i Mansure içinde, eski Yeniçerilerden oluşma Alaylar da bulunuyordu.

II. Mahmut Prusya'da 1814 yılından itibaren uygulanan zorunlu askerlik uygulaması anlayışını Kontrol etmekte zorlandığı ordunun yeniden tanzimi için kullandı. Osmanlı'da modern ordunun inşa sürecindeki en önemli etmenlerden biri, zorunlu askerlik uygulamasının hayata geçirilmesiydi. Öyle ki, zorunlu askerliğin uygulanması, Osmanlı toplumun modernlik düzeyiyle yakından ilişkiliydi. Yani Osmanlı toplumsal yapısının değişik görünümünde modernliğin geldiği aşama, zorunlu asker toplanabilmesini belirlemişti.

Nitekim devlet sınırları içinde yaşayan herkesin eşit şekilde askerlik hizmetine tabi olabilmesi için o toplumda ayrıntılı bir nüfus sayımının yapılmış

⁶⁴ ŞİRİN, Veli, **Asakir-i Mansure Ordusu ve Seraskerlik**, Tatav Yayınları, İstanbul 2002, s. 89.

olması, bununla bağlantılı kalabalık, devlete bağlı bir memur kitlesinin bulunması, yazılı belge tasnifinin gelişmiş bir seviyeye ulaşması, toplum içinde devletin doğrudan vatandaşla iletişim kurmasını engelleyen yerel otoritelerin, dini cemaatlerin etkinliğini kaybetmesi, gelişmiş bir ulaşım ve iletişim sistemine sahip olması ile bu zorunlu askerliği ve zorunlu askerlik sonucu oluşturulmuş orduyu finanse edecek güçlü, modern bir ordunun varlığına ihtiyaç vardı. Oysa ki Osmanlı ordu modernleşmesine bakıldığı zaman, bu etmenlerin hiçbirinin zorunlu, eşit askerliğe zemin oluşturabilecek bir düzeye sahip olmadığı görülür. Ancak Osmanlı ordu modernleşmesinin ilk zamanlarından sonlara yaklaşıldıkça hem zorunlu askerlikte hem de bu zorunlu askerliğe zemin oluşturan etmenlerde bir ölçüye kadar başarı sağlandığı da gözden kaçırılmamalıdır.

Asakir-i Mansure'nin taşrada geniş tabanlı teşkil edilmek istenmesinin bir nedeni askeriliği “*Ocak*” anlayışından çıkartarak zorunlu ve belirli yaşa gelmiş her genç Müslüman erkeğe getirmektir. Bir diğer nedeni de topraklarını ve ekonomik geçim kaynaklarını kaybetmiş olan köylülerin yağma ve talan yapma girişimlerinin önünün alabilmek için, merkezi hükümetin bu grupları doğrudan kendisinin istihdam etmeye çalışmasıydı. Dünya savaş teknolojilerinin gelişme göstermesi ve Yeniçerilerin modern talimlere karşı gösterdiği direnç teşkilatın yenilenmesi için geçerli sebepler sayılıyordu.

XIX. yüzyılın silah teknolojisi göz önüne alındığında ağızdan dolan, yivsiz ve setsiz tüfeklerin düşmandaki tahribat gücünü ve etki menzilini artırmak, muharebe sahasındaki ateş üstünlüğünü sağlamak için kalabalık sayıdaki asker grubunun eş zamanlı hareket edebilecek saflar oluşturması gerekiyordu. Ordunun bu hareket

tarzını geliştirmesi için yanaşık düzen eğitimini iyi alması, disiplinli ve eğitimi olması gerekiyordu. Zaten Yeniçeri Ocağının yanında Eşkinci Ocağının kurulmasının gerekçesi “*frenklerin harp tekniklerinde (fünûn-ı harbiyye) ortaya çıkardıkları bir tür ateş kullanma sanatı*” na ayak uydurmak olarak açıklanabilirdi.

Dođal olarak savaş meydanında askeri, dūřmanın manevralarından koruyarak sevk ve idare edecek, sulh zamanı muharebe sahasında yaşanabilecekleri askere bolca eğitim vererek öğretecek subaylara da ihtiyaç vardı. Bu subayların iyi nitelik sahibi olabilmesi için sadece okuma/yazma biliyor olması da yeterli değildi. Orduların kullandığı ateşli silahların işleyişinden, kalelerin yapısına, nehirlerden muharebe esnasında nasıl istifade edileceğinden, muharebe sahasında kaç askerin nereye yerleştirileceği ve hangi nitelikteki birliklerin nerede tertipleneceğine varana kadar fizik, matematik ve mühendislik bilimlerinden anlıyor olması gerekiyordu. Bundan dolayı Osmanlı Devleti’nin çağı takip edebilen bir ordu oluşturabilmesi için sadece üniforma, teçhizat ve bina değişikliği yapması yeterli olmayacaktı. Osmanlı Devleti için öncelikli ihtiyaç “*mütefennin zâbit*” yani çağın savaş teknolojisi ve terminolojisinden anlayan subay⁶⁵ olarak genişleyecekti ilk etapta.

Mütefennin subay yetiştirme çabaları sadece III. Selim ve II. Mahmut’un dūřünceleri değildi. Onlardan önce başlamış fakat yarım kalmış bir girişim daha vardı. 1739-1768 yılları arasında Kont Bonneval* (Humbaracı Ahmet Pařa) topçu ve

⁶⁵ YILDIZ, a.g.e.,s.45.

* Kont Alexander Bonneval (Humbaracı Ahmed Paşa); “*XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı İmparatorluğu’na gelerek müslüman olan, Humbaracı Ahmed Paşa ismiyle Maruf Kont Alexander Bonneval, 14 Temmuz 1675’de Fransa’da Limousin Eyaletinin Coussae Şehrinde soylu bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geldi. İyi bir askeri eğitim aldı. Dokuz yıl harpleri (1689-1697) sırasında Fransız Donanmasında Topçu subayı olarak görev yaptı. Dokuz yıl savaşlarından sonra Fransız Kara*

humbaracı birliklerinde Fen eğitiminin verilmesi üzerine yürüttüğü çalışmaları, reformu tehdit olarak gören çevreler tarafından engellenmiş ve ordunun geneline yayılması gerçekleştirilememiştir. İşte III. Selim ve II. Mahmut'un çabaları ile tekrar başlayan ordudaki revizyon, bütün eksikleri bir havuzda toplayıp bütüncül bir bakış açısıyla yenilenmeyi gerçekleştirmeyi amaçlıyordu.

1.1.4.4. Asakir-i Mansure'nin Kadro yapısında Yıllara Göre Yapılan Düzenlemeler:

17 Haziran 1826 yılında kurulan Asakir-i Mansure-i Muhammediye birliklerine, Yeniçeri Ocağını çağrıştırmaması için “orta” tabiri yerine “tertib” isminin verilmesi uygun görüldü. 7 Temmuz 1826 tarihinde yayımlanan Kanunnâme ile yeni teşkilat için ilk birlik oluşturuldu. Ordu'nun subay ihtiyacını karşılamak için 1826 yılında “Mekteb-i Ulum-i Harbiye” kuruldu. Ordunun teşkilatlanması “Asakir-i

Kuvvetlerine geçti. 1714 yılından sonra Habsburg ordularına katıldı. Bourbon-Habsburg rekabetine sahne olan İtalya'da Kont Marsigli'ye karşı büyük bir başarı elde etti. İtalya'da elde ettiği başarı, Onun Avusturya Ordusunda Yükselmesini Sağladı. İtalya'daki Muharebeler Sırasında Generalliğe (General Wachtmeister) atanan Bonneval, İspanya veraset savaşlarında edindiği tecrübe ve kazandığı büyük başarılar göz önünde tutularak, kısa bir süre sonra Feldmareşalliğe (Feldmarschall-Leutnant) yükseltildi. 1716 Ağustosunda Petervaradin'de Osmanlı İmparatorluğuna karşı Avusturya ordusunun sağ kanat komutasını üstlendi. Bu mücadelede gösterdiği çalışmalar göz önüne alınarak Feldzeugmeister rütbesiyle Avusturya ordusu topçu sınıfını komuta etti. Avusturya Ordusunun strateji ve taktik organizasyonunun belirlendiği Avusturya harp şurası (Hofkriegsrat) üyeliğine getirildi. Avusturya prensi, prens Eugene ile zamanla siyasi ve askeri konularda anlaşmazlığa düştü, hapse atıldı. 1726'da Hapisten çıktığında Paris'e dönmek istedi, olumsuz yanıt aldı. Petervaradin'deki çarpışmalar sırasında tanıdığı Osmanlı idarecilerinin vasıtasıyla 1730 yılında İstanbul'a davet edildi. 1730 isyanı dolayısıyla bir süre gümülcine'de ikamet etti. İslamiyeti kabul ederek Ahmed ismini aldı. 1736'da başlayan Osmanlı-Avusturya, Rusya harplerinde Osmanlı ordusu hizmetinde bizzat görev aldı. Rol oynadığı Macar ayaklanmasının başarısızlığa uğraması nedeniyle 1738 yılında Kastamonu'ya sürgüne gönderildi. 1747 yılında hayatını kaybedene kadar ulufeli humbaracıların talimleriyle ilgilendi. Avrupa'da devam etmekte olan Avusturya veraset savaşlarına dair takrirler kaleme alarak Bâb-ı Âli'ye hizmet etti.” (Bkz: Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Sayı 15, Güz 2011, s. 205.)

Mansure-i Muhammediye Kanunname-i Hümayununa” göre olmuştu. Eski devirden kalma talim görmüş asker ve subaylar yeni ordunun çekirdeğini teşkil etmiş, kısa zamanda Avrupa usulü eğitime başlamışlardı.

Yaklaşık bir sene sonra kurulan birlikler için yeni bir kanunname hazırlandı. 1827 yılında Asakir-i Mansure kuruluşunda değişim yaşanıyordu. Ordu “*Ocak*” sisteminden zorunlu askerlik uygulamasına adım adım geçiyordu. Değişimin öncü ismi ise Mısır eski Valisi ve Kapudan-ı Derya Hüsrev Paşaydı. Osmanlı ordusunda yaşanan bu gelişmeler, bugün dahi Türk Silahlı Kuvvetlerinin kuruluş şemasını etkileyecek oluşumu içine alıyordu.

1827 düzenlemesi ile Asâkir-i Mansure birlikleri sevk ve idareden sorumlu bölüm ile birliklerin mali işlerinden sorumlu bölümü olmak üzere iki kollu yapıdan oluşuyordu. Birliklerin eğitiminden sorumlu en üst rütbeli kişi (ağa) asker kökenli iken, Nazırı ise katip sınıfından seçiliyordu. Yeniçeri Ocağı kaldırıldıktan sonra o kurumu hatırlatacak ünvanların kaldırılmasına özen gösterildi. Bu kapsamda “*ağa*” tabiri yerini “*seraskerlik*” ünvanı kullanıldı.

Yeni ordu kurulduğu sırada Yeniçerilikle ilgili her türlü isim, unvan ve işaretler kaldırılırdı. Ağa Kapısı’nın adı “*Serasker Kapısı*” olarak değiştirildi. İlk Serasker Ağa Hüseyin Paşa oldu. Bu suretle seraskerlik (Milli Savunma Bakanlığı) makamı kuruldu.⁶⁶

Kurulan yeni ordunun Seraskerlik makamından sonra en yetkili makamı “*Asakir-i Mansure Nezareti*” oluyordu. İdari ve mali işlere ise 1829 yılına kadar

⁶⁶ ÖZKAN, Abdullah, **Osmanlı Tarihi (Kuruluş-Yükseliş-Yükseliş-Duraklama-Son Yıllar)**, Boyut Yayıncılık, İstanbul 2003, s. 145-146.

“*Asâkir-i Mansure*” nâzırı bakmaya devam edecekti. Asakir-i Mansure-i Muhammediye ordusunu ekonomik olarak ayakta tutabilmek için “*Asakir-i Mansure Hazinesi*” kurulmuş ve önemli gelir kaynakları bu hazineye devredilmişti. Bu ordu ile birlikte merkez ve eyalet orduları ayırımına son verilmiş bunlar tek çatı altında toplanmıştı. Bu da mali kaynakların tek havuzda birleşerek merkezileşmesini sağlamıştı.⁶⁷

Teşkilatın maaş gibi tenkil işlerinden Nazırlık sorumluydu. Ordunun yapısı büyüyüp, masrafları artıkça bu kuruma “*Maarifat Nazırlığı*” eklendi. Bu nazırın görevi askerlerin elbise, yiyecek ve maaş ihtiyacını karşılamak ve bu konularda ilerde bir sıkıntıyla karşılaşmamak için gerekli önlemleri almaktı. Ordunun mali işleri için bu nazırlık dışında “*Mukataat Nezareti*” oluşturulmuştu. Mukataat Nazırı, mukataaları iltizama vermek, bedellerini tahsil etmek, hazinenin diğer gelirlerinin atıl kalmasını ve görevlilerin elinde telef edilmesini önlemektir.⁶⁸ 1828-1829 Osmanlı – Rus Savaşının ardından düzenli birliklerin idari işleri Asâkir-i Mansure Kâtibine bırakılırken, Asâkir-i Mansure Nazırlığı kaldırılarak birliklerin mali işleri gelir ve gider şubelerine ayrılıyordu. Harcama idaresinin adı “*Masârıfat Nezareti*” oluyor, vergi ve iltizam kaynaklarının işletildiği şube ise “*Mukataat Nezareti*” ismini alıyordu. Yaklaşık on yıl hizmet veren *Masârıfat Nezareti* 1839’da görülen lüzüm üzerine lağvedilerek yerine Seraskerlik Nezaretine bağlı Levazım İşleri Müdürlüğü kuruluyordu.⁶⁹

⁶⁷ CEZAR, Yavuz, **Osmanlı Maliyesinde Bunalım ve Değişim Dönemi: XVIII. yy.’dan Tanzimat’a Mali Tarih**, Alan Yayıncılık, İstanbul 1986, s. 245.

⁶⁸ IMBERT, Paul, **Osmanlıda Yenilenme ve Türkiye’nin Sorunları**, (Haz. M. Sarıkaya), Profil Yayıncılık, İstanbul 2007, s. 125-126.

⁶⁹ YILDIZ, a.g.e., s. 49.

Bu kurumlardan da anlaşılacağı üzere ordun teşkilatlanmasına ve mali işlerine büyük önem verilmişti. Zira her devlet için büyük ve güçlü ordu önemli bir ihtiyaçtı. Osmanlı Devleti'nin bulunduğu stratejik konuma binaen her daim hazır bir ordu bulunması gerekliydi.

1.1.4.5. Asakir-i Mansure'nin Kışla ve Eğitim Uzman İhtiyacının Karşlanması:

Kalifiye asker yetiştirmek zaman ve eğitim meselesi olduğundan bu alandaki açığı kapatmak için Mısır Valisi Mehmet Ali Paşadan uzmanlar istendi. Paşa müspet bir cevap vermediği için Prusya'dan uzman subaylar getirilmişti. Ayrıca Avrupa'ya öğrenciler gönderildi. Bu çabalarla teşkil olunan ordu 1829 yılında Ruslarla ve 1831-1833 yılları arasında Mehmet Ali Paşa askerine karşı yapılan savaşlarda pek de başarı sağlayamadı fakat güçlü müdafaalar sergilemesiyle Yeniçerilere karşı üstünlüğünü ispat etmişti.⁷⁰

Yeni ordunun kumanda heyeti, Yeniçeri subaylarından oluşuyordu. Ancak yanlarında, İngiliz ve özellikle Prusyalı ve küçük rütbeli subaylara yer veriliyordu. Askerlerin nezareti 7.500 kuruş maaş ve tayinatla Saip Efendi'ye verilmişti. Hüseyin Paşa, Saip Efendi ile birlikte Süleymaniye'deki çadırına gidip asakir-i muallime yazılmasını başlatmıştı.

Asker için henüz bir kışla tedarik ve tahsis edilmediğinden askere alınanlar, gündüzleri kendilerine ayrılan meydanlarda eğitim yapıyorlar, geceleri serbest bırakılıyorlardı II. Mahmut 1829 yılında Kuleli Kışlasını inşa ettirerek Asakir-i

⁷⁰ MANTRAN, Robert, **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi** (Çev. S. Tanilli)", Alkım Yayınevi, İstanbul 2007, s. 146-147.

Mansure askerleri için sabit bir talim alanı meydana getirdi. Asker geceyi geçirmesi içinde İcadiye Köşkü'nü tahsis etti. Hatta henüz resmi bir üniforma da kabul edilmediğinden bu yeni askerlerin kıyafetleri ilk günlerde karmaşıktı. Yalnız asker olduklarını belli etmek üzere, başlarına birer beyaz yemeni sardırılmıştı.⁷¹

Ordunun adından da anlaşılacağı üzere, Müslüman bir ülkenin değerlerini taşıması normaldi. Bu minvalde ordunun her taburuna bir imam tayin edilmişti. Bölüklere her gün Kur'an-ı Kerim ve İlmihal dersleri verilmiş, askerlerin beş vakit namazını cemaatle kılması usulü getirilmişti. Böylece halkın orduya olan desteği ve sempatisi sağlanacak ve askerinin maneviyatı diri tutulacaktı. Kurulduğu ilk yılda Asakir-i Mansure Ordusunun üniformasının tamamlayıcısı “*Şubara*” isimli başlıktı. 1827 yılında üniforma düzenlemesini içeren bir Hattı Hümayûn yayınlanmış ve askere başlık olarak “*Fes*” kabul edilmişti.⁷²

1.1.4.6. Asakir-i Mansure'ye Asker Tedârîki ve Yıllara Göre Rütbe Düzenlemeleri:

Devlet genelinde düzenli bir askere alma sistemi mevcut değildi. Ordu, gönüllülerden ve vilayetler tarafından gönderilen askerlerden oluşmaktaydı. Gerçek bir askere alma sistemi mevcut değildi. Ordunun kadroları ihtiyaç olduğu takdirde bir standarda bağlı kalmadan doldurulmaktaydı. Yeni ordunun Bölük, Tabur, Alay gibi birlik adları, Nizam-ı Cedid birliklerinininki ile aynıydı.

Asakir-i Mansure'nin ilk dönemlerinde asker alımları ise şu şekilde yapılıyordu; Valiler tarafından atanan memurlar bölgenin ayan ve ileri gelenlerinin

⁷¹ KARAL, **Tanzimattan evvel...**, s. 154-155.

⁷² ÖZCAN, Abdülkadir, “*Asakir-i Mansure-i Muhammediye*”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Güzel Sanatlar Matbaası, C.III , 1991, s. 157-158 .

oy birliği ile istenilen miktarda askeri halk içinden seçiyorlardı. Buradan hareketle orduya asker alımı teorik ve dolaylı olarak Anadolu'nun ve Rumeli'nin Müslüman köylülerine bir askerlik yükümlülüğü getirmektedir. Asakir-i Mansure'ye ilk asker alımı, başkentte çok hızlı olarak gerçekleştirildi. Kuruluşunun nc gününde 1.500 kadar asker kaydı yapıldı. II. Mahmut, Mısır fesi ve kıyafeti içinde tabancalı ve kılıcını kuşanmış bir durumda, 1826'da yeni oluşturulan tertipleri Topkapı Saray'ında kabul etmişti.⁷³

Acemi erden rütbeli subaya kadar her eğitim kademesini kapsayan talimnamelerde genel olarak yanaşık düzen ve muharebe düzenleri ile ilgili hususlara yer veriliyordu. Yeniçeri teşkilatının İstanbultan sonra Rumelide Anadoluya göre daha etkin olduğunu düşünürsek asker alımıyla ilgili balkanlardan gelen direniş zerine II. Mahmut Anadolu lu gençler üzerine yoğunlaşmak zorunda kalmıştı. Özellikle 1828 yılında Ruslara karşı savaşmak için genel seferberlik kapsamında asker alımı yapılmıştı.⁷⁴

Tertip edilecek asker 15 ile 45 yaşları arasından bekr, genç ve din olan erkeklerden seçilecekti. Bu şartlara haiz olmanın dışında, toplanacak askerlerin karakteri düzgün olan ve aslı nesli belli olanlar seçilecekti. *Mhtedi** olanlar alınmayacaktı. 15 yaşının altındaki çocuklar orduya katılmak isterlerse, şehzade başındaki eski Acemi Ocağı kışlasında talime alınacaktı. Mansure askerleri için Üsküdar ve Levent semtlerindeki kışlalara ek olarak yeni kışlalar yaptırılmıştı. Yeni

⁷³ şAKİR, Ziya, **Tanzimat Devrinden Sonra Osmanlı Nizam Ordusu Tarihi**, eltt Matbaası, İstanbultan 1957, s. 124.

⁷⁴ HEİNZELMANN, Tobias, **Cihaddan Vatan Savunmasına, Osmanlı İmparatorluğunda Genel Askerlik Yükümlülüğü 1826-1856**, Kitap Yayınevi, İstanbultan 2009, s. 85-86.

* Mhtedi: Hilekr, dalavereci. (Bkz. Devellioğlu, a.g.e., s. 675.)

ordunun ilk mevcudu 12 bin kişiydi. Bu kuvvet 1500'er kişilik birlikler halinde başlarında Binbaşı rütbesinde subaylar bulunan sekiz tertibe (tabur) ayrılmıştı. Tertiplerin en yüksek rütbeli subayı ”*Binbaşı*” olarak belirlenmişti. Sekiz Binbaşının üstünde bir “*Baş Binbaşı*” bulunuyordu. Her tertip iki koldan ve her kol 100 mevcutlu altı saftan bir tertipte 12 saf bulunuyordu. Kolların başına da kolağası rütbesiyle iki subay atanıyordu. Günümüz ordu kuruluşunda bölüğe tekabül eden saflar o dönem ordunun en küçük yapı birimiydi.

Yeni Ordunun teşkilat şemasındaki değişiklikler ise şu şekilde belirtiliyordu; 1828 yılındaki düzenlemede *BaşBinbaşı* rütbesi kaldırılmış üç taburun birleştirilmesiyle Alay (Tertibin yeni adı) teşkilatı oluşturulmuş *Alay* ile *Bölük* (*Saf* oluşumunun ismi ise *bölük* olarak değiştiriliyordu) arasına *Tabur* kademesi eklenmişti. Taburların sağ ve sol kolağası, mehterbaşı, hekimi, cerrahı ve imamı mevcuttu. Bunlara ilaveten her Yüzbaşının emrinde iki mülazım, bir sancaktar, bir çavuş ve onbaşı bulunmaktaydı. Sekiz taburun ikisi nöbetleşe olarak Seraskerlik binasını bekleyecek ve İstanbul'un güvenliğini sağlayacaktı. Yeniçerilerin yaptığı diğer görevleri geçici olarak Mansure askerleri üstlenecekti.⁷⁵

Her alayın kadro sayısı 1680'den 2580'e çıkarılmış, her Alay ortalama 800 kişiden üç Tabura bölünmüştü. Alay komutanı olarak “*miralay*” (albay), Tabur komutanı olarak *Binbaşı* atanmıştı. Alay komutan yardımcılığı görevi için Miralay ve Binbaşı arasına “*kaymakam*” (yarbay) rütbesi ilâve edilmiştir.

1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşında operatif birlik konumundaki *Asakir-i Mansure* kuruluşu Alay seviyesinde yetersiz kaldığı tespit edilince yapılan çalışmalar

⁷⁵ENGELHARDT, a.g.e., s. 35-37.

neticesinde 1832 yılında iki Alayın birleştirilmesiyle teşekkül eden Liva (tugay) yapısı kurulmuştur. 1832 yılında ihdas edilen rütbe sıralaması aşağıdan yukarıya doğru şu şekli almıştı. (Bkz. Tablo-2):

Nefer onbaşı, bölük emini, çavuş, başçavuş, mülazım, Yüzbaşı, sol kolağası, sağ kolağası, Binbaşı, kaymakam, miralay, mirliva, ferik, Müşir.

Livaların başına Mirliva (Tuğgeneral) rütbesinde komutan atanmıştır. Savaş zamanı ise gerekli görüldüğünde iki liva birleşerek bir fırkayı (Tümen) oluşturmuştur. Teşekkül eden Fırkanın başına ise “*Ferik*” (tümgeneral) getirilmiştir. 1832 yılında yapılan bir değişiklikle İstanbul’daki tüm hassa Tugaylarının başı “*Müşir*” (mareşal) kademesine yükseltilmişti.

1836 yılında Asakir-i Mansure için Müşirlik (Ordu Komutanlığı) makamı ihdas olunmuştu. Son düzenlemeyle Mülazım ile Yüzbaşı arası Zabitan, Binbaşıyla Miralay arası Erkan, Mirliva ile Müşir arası Paşalık rütbesi olarak belirtildi. (Bkz. Tablo-1).

Buna göre rütbeler şu şekilde oluşmuştur: “*Er, Onbaşı, Bölük Emini, Çavuş, Baş Çavuş, Mülâzımı Salis (Asteğmen) (Topçu sınıfında yer alır), Mülâzımı Sani (Teğmen), Yüzbaşı, Tabur İmami, Tabur Kâtibi, Alay Kâtibi, Liva Kâtibi, Sol Kolağası (Kd.Yüzbaşı), Sağ Kolağası (Kd. Yüzbaşı), Alay Emini, Binbaşı, Kaymakam (Yarbay), Miralay (Albay), Mirliva (Tuğgeneral), Ferik (Tümgeneral), Müşir (Mareşal).*”

Ordunun gittikçe artan subay gereksinimini karşılamak üzere, 1837’de Selimiye’de “*Sıbyan Bölükleri*” oluşturulmuştu. Bu, Harp Okulu’nun çekirdeği idi.

Aynı yıl, talebeler Maçka Kışlası'na nakledilmiş, 1837'de ise görülen aksaklıklar düzeltilerek, Harbiye daha verimli hale getirilmişti.⁷⁶

1.1.4.7. Asakir-i Mansure Askeri'nin Özlük Hakları:

Asker, nefer veya zabıt farkı olmaksızın asgari hizmet süresi on iki yıl olarak belirlenmiş ve bu süre sonunda emekli olunması uygun görülmüştü. Kişinin askerliğini tamamlayıp sivil hayata dönmesi, ticaret ve ziraatla uğraşması ve evlenip çocukluğa karışması için bu sürenin dolması gerekmektedir. Vaktinden önce Ordudan ayrılmak durumu bazı sebeplere bağlanmıştı. Bunlar;

1. Askerin, kendisine miras kalan bir tarlayı işlemek zorunda olması
2. Akrabalarından bakacak kimsesi olmayan yetim çocuklara bakmak mecburiyetinde olması

gibi nedenlerden dolayı memleketine geri dönme zorunluluğu bulunuyordu.

Ancak bu durumlarda maaş alamayacaktı. Barış zamanlarında yılda bir, beş askerden birine memleketi yakında ise 6 ay, uzakta ise 8 ay sıla izni verilmesi düşünülmüştü.⁷⁷

Asakir-i Mansure Kanunnamesi terfi için kıdemliliği esas almıştı. Kanunnamede ayrıca askerlerin iâşe miktarları da belirlenmiş, kıyafetleri belli esaslara bağlanmıştı. Askerler tüfek, süngü ve mermi, subaylara ise kılıç verilmişti. Askerler sürekli kışlalarında bulunacaklardı. Askeri firarları önlemek için askerler subaylara kefil yapılmıştı. Zabitan ve neferata ödenecek maaş belirlenerek aylık

⁷⁶ ŞİRİN, a.g.e., s. 53-55.

⁷⁷ ÖZCAN, A., a.g.e., s.158.

olarak ödenmesi kabul edilmiş, üç ayda bir ödenen ulufe uygulanmasına son verilmişti. Tımarlı sipahilerin taşradaki gelirlerinin XIX. Yüzyılda mahalli temsilcilere dağıtılmış olması, devletin kendisine doğrudan etki edebilecek birlikler kurması ve artırması için yeterli ekonomik imkânı da sınırlıydı. Bunun yanı sıra yoklama defterleri de tutulmaya başlanmıştı. İstanbul'da askerlere maaş ödemesi, serasker, nazır, asakir kâtibi ve tertibin yüksek rütbeli zabitlerinin hazır bulunduğu bir törenle yapılması da kararlaştırılmıştı.⁷⁸

Asakir-i Mansure askerlerine iki öğün olarak verilecek tayinat, sabah çorba, ekmek; akşam çorba, yahni olarak belirlenmişti. Haftanın pazartesi ve Perşembe günleri akşam menüsüne pilav dâhil edilmiş ve bunlara ilaveten yağ, soğan ve tuz da ayrıca yeterli olarak verilmekteydi. Bundan başka Yüzbaşı ve üstündeki rütbeli zabitlere ilave tayinat veriliyordu.

Zabitan ve neferat her yılın mayıs ayında bir çift ayakkabı ve bir takım üniforma elbisesi alacaklardı. Asker üniforması pantolon, kuşak, kısa bir ceket ve bir yelekten ibaretti. Yelek ve ceket çuhadan; pantolon ise yünlü kumaşandı. Mayıs 1827'de ithal edilen çuha kumaşının yerine yerel üretilen yünlü kumaşlar askerlerin üniformalarının dikimi için kullanıldı. Yazlık askeri üniformalar pamuktan dikiliyordu.

Zabitan üniforması, askerin giydiği ile aynı olmasına karşılık daha iyi kalitede idi. Yüzbaşı ve üstü zabitan bir çengelli iğneyle boyunun etrafına bağlanan bir

⁷⁸ a.g.e, s. 161-162.

uzunca kırmızı saat verilmişti. Bu saat, Avrupai tarzda değişim geçiren Osmanlı zabitanın üniformasındaki en iyi aksesuar olarak gözükmekteydi.⁷⁹

Kanunnameye göre zabitan, silahların tevzinden ve askerlerin silahları uygun olarak kullanmalarını sağlamakla sorumluydu. Bozulan silahlar, Yüzbaşı ve daha üst kademelerdeki zabitan ile nazırın birlikte uygun görmeleri durumunda değiştirilecekti. Çıkarılan yasa, kullanılan silahların türünü açıkça belirtmemişse de, daha sonra askerlere verilen tüfek, süngü ve bir fişek kutusunu işaret ettiği anlaşılmaktaydı. Zabitan ise sadece kılıç taşıyacaktı. Kanunnameye göre, askerler kışlalarında veya görevlendirildikleri yerlerde hazır bulunacaklar, zamanlarını talim ve taallümler*, nöbet tutma ve kendilerine verilecek diğer askeri görevlerle geçireceklerdi.

Barış zamanı boyunca her beş neferden biri dönüşümlü olarak sıla iznine gönderilecekti. Sıla izni süresi askerin gideceği yerin uzaklığına göre kısa ya da uzun müddet olabilecek fakat sekiz ayı geçmeyecekti. Ayrıca zabitan ve neferat hac yapmak için izin alabilirlerdi. Kendilerine verilen izin süresi içinde birliğine geri dönen askerlere biriken paralarının hepsi ödenecekti. Zabitan, askerlerin firar etmesine engel olmaları hususunda büyük özen göstermeleri, ölçüsüz olarak sıla izni vermemeleri, emri altındaki askeri birlikleri daima tam kadro olarak hazır bulundurmaları istenmekteydi.⁸⁰

Asakir-i Mansure Ordusunda terfiler çalışkanlığa göre olacak, yani bir nefer kabiliyet ve gayreti sayesinde Binbaşılığa kadar yükselebilecekti. En yüksek rütbeli

⁷⁹ ŞİRİN, a.g.e., s. 50-51.

* Taallüm: Öğrenme, öğrenilme, okuyarak, ders olarak öğrenme, elde etme. (Bkz: DEVELLİOĞLU, a.g.e., s. 1008.

⁸⁰ a.g.e, s. 51-52.

subaydan ere kadar her neferin maaş ve tayinatı vardı. Maaşların ödenmesi ise her ay olacaktı. Yeni ordunun giderlerinin karşılanması için ayrı bir hazine kurulmuştu. Mansure hazinesi adı verilen bu müesseseye yeni gelir kaynakları bulunmuş, böylece devlet hazinesine yük olmaktan kaçınılmıştı.

Görevlendirmelerde, terfilerde çoğunlukla pre-modern uygulamalar hâkim olmaktaydı. Bu pre-modern uygulamaların liyakate göre seçimin önüne geçen demodernizasyon unsurları olduğu bir gerçektir. Bu terfilerde üst konumda birinin himayesinde olmak ya da çocuğu olmak çok önem taşımaktadı. Levy'in yazdığı gibi, özellikle Mansure kurulduğu andan itibaren geleneksel liderlik mekanizması, modern orduda önemini korumuştur. Yani modern ordunun komuta heyeti, pre-modern elitlerden oluşmaktaydı. Pre-modern bir zihniyetin komuta ettiği bu şekilde modern bir ordunun başarı şansının az olduğu söylenebilir.⁸¹

1.1.5. Asakir-i Mansure-i Muhammediye Ordusunda Redif Birliklerinin oluşturulması:

XIX. yüzyılda birçok alanda köklü ıslahatlar yapan II. Mahmut, 1834 tarihinde *Meclis-i Şurâ*'da alınan kararlarla redif teşkilatının kurulmasını sağlamıştı. Redif birliklerinin kurulmasına ilişkin ilk somut bilgiyi 26 Mart 1834 tarihli *Takvim-i Vekayi* gazetesi vermişti.⁸² Redif birliklerinin oluşturulma nedenlerine bakıldığında birçok etken vardı. Bunlar sırasıyla;

1. Savaşta yedek birliklerin hazır bulundurulması. (böylece seferberlik halinde ordu mevcudu kısa sürede iki katının üstüne yükselecek)

⁸¹ a.g.e, s. 59.

⁸² ÇADIRCI, a.g.e., s. 45.

2. Merkezden uzak bölgelerde çıkabilecek isyanlara zamanında müdahale edebilecek kuvvetlerin bulundurulması.

3. Tarım üretimden uzun süre yetişkin iş gücünün uzak tutulmaması.

Odile Moreau “*Reformlar Çağında Osmanlı İmparatorluğu*” adlı eserinde Redif teşkilatının esin kaynağı olarak 1814 tarihli Prusya asker alma nizamnamesi olduğunu belirtiyor. 1834 yılında ise ordunun modernize edilmesi kapsamında, Prusya’dan örnek alınan redif birlikleri adlı ihtiyat ordusu oluşturulmuştu. XIX. yüzyıl boyunca redif ordusunun görevi, kırsal kesimde düzeni sağlamak ve kanunları uygulamak olmuştu. Redif birliklerinin, düzenli bir ordu altında birleştirilmesine karar verildiği 1912 yılına kadar varlığını devam ettirmişti.(Bkz. Fotoğraf-1)

Redif teşkilatının yapılanmasında Tanzimat Fermanı’nın ilanından sonra bazı köklü değişiklikler yapıldı. Redif teşkilatının kurulmasından sonra Vali, Mutasarrıf ve Mütesellimlerin kapılarında asker beslemelerine gerek kalmamıştı. Osmanlı ordusunda kur’a usulüyle gelen efrada redif teşkilatının da katılması, orduya büyük katkı sağlamıştı.⁸³

Tımarlı sipahinin ortadan kaldırılmasından sonra Anadolu ve Rumeli’de Asakir-i Mansure birliklerinin sayıca yetersiz olması, bu boşluğun tertip edilecek redif birlikleri vesilesiyle doldurulmaya çalışıldığını gösteriyordu. Redif birliklerinin kurulmasında II. Mahmut’un taşrada merkezi otoritenin gücünü sağlamak istemesinin de etkisi vardı. Bir başka deyişle merkez (İstanbul), ayanların güçlü ordu

⁸³ ÇÖKLÜ, Şenol, **I.Meşrutiyet’ten Cumhuriyet’e Asker Alma Usulleri (Ahz-ı Asker)**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2012, s. 13.

beslemesine karşıydı. Doğal olarak II. Mahmut redif birliklerini, taşrada ayanların gücünü kırabilecek, ayanları kontrol edebilecek denge unsuru olarak görüyordu.

1834 yılındaki Hattı Hümayun ile yeni redif birliklerinin bağlı buldukları vilayet merkezlerinde eğitim görmeleri kararlaştırılmıştı. Piyade ağırlıklı olmak üzere süvari birliklerine de redif teşkilatında yer verilmişti. Taşrada Vilayet müşirinin emrine verilen redif birliklerinin görev tanımları içerisinde kale güvenliklerinin sağlanması, boğaz muhafızlığı, kordon ve karakol muhafızlığı vardı.⁸⁴

1846 yılında çıkarılan askeri kanunname de asker alma, terhis, kur'a çekme, redif teşkilatının yeniden yapılandırılması ile ilgili konular yer alıyordu. Bu duruma göre her ordu bölgesinde muvazzaf alayların sayısı kadar dört taburlu redif alayları teşkil edilecekti. Muvazzaflık süresi dolan erler bağlı oldukları redif bölgesinde yılda bir kez bir ay süreyle redif taburunda askeri eğitim görerek temel askerlik bilgilerini taze tutmaları sağlanacaktı. Redif taburlarında bir ay süreyle eğitim yapacak bu askerlere yine muvazzaflıkta olduğu gibi maaş ve tayinat* verilecekti.⁸⁵

1848 yılına gelindiğinde daha kurumsal hale gelen Redif teşkilatları dört Alay şeklinde yeniden tertip edilmişti. Bunlar; Hassa Ordusu Redif Alayı, Dersaadet Ordusu Redif Alayı, Rumeli Ordusu Redif Alayı ve Anadolu Ordusu Redif Alayı şeklinde idi. 1848 düzenlemesi ile rediflik hizmet süresi muvazzaflık süresini tamamlayan askerler için yedi yıla bağlanmıştı.

⁸⁴ a.g.e.,s.48.

* Tayinât: Maaştan başka verilen yiyecek, erzak. (Bkz: DEVELLİOĞLU, a.g.e., s. 1042.

⁸⁵a.g.e.,s.50.

Yılda bir kez bir ay süreyle düzenlenecek Redif eğitimlerine katılacakların listesi 26 Mart 1850 de basılarak ordu merkezlerine gönderilmişti. “*Asâkir-i Redife-i Hazret-i Şahane Zabitanına İ'ta olunan Talimat*” ile kaçakların tespit edilmesi emredilmişti. Son duruma göre devletin sınırları içerisinde altı piyade redif Alayı ve üç Süvari alayı oluşturulacaktı. Her Alay yapısı dört Bölükten teşkil edilecek, her Ordu bölgesi için altı bölükten oluşan ayrıca bir topçu redif alayı kurulacaktı.

Yaklaşık olarak on dokuz yıl bu düzende faaliyetlerine devam eden redif birlikleri, 1869 yılında Alman ordu sistemi incelenerek bir takım düzenlemelere gidildi. 1869 düzenlemeleriyle; Redif kuvvetleri iki tertip’e ayrılacak birinci tertip’e mukaddem, ikinci tertip’e ise tali isimleri verilecekti.

Altı yıllık redif süresinin ilk üç yılı birinci tertipte ikinci üç yılı ise ikinci tertipte geçecekti. On iki yıl olan askerlik süresi yirmi yıla çıkarılacak, bu sürenin altısı nizamiyede (muvazzaflık), altısı redifte, sekiz yılı da müstahfız sınıfında geçecekti. Altı yıllık nizamiye süresinin ise dört yılı silah altında iki yılı ise ihtiyat olarak belirlendi. İhtiyatlık süresince devletin gerekli gördüğü zamanlarda askerler evlerine gönderilebilecekleri fakat bağlı buldukları redif sınırlarını terk etmeyeceklerdi. İhtiyat sınıfını bitiren asker birinci sınıf redif görevine geçiş yapacaktı.

Tabur merkezlerinde redif birliklerine yetecek silah, kıyafet ve cephaneye depolanacaktı. 1877-78 Osmanlı-Rus savaşının baş göstermesi üzerine müstahfızlık sınıfı kaldırılarak redifin üçüncü sınıfı haline getirildi. Birinci sınıf redif kuvvetleri nizamiye hizmetini tamamlayan profesyonel askerlerden oluşurken, ikinci sınıf redif kuvvetleri henüz muvazzaf askerliklerini yapmayan erlerden oluşmaktaydı.

Rediflik sınıfının kurulması yalnızca ordu üzerinde hissedilir bir değişim yapmakla kalmadı aynı zamanda redif kuvvetleri için elbise dikimi, malzeme tedariki için yeni üretim merkezleri açıldı ve bu da ülke ekonomisinde ciddi bir hareketlenmeye neden oldu. Rediflik sınıfı zorunlu askerlik uygulamasının ilk örneği olması bakımından Türk Silahlı Kuvvetleri tarihindeki yeri çok önemlidir. Artık ordu ocak anlayışı ile değil Prusya, Avusturya ve Fransız ordularındaki örnekleri gibi zorunlu askerlik uygulaması ile tanışmış olacaktı.⁸⁶

1.1.6. Hassa Birliklerinin Teşkil Edilmesi

Yeniçerilerin kaldırılmasından önce, bostancı hassa eratı olarak adlandırılan bir sınıf bulunmaktaydı. Bu, bostancı eratı, sarayların ve karakolların koruması görevini üstlenirlerdi. Yeniçeri teşkilatının kaldırılmasından sonra tüm karakollara Asakir-i Mansure askeri konulmuş ve Bostancılara da sadece saray bahçelerinin bekçiliği görevi verilmişti. Bu hizmetle görevlendirilenlerle 1826 yılında “*Muallem Bostaniyan-ı Hassa*” adı ile bir ocak kurulmuştu. Bunların da Mansure askeri gibi yeni sistem eğitime tabi tutulmalarına karar verilmişti.⁸⁷ Çıkarılan yönetmeliğe göre subaylarıyla birlikte 1526 kişiden oluşan bir tertip Muallem Bostaniyan-ı Hassa birliği oluşturulmuştu. Bu oluşuma bir Bostancıbaşı ve bir nazır efendi atanmıştı. Eski Bostancı Ocağı erlerinin yararlı görülenlerinden ve dışarıdan aslı, nesli belli ve yaşları 15–30 arasında olan erler seçilmişti. (Yararlı görülen nefer, ocak ağalarından icazet alabilen demek olurken, aslı nesli belli olma şartı ise gayrimüslim kökenli olmamak anlamında kullanılıyordu.)

⁸⁶ ÇADIRCI, a.g.e., s. 51-54.

⁸⁷ KARAL, Enver Ziya, **Osmanlı Tarihi Islahat Fermanı Devri**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1977, s. 78.

İlk kurulan Hassa teşkilatı 1.200'ü tüfekçi, 120'si topçu, 60'ı arabacı, 38'i cephaneci, 20'si mehterhane takımı ve geri kalanı da subaylar, kâtipler, sancaktar, hekim ve cerrahlardan müteşekkildi. Bu tertibin kuruluşu, Asakir-i Mansure teşkilatına benziyordu. Asakir-i Mansurelerde alay teşkilatı kurulduğu zaman, Bostaniyan-ı Hassa Ocağı'nda da alay teşkilatı sistemi uygulanmaya başlanmış, komutan ve subayları atanmıştı.⁸⁸

Bostancıbaşılık ve Bostancı hassası tamamen kaldırılarak bunlara da Hassa askeri denilmişti. Ferik Ahmet Paşa da Hassa Müşiri unvanı ile Hassa birliklerine Serasker olarak atanmıştı. Bu suretle, yeni teşkilatta Askar-i Mansure askerinden başka bir de Hassa askeri oluşturulmuştu. Ancak Hassa askeri ve subayları, Mansure asker ve subaylarından daha imtiyazlı idi. Hassa ve Mansure teşkilatı birbirinden farksız olduğu halde, bu ayrıcalıklı durum uzun yıllar boyunca devam ettirildi. Ordu teşkilatları kurulunca ancak ortadan kaldırılabilen bu ikilik, merkezi İstanbul'da bulunan, Birinci Orduya uzun süre Hassa Ordusu denilmesine yol açmıştır. 1839 yılında padişah II. Mahmut öldüğünde İstanbul bölgesinde her biri 6.000 mevcutlu iki hassa tümeni bulunmaktaydı.⁸⁹

1.1.7. Donanmada Yapılan İslahatlar

Osmanlı Donanma tarihinde III. Selim'in başlattığı Tersane ve Donanmayı ıslah etme programı oldukça faydalı olmuş fakat sonuçlandırılmamıştı. II. Mahmut tahta çıktığı sırada donanmanın durumu da Yeniçeri Ocağından farksız bir hale gelmişti. Personelinin çoğunluğu Rumlardan oluşan donanmanın en büyük sıkıntısı,

⁸⁸ UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, **Osmanlı Tarihi III**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1978, s. 153

⁸⁹ TERZİOĞLU, Said Raif, **Türk Ordusu**, Başnur Matbaası, Ankara 1967, s. 47-48.

teknik ve uzmanlık gerektiren görevlerdeki personel eksikliğiydi. 1821 yılında meydana gelen Yunan isyanı esnasında donanmada görevli Rum gemicilerin de isyana katılmasıyla donanmanın personel durumu da iyice bozulmuştu. Dolayısıyla Sulacalı, Bülbüceli, İnözlü, Cezayir, Karadeniz ve Arnavutluk sahillerinden denizciliğe yatkın Müslüman uyruktan da asker sağlanmaya çalışılmıştı.⁹⁰ Benzer çalışmalar sivil denizcilik alanında da yapılmaya başlanmıştı. Deniz ticaret filosunun kurulması ile ilgili çalışmalar III. Selim döneminde başlatılmış, II. Mahmut döneminde 1823 yılında bu konu ile ilgili bir nizamname yayınlanmıştı.

II. Mahmut, kara ordusu kadar önem vermese de donanmayı güçlendirmek için çalışmalar yaptırmıştı. Bu kapsamda Tersane Emirliği kaldırılarak yerine Tersane ve Bahriye Müsteşarlığı oluşturulmuştu. Müslüman askerlerden gemici yetiştirmeyi hedef alarak III. Selim döneminde İsveçli Mühendis ve ustalar tarafından yapılan büyük kargir havuz, onarılarak yenileştirilmişti. Ayrıca ikinci bir havuz yaptırılarak, 31 Mart 1826 tarihinde hizmete açılmıştı. 1829 yılında da 128 toplu “*Mahmudiye*” kalyonu ve 64 toplu “*Şerefresan*” firkateyni inşa edilerek, denize indirilmişti.⁹¹ 1827 Navarin olayı, Osmanlı Devleti’nde denizcilik faaliyetlerine büyük bir darbe indirmişti.

Bu dönemde Amerika Birleşik Devletleri’nde ilk buharlı geminin yapılması, denizcilik alanındaki en önemli gelişmelerden birisi olmuştu. İngiltere de kısa süre içinde buharlı gemiler yapmaya ve bunları satmaya başlamıştı. Sultan II. Mahmut, yeni yapılan buharlı gemilerden bir tane aldirarak 1827 yılında İstanbul’a getirtmişti. “*Sür’at*” ismi verilen bu gemiye halk “*Buğu Gemisi*” ismini takmıştı. II. Mahmut

⁹⁰ GÜLEN, Nejat, **Şanlı Bahriye**, Kastaş Yayınevi, İstanbul, s. 61.

⁹¹ a.g.e., s. 62.

subayları İngiliz olan bu gemi ile Şubat 1829 tarihinde Tekirdağ'a seyahate çıkmış ve gemi komutanını madalya ile ödüllendirmişti.⁹² Bu dönemlerde çok yetenekli bir mühendis olan Rhodes tarafından Haliç'te inşa edilen "Nusratiye" kalyonu 1835'te denize indirilmişti. Bunun yanı sıra, "Eser-i Hayır" adı verilen ilk yerli yapım buharlı gemi 26 Kasım 1837'de, "Mesir-i Bahri" isimli gemi de 1839'da Aynalıkavak tersanesinde inşa edilip denize indirilmişti. Bu suretle 1830-1839 yılları arasında, Sultan II. Mahmut'un girişimleriyle sürdürülen Türk-Amerikan ilişkileri Osmanlı Devletine denizcilik alanında büyük katkı sağlamış oluyordu.⁹³

Tanzimat Dönemi Osmanlı Donanması:

Dünyada Donanma teknolojisinin hızla gelişme göstermesine kayıtsız kalmayan Osmanlı Devleti, 1827 tarihinden itibaren donanmasının kapılarını buharlı gemilere açmıştı. 1827 ve 1829 tarihinde İngiltere'den alınan iki buharlı gemi ile beraber çarkçıları da getiriliyordu. 1830 yılında Amerika Birleşik Devletleri ile Ticaret ve Seyr-i Sefer antlaşması imzalanmış, bu antlaşma gereği Amerikalı gemi mühendisleri 1831-1839 yılları arasında Amerikan tipi gemi inşasını gerçekleştirmişlerdi. Navarin olayından sonra denizcilik konusunda Avrupadan kısa vadede yardım alamayacağını gören II. Mahmut Denizcilik alanında Amerika Birleşik Devletleri'ne yakınlaşmayı tercih etti.

Bu yakınlaşma Sultan Abdülmecid döneminde (1839-1861) de devam etti. Abdülmecid döneminde 74 parçayı bulan Osmanlı deniz gücü asker, mühimmat, yük sevkiyatı ve mevsim şartlarına göre belirli bir plan dâhilinde kullanılması

⁹² GENCER, Ali İhsan, **Bahriyede Yapılan Islahat Hareketleri ve Bahriye Nezaretinin Kuruluşu**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2001, s.116.

⁹³ GÜLEN, a.g.e., s. 65.

sağlanmıştı.⁹⁴ Buharlı gemi teknolojisine tam olarak adapte olamayan Osmanlı Donanması Kırım Harbi (1853-1856) sırasında zırhlı gemi teknolojisi ile karşı karşıya kalmıştı. Zırhlı gemi teknolojisi Osmanlı Devleti'ni Donanma açısından giderek dışa bağımlı hale getiriyordu. Bu dışa bağlanma Abdülaziz döneminde kendini daha çok hissettirecekti. Fransa ve İngiltere'ye sipariş verilen zırhlı gemilerin tamir ve bakımını yapabilecek teknik kadro henüz hazır değildi. Bunun için zırhlı bir donanma bulundurma politikası devleti malî yönden ciddi bir çıkmaza sokuyordu.

Donanmada teknolojik yönden atılmaya başlanan adımları idarî bazı yenilikler takip ediyordu. Abdülaziz döneminde Bahriye Nezareti'nin kurulması bu yenilikler arasında en önemli gelişmelerden biriydi.⁹⁵ Abdülmecid döneminde yapılan tersane incelemelerinin sonucunda gemilerin tamir masrafları için, tersane gelirlerinin artırılması yönünde önlem alınmıştı. Ayrıca donanmanın modernizasyonu işlerinin daha kurumsal bir şekilde yürütülmesi amacıyla ilki 1840, ikincisi ve kalıcı olanı ise 1845 yılında *Bahriye Meclisi* kurulmuştu. Tersanecilik ve donanma bilgileri Müslüman Türk teb'aya göre daha iyi olan Ege adaları ve Batı Anadolu kıyılarında yaşayan Rum teb'adan yararlanma cihetine gidilmişti. Bu maksatla 1845 tarihinde Hıristiyan teb'adan bahriye askeri alma işlemi başlamıştı. 1847 yılında gayrimüslimlerden ikinci bahriyeli alımı daha yapılmıştı. Gayrimüslim bahriyelilerin kutsal sayılan günlerinde gemilerde ayin yapmak ve gemilerine papaz tayin edilmesi gibi istekleri olmuştu. Fakat bu isteklerin daha önceki uygulamalarda olmadığı gerekçesi ile geri çevrilmişti.

⁹⁴GENCER, Ali İhsan, **Abdülaziz Donanması ve Özellikleri**, *Donanma Komutanlığı 3'üncü Deniz Harp Tarihi Semineri*, Ankara Deniz İkmal Grup Komutanlığı Basımevi Amirliği, Ankara Kasım 2006, s. 3-7.

⁹⁵ a.g.e., s. 3-5.

Osmanlı donanmasına Navarin baskınından sonra vurulan ikinci büyük darbe ise kırım harbi sırasında 1853 yılında yaşanan Sinop baskını olacaktır. Donanmaya indirilen bu ağır darbeden sonra Abdülaziz, II. Mahmuttan devraldığı ve çoğunluğu ahşap olan donanmayı, satın aldığı 25 kadar zırhlı gemi ile güçlendirdi. 1865 ve 1875 yılları arası İngiltereden ve Fransa'dan firkateyn ve korvet sınıfı büyük savaş gemileri satın alınmıştı.⁹⁶ Donanma işlerinin daha sistemli yürütülmesi maksadıyla 12 Mart 1862 tarihinde Bahriye Nezareti kuruluyordu. Kurulan Bahriye Nezaretinin komutasına üç meclis bağlanıyordu. Bunlar; Tersane Meclisi, İdare Meclisi ve Kumanda Meclisiydi.

Osmanlı Devleti'nin son yüzyılında II.Abdülhamit dönemi siyasi tartışmaların en yoğun yaşandığı zaman dilimini kapsamaktaydı. Siyasal alanda yaşanan bu tartışmalar dönemin ordu ve donanmasını da etkiliyordu. II.Abdülhamit dönemi donanma ve Bahriye Nazırlığının durumu çok sıkıntılıydı. Bahriye Nezaretinden alınan raporlara göre donanmanın savaşması için lazım gelen silahlardan mahrum olduğu, gemi onarımından sorumlu yabancı mühendis ve işçilerin mukavelelerinin yenilenemeyerek gönderilmek zorunda kalındıkları, gemilerin önemli bir kısmının kazanlarının akmakta derhal havuzlara alınarak onarımlarının başlaması yönündeydi.

Donanmanın ihtiyaçlarının ivedi karşılanması maksadıyla, mevcut donanma gelirlerine ilave olarak köprü, havuz, kömür madenleri, idare-i mahsusa vapurları, muayyen limanların gelir kaynakları donanma nezaretine aktarılmıştı. Fakat yeni kaynaklar donanmanın mali ihtiyacını karşılamaya yetmeyerek Osmanlı Bankasından ana hâsılatı kırk bin lirayı buluna borç tahsil edilmiş, faiz ödemeleri için ise

⁹⁶ a.g.e., s. 3-11.

dersaadet limanı gelirleri gösterilmişti. 23 Mayıs 1886 tarihi itibarıyla 106 istimbot, 18 zırhlı firkateyn, 60 vapur, 2 kalyon, 5 firkateyn, 8 korvet, 6 navi, 2 kombozayet, 3 gamgot, 1 birik, 1 uskuna, 10 tarak dubadan oluşan donanmanın 2 müşiri ve muharip sınıfa mensup 12.222 umera ve zabitanadan oluşan personeli bulunmaktaydı.⁹⁷

1897 Osmanlı-Yunan savaşı öncesinde donanma mürettebatı gözden geçirilerek Trabzon bölgesinden ve gönüllülerden yeni personel alımı yapılmıştı. Fakat kısa süre içerisinde gemicilik eğitimini alamayan mürettebattan yeterince istifade edilemedi. Sonuç olarak dönemin kara ordusunun içinde bulunduğu teknik, stratejik ve ekonomik sıkıntılar donanma kuvvetlerinde de hissedilmiş, devletin almaya çalıştığı önlemler yetersiz kalmış ve donanmanın güç kaybetmesine neden olmuştur.

1.2. Tanzimat Sonrasında Orduda Teşkilat Alanında Yapılan Düzenlemeler

Tanzimat dönemi dediğimiz 1839-1876 yılları arasında kılık kıyafet, silah-teçhizat ve ordu kuruluşu ile rütbeler, Batı orduları örnek alınarak yeniden yapılandırılmıştı. Bu kapsamda rütbe terfileri ile sınıf sistemleri gelişen süreçte belli bazı esaslara bağlanmaya çalışıldı. Özellikle II. Abdülhamit döneminde rütbe terfilerinin belli kanun ve düzenlemelere bağlanmaya çalışılması, keyfi bazı uygulamalardan dolayı çözüm olmak yerine sistemin tam anlamıyla çıkmaza girmesine neden olmuştu.⁹⁸

⁹⁷ HÜLAGÜ, Metin, “1897 Osmanlı-Yunan Savaşı Çerçevesinde Sultan II.Abdülhamit Dönemi Osmanlı Donanması Hakkında Bir Değerlendirme”, Türkler Ansiklopedisi, 13.Cilt, s. 1505.

⁹⁸ ÖZKAN, a.g.e.,s. 149.

Askere alınanların kaç yıl hizmet edeceği ve ne şekilde askere alınacaklarının belirsiz oluşu bu değişikliğin gerekçesi olmuştu. Bu gibi aksaklıkları düzene koymak için orduda ciddi bir reform yapmak gerekiyordu. Ortaylı'nın ifade ettiği gibi, XIX. yüzyılın ordusunun talim ve donanım için daha gelişmiş bir tekniğe ve mühendis kadrolarına gereksinimi vardı.⁹⁹

Bu ihtiyacın karşılanması, her şeyden önce sağlam bir sistemin oturtulmasını gerekli kılıyordu. Bu nedenle askere almada kur'a usulü benimsenerek çok önemli bir adım atılmıştı. 1843'te ilke olarak kabul edilen usulün, nasıl uygulanacağı 1846 yılında yapılan düzenlemeyle belirlenmişti. Bu tarihten itibaren de düzenli orduya “*Asâkir-i Nizâmiye*” adı verilmişti.¹⁰⁰

Kırım Savaşı döneminde gayrimüslimlerin de askere alınması gündeme gelmiş ve 1856'da ilan edilen Islahat Fermanıyla, Müslüman ve gayrimüslim tüm Osmanlı vatandaşlarının askerlik yapmasına karar verilmişti. Ancak din farklılığı hususu, uygulamada sorunlar yaşanmasına neden oldu ve mesele gayrimüslimlerden askerlik hizmeti karşılığı *bedel-i askerî* vergisinin alınması biçiminde çözümlenmişti.¹⁰¹

Osmanlı kara kuvvetlerinde en önemli düzenlemelerden biri, Sultan Abdülaziz devrinde 1869 tarihinde yapılmıştı. Çağın ihtiyaçlarına cevap verebilmek için bu tarihte yeni bir nizamname yayımlanmış ve 1843 düzenlemesi daha da genişletilmişti. Osmanlı kara kuvvetleri, *Nizamiye*, *Redif* ve *Mustahfiz* olarak üç

⁹⁹ ORTAYLI, İlber, **Osmanlı Devleti'nde Alman Nüfuzu**, Alkım Yayınları, İstanbul 2006, s. 110.

¹⁰⁰ ÜNAL, Mehmet Ali, **Osmanlı Müesseseleri Tarihi**, Kardelen Kitabevi, Isparta 1999, s. 55.

¹⁰¹ ÖZTUNA, a.g.e., s.125.

kısmı ayrılmıştı. Daha önce 5 yılı nizamî, 7 yılı redif olmak üzere toplam 12 yıl olarak belirlenen askerlik süresi, bu tarihten itibaren altı sene nizamiye, altı sene redif ve sekiz sene mustahfızlık süresi olmak üzere toplam yirmi yıla çıkarılarak, yirmi ile kırk yaş arası Müslümanlar askeri yükümlülük altına alınmıştı.¹⁰²

93 harbi sonrası orduda yeni bir düzenlemeye daha gidildi. 1878’de yapılan değişiklikle orduda Tümen teşkilatı kuruldu ve muvazzaf askerlik üç yıla indirildi. II. Abdülhamit’in saltanatı boyunca sürdürülen çalışmalar Doğu Anadolu’da kurulan Hamidiye Alayları ile devam etmiş, II. Meşrutiyet devrinde orduda kolordu teşkilatları oluşturulmuştu.¹⁰³(Bkz. Fotoğraf-2)

1.2.1. Rütbe

Yeniçeri Ocağı’nın 1826 yılında kaldırılmasından sonra İstanbul’da meydana getirilen Asâkir-i Mansure-i Muhammediye ordusu sekiz tertipten oluşmaktaydı. Bu tertiplerin başında baş Binbaşı rütbesinde bir komutan bulunmaktaydı. Her tertip on altı saftan oluşuyordu ve Binbaşı rütbesinde bir komutanın emri altındaydı. Her tertip sekizer Bölüklü sağ ve sol kollara ayrılmıştı ve başlarında “*sağ ağa*” ve “*sol ağa*” veya “*sağ kolağası*” ve “*sol kolağası*” olarak isimlendirilen komutanlar bulunmaktaydı. Her kol Yüzbaşı rütbesinde bir komutanın emrinde bulunan dört safa ayrılmıştı. Saf komutanı olan Kolağası’nın (Kıdemli Yüzbaşı) emrinde ise sırasıyla Yüzbaşı Mülazımı, Sancaktar, Çavuş ve Onbaşı rütbesinde ast birlik komutanları yer alıyordu.¹⁰⁴

¹⁰² TERZİOĞLU, a.g.e., s.52.

¹⁰³ ÖZCAN, A., a.g.e, s.162.

¹⁰⁴ ŞİRİN, a.g.e, s. 54-55.

1826 yılında getirilen bu düzenleme acele ile gerçekleştirildiğinden ve Avrupa'daki orduların askerî kuruluşu ile tam olarak uyumlu olmadığından 1827 yılında tekrardan teşkilatlanma sürecine gidilmişti. 1827 yılında yapılan yeni bir düzenlemeye göre “*tertip*” kelimesi yerine “*Alay*”, “*Saf*” kelimesi yerine ise “*Bölük*” kelimesi kabul edilmiş, alay komutanlarına da Miralay unvanı verilmişti. Her alay sekiz bölüklü üç taburdan, her tabur dörder bölükten oluşan sağ ve sol olmak üzere iki kola ve her kol dört bölüğe ayrılmıştı. Alay komutanı yardımcısı olarak “*kaim-makamlık*” rütbesi getirilmişti.

Daha sonraları Asâkir-i Mansûre taburlarının sayısının artmasıyla yine II. Mahmut döneminde her iki Alay, yeni oluşturulan “*mir-liva*” rütbesindeki bir komutanın emrine verilmişti. Bu Alaylar iki kısma ayrılmış, İstanbul yakasındaki kısmına Hassa, Üsküdar civarında bulunan kısmına ise Mansure adı verilmişti. Her iki kısmın başına yeni oluşturulan kadroda “*ferik*” rütbesinde bir komutan verilmişti. Birlik sayılarının daha da artması üzerine ferik rütbesinin üstünde Hassa ve Mansure birliklerinden her birinin başına “*müşir*” unvanlı bir komutan getirilmişti.¹⁰⁵ II. Mahmut'un ordu teşkilâtı ve kadrodan kaynaklı rütbe alanında gerçekleştirdiği bu değişiklikler büyük oranda Tanzimat döneminde de koruna gelmişti.

II. Meşrutiyet'in ilanıyla pek çok alanda olduğu gibi orduda da çok önemli yenilikler yapılmıştı. Arka arkaya gerçekleştirilen Kanun, Nizamname ve Talimatnamelerle ordu belirli yasal temeller üzerine oturtulmaya çalışılmıştır.¹⁰⁶ II. Abdülhamit döneminde ordu kadrolarında rütbe terfilerinden doğan ciddi bir karmaşa ve buna dayalı olarak da huzursuzluk ortaya çıkmıştır. Harbiye ve Bahriye

¹⁰⁵ TERZİOĞLU, a.g.e, s. 64-65.

¹⁰⁶ a.g.e, s. 63-64.

Mektebinden yetişen subayların yanı sıra askerî birliklerde belli bir muvazzaf askerlik hizmetinde başarılı görülenler de subay olarak görevlendiriliyordu. Bu alaylı subayların sayısı okuldan yetişen subayların çok üzerindedi. Bunun yanı sıra Tüccar Kaptan Mektebinden yetişenler de donanmaya subay olarak kabul ediliyordu. Bu nedenle kaynakları itibarıyla ordu hizmetinde pek çok çeşit subay görev yapmaktaydı. Bu subayların rütbe terfileri için bir nizamname mevcut olsa da bu nizamnameye uyulmuyor ve terfiler keyfi bir şekilde gerçekleştiriliyordu.¹⁰⁷

Nazırların veya yüksek dereceli bürokratların kardeşi, çocuğu veya akrabası olmak rütbe terfi için yeter şart sayılıyor ve bu kişiler birbiri ardı sıra üst rütbelere yükselebiliyordu. II. Abdülhamit'in Jurnal teşkilatında etkili bir biçimde görev yapanlar çok kısa süre içinde bir üst rütbeye terfi ediyorlardı. Bunların yanında terfi ettirilmesi unutulmuş aynı rütbe ve görevde yıllarca bekletilen birçok personel mevcuttu. Örneğin Mirliva Mustafa Naim Paşa 4'üncü Ordu 30. Liva Komutanlığında ve Mirliva rütbesinde 33 yıl görev yapmıştı.¹⁰⁸

Bütün bu olumsuzluklar üzerine Meşrutiyet'in ilanı sonrası Harbiye Nezareti bünyesinde bir komisyon oluşturulmuş, bu sorunların giderilerek ordu içinde adaletin sağlanması için çalışmalar başlatılmıştı. Her rütbeden ve çok değişik birliklerden gelen subayların iştirakıyla oluşturulan bu komisyon, bir kanun planı hazırlayarak Meclis-i Mebusan'a sunmuş ve Meclis-i Mebusan Harbiye Encümeni kanun planına son şeklini vererek bir mazbata şeklinde 18 Haziran 1908 tarihinde Meclis

¹⁰⁷ "Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi"; Devre 1, İctima Senesi: 1, TBMM Basımevi, Cilt 5 (Tasfiye-i Rütbe-i Askeriye Kanunu Esbab-ı Mucibe Mazbatası), Ankara 1985, s. 2.

¹⁰⁸ "Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi"; Devre 1, İctima Senesi: 2, TBMM Basımevi, Cilt 1, 1985, s. 209-210.

Başkanlığına göndermiştir.¹⁰⁹ Meclis-i Mebusan kanun planını 24 Haziran 1908 tarihinde görüşmeye başlamış ve birçok değişiklik yaparak 25 Temmuz 1908 tarihinde kabul etmiştir. Bu kanunla şu düzenlemelere yer verilmiştir:

- Hafiyelik yaparak askerlik mesleğine yakışmayan davranışlar sergileyenler ile yaptıkları iş itibarı subay rütbesi taşıma hakkına sahip olmaması gerekenler ordudan çıkarılmış, mağdur olacakların ailelerine “*aile maaşı*” bağlanmıştır.

- II. Abdülhamit döneminde siyasi sebeplerle ordudan tard edilmiş olan subaylar askerlik hizmetine geri alınmış ve mağdur oldukları yıllar hesaplanarak devre arkadaşları ile uyumlu rütbelere getirilmiştir.

- Subaylığa başlangıç tarihi olarak mektepli subayların mezuniyet tarihi esas alınmıştır. Alaylı subaylar içinse askerliğe başladıkları andan itibaren altı yıllık bir muvazzaf askerlik hizmeti konarak bu sürenin bitim tarihi Mülazım-ı Saniliğe nasıp tarihi olarak belirlenmiştir.

Kanunlar kapsamında gerçekleştirilen uygulama, ordunun gençleşmesi ve ast rütbedeki personelin üst rütbelere yükselebilmesi için kadroların açılması olanağını sağlamıştır. Bu uygulama ile haksız yere rütbe elde etmiş olanların rütbeleri Mülazım-ı Sani ya da zabıt vekilliğine getirilme tarihinden itibaren cetvelde belirtilen asgari rütbe bekleme sürelerine göre yeniden düzenlenmiş ve bu subayların

¹⁰⁹ "*Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi*"; Devre 1, Cilt 5, (Tasfiye-i Rütbe-i Askeriye Kanunu Esbab-ı Mucibe Mazbatası), s. 1-16.

rütbeleri hak ettikleri düzeye indirilmiştir. Bu suretle, ordu içinde rütbe terfisinden doğan rahatsızlıklar engellenmiştir.¹¹⁰

Tasfiye-i Rütbe-i Askeriye Kanunu'ndan yaklaşık yirmi sekiz bini Alaylı olmak üzere otuz iki bin subay doğrudan etkilenmiş, bir kısmının rütbesi indirilmiş, mağdur olan bir kısım subaya ise bir üst rütbeye terfi olanağı sağlanmıştır. Bu kanunun yürürlüğe konulmasıyla çok yaşlı olup yıllarca aynı makamı işgal eden subaylar emekliye ayrılmış, ordunun komuta kademesi genç ve nitelikli komutanlarla yenilenmiştir. Bu komutanlar çok genç yaşlarda ve küçük rütbelerde bulunmalarına rağmen büyük sorumluluklar almışlar, gerek I. Dünya Savaşı'nda gerekse Türk Kurtuluş Savaşı'nda çok başarılı olmuşlar ve önemli hizmetlerde bulunmuşlardır.¹¹¹

1.2.2. Terfi

Osmanlı ordusunda 1827 yılında Asâkir-i Mansûre-i Muhammediye'nin kuruluşundan sonra ilk radikal düzenleme 1843 yılında gerçekleştirilmiş, 1853-1856 Kırım Savaşı sonrasında yapılan bazı dar kapsamlı düzenlemelerle bu sistem 1869 yılına kadar devam ettirilmiştir.¹¹² 1869 yılında Seraskerlik makamına getirilen Hüseyin Avni Paşa orduda geniş kapsamlı bir reform hareketine girişmiş, çıkardığı kanunname ve düzenlemelerle ciddi ve önemli değişiklikler gerçekleştirmiştir.

Bu kapsamda rütbe terfi uygulamalarının belirli bir nizama uygun olarak yapılabilmesi için 1870 yılında Terfi-i Rütbe Nizâmnamesi hazırlanarak uygulamaya konmuştur. Ayrıcalıklı durum olmak üzere Padişahın hoşnutluğunu kazanarak rütbe

¹¹⁰ GEÇER, Kadir Türker, “XIX. Yüzyılda Osmanlı Ordusunda Rütbe Terfi Uygulamaları ve 1870 Tarihli Terfi-İ Rütbe Nizamnamesi”, *Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi*, 19:1-43, 2012, s. 45.

¹¹¹ a.g.e., s. 47

¹¹² ŞİRİN, a.g.e., s. 49.

terfi ettirilenlere Ordu kumandanlarına nizamnameyle verilen terfi ettirme yetkisinin dışında terfi olanağı sağlanıyordu. Yeni alay ve taburların kurulması sırasında ihtiyaç duyulan küçük zabıt ve zabıt gereksiniminin sağlanması için devlet yararı bakımından yapılacak uygulamalar ile savaş sırasında büyük fedakârlık göstermiş ve devlete büyük hizmetler etmiş subaylara, ordu kumandanlarının ödül olarak rütbe terfiyle nizamname hükümleri dışında rütbe terfi olanağı sağlanmıştı.

Terfi Nizamnamesi ile bir küçük zabıt, zabıt, ümera ve erkânın bir üst rütbeye terfi edebilmesi için her rütbede geçerli asgari bir rütbe bekleme süresi belirlenmişti. Buna göre; Erkân sınıflandırılmasında ferik ve mir-liva rütbelileri üç sene; Büyük Zabitan sınıflandırılmasında yer alan mir-alay, kaim-makam ve Binbaşı üç sene, Zabitan tasnifi kapsamında olan sağ kolağası bir sene, sol kolağası ve Yüzbaşı iki sene, mülazım-ı evvel ve mülazım-ı sani rütbeliler bir sene; Küçük Zabitan tasnifinde yer alan alay çavuşu, ceb-haneci çavuşu, başçavuş ve çavuş rütbeliler ise bir sene asgari rütbe bekleme süresi olarak belirtilmişti.¹¹³

Süvari sınıflandırılmasında ise piyadeden farklı olarak; onbaşı vekilleri kıdemli neferlerden, onbaşılar onbaşı vekillerinden, çavuş vekilleri onbaşılardan, takım çavuşları çavuş vekillerinden, başçavuşlar takım çavuşlarından ve alay çavuşları da takım çavuşlarından seçilerek üst rütbelere terfi edilmekteydi. Terfi koşullarından bir diğer etken de gerektiği kadar okuryazar ve hesap bilir olması idi. Bölüğün idari işleri ve kayıtlarını tutmakla görevli olanların ise okuryazarlık ve hesap bilir olma koşullarına sahip olması gerekmekteydi.¹¹⁴

¹¹³ GEÇER, a.g.e., s. 9.

¹¹⁴ a.g.e, s. 11.

Topçu ve istihkâm sınıfında küçük zabıt, zabıt, ümera ve erkânın terfi için bekleme koşulları ise şöyle ele alınmıştır; Erkân tasnifinde yer alan mir-liva üç yıl, büyük zabitan (ümera) tasnifindeki mir-alay üç yıl, kaim-makam iki yıl ve Binbaşı da üç yıl; zabitan tasnifinde yer alan kolağası rütbeliler üç yıl, Yüzbaşı iki yıl, topçu sınıfı rütbeliler iki yıl, istihkâm sınıfı iki yıl; küçük zabitan tasnifinde yer alan cephaneci çavuşu ya da başçavuşu da bir yıl asgari rütbe bekleme süresine tabi bulunmaktaydı.¹¹⁵

Takvim-i Vekayi'de “*Mevadd-ı Askeriyye*” başlığı ile askerî konularda yayımlanmış, hatt-ı hümayûn, irâde-i seniyye, kanunname ve nizamnamelerin yanı sıra askerî rütbelere tayin ve terfilerin de yer aldığı görülmüştür. Takvim-i Vekayi'de yer alan rütbe terfi ve tayinlerle ilgili emirlerde belirli bazı kur'allara uygun olarak hareket edildiği görülmektedir. Buna göre bir üst rütbeye terfi edilebilmek için mutlaka boş kadronun olması gerektiği ve terfilerin olabildiği kadar aynı alay içinden yapılması göz önünde bulundurulmuştur. Sözgelimi Alay komutanı Mir-liva rütbesine terfi ederek başka bir birliğe atandıysa, o Alayda yer alan bir Kaim-makamın Miralaylığa, Binbaşı rütbesinde yer alanlardan birinin Kaim-makamlığa, kolağası durumunda olan bir kişinin de Binbaşılığa, Yüzbaşılardan birinin Kolağalığına ve Mülazım-ı evvellerden birinin Yüzbaşı rütbesine terfi edilmesi usul gereği olarak kabul edilmekteydi.

Kara ordusu için uygulanan aynı birlikten zincirleme terfi yöntemi donanma için de benzeri şekilde uygulanmıştır.¹¹⁶ Dolayısıyla üst rütbeye terfi edilerek atanabilmesi için ölüm, emeklilik, istifa, azil, işlenen bir suç nedeniyle tard,

¹¹⁵ a.g.e, s. 13.

¹¹⁶ a.g.e, s. 4-5.

yetersizlik nedeniyle ihraç, nizamiye birliklerinden redif yeni kadro ihdası nedenleriyle boş kadro ve ihtiyaç oluşması gerekmektedir.

Bir üst rütbeye terfi edilerek atanabilme için aranan en önemli niteliklerden biri okuryazar olmaktır. Okuryazarlığa büyük önem verilmiş ve hatta 6 Mayıs 1850 tarihinde verilen bir emirle 1853 yılına kadar bütün zabıt ve küçük zabıtların mesleklerinin gereği olan yazışmaları yürütecek kadar okuryazarlık öğrenmeleri için üç yıllık bir süre tanınmış, bu süreçte okuryazar olmayanların bir üst rütbeye terfi ettirilmeyecekleri özellikle belirtilmişti. Bununla birlikte tüm bu zorlayıcı önlemlere karşın daha sonra yer alan terfi emirleri değerlendirildiğinde terfi için okuryazarlığın gerekli olduğu belirtilmiş, ancak olmazsa olmaz koşullar arasında sayılmamıştır.

Dolayısıyla zorlayıcı emirlere karşın zabıt ve küçük zabıtlar arasında var olan okuryazarlık meselesi tam olarak giderilememiştir. Hatta 30 Mayıs 1838 tarihli bir emirde mir-alaylıktan mir-livalığa terfi eden Tayyar Bey'in terfi emrinde gerekçe olarak sadece okuryazar olduğunun yazılması sorunun büyüklüğünü göstermesi yönünden dikkat çeken bir durum olarak kendini göstermektedir. Okuryazarlık dışında terfi için liyakate büyük önem verilmiş, muharebelerde gösterilen üstün hizmet, meslekte gösterilen başarı nedeniyle komutanları tarafından takdir edilme, iyi sicil ve ahlak sahibi olma, yurt dışı eğitimde başarı terfi için gerekli nitelikler arasında sayılmıştır.¹¹⁷

Terfi-i Rütbe Nizamnamesi'nin son hükümlerinde yer alan asgari rütbe bekleme müddetlerinin doldurulmasının bir üst rütbeye terfi için yetersizliği ve kesinlikle boş kadro olmasının gereklilikleri belirtilmektedir. Bu kadrolara

¹¹⁷ a.g.e., s. 5.

getirilecek zabitlerin terfi hak kazanabilmeleri için gerekli olan bilgi, yetenek ve özelliklere sahip olmaları ve bu niteliklerin alay meclislerinde gerçekleştirilecek sınavlarda kanıtlamaları gerektiği de özellikle vurgulanmaktadır.

Yine bu hükümlerde bazı özel durumlarda asgari rütbe bekleme müddetini doldurmadan bir üst rütbeye terfi şartları da ifade edilmektedir. Buna göre savaş sırasında cesaret ve feragatle savaşıarak üstün hizmetleri gerçekleştiren zabitlerin ordu komutanlarının teklifi ile asgari rütbe bekleme müddeti ve boş kadroya bakmaksızın bir üst rütbeye terfi ettirilebileceği, aynı kişinin terfi ettiği rütbede üstün hizmetlerini sürdürerek ordu komutanlığı tarafından yeniden bir üst rütbeye terfiinin istenmesi durumunda bir önceki rütbede ilk yılını doldurunca terfi işleminin gerçekleştirilebilmesi de hükme bağlanmıştır.

Savaş sırasında ya da barış durumunda büyük oranda zabıt kaybının olduğu hallerde ise kadroda yer alan boşlukların öncelikli olarak doldurulabilmesi için tüm çevre birliklerde asgari rütbe bekleme müddetlerini doldurmuş olan zabitlerin sınava gerek kalmadan var olan sicil kayıtları göz önünde bulundurularak ordu komutanları tarafından hemen gerekli terfi ve atamaların yapılması, gerçekleştirilen bu atama ve terfilerin seraskerlik makamına da bildirilmesi hükmü de yer almaktadır. Eğer asgari rütbe bekleme müddetini doldurmuş yeterli sayıda zabıt bulunmuyor ise kıdem ve siciline göre diğer zabitlerin de atama ve terfi ettirilme yetkisi seraskerlik makamını bilgilendirme koşuluyla ordu komutanlarına verilmiştir.¹¹⁸

¹¹⁸ a.g.e, s.15-16.

1.2.3. Emeklilik

Osmanlı'daki sosyal güvenlik düşüncesi, karşılıklı yardımlaşma ve geleneksel aile ilişkileri anlayışı çerçevesinde gelişmişti. Bireycilikten çok diğerlerini önceleyen ve tarımsal ekonomiye dayanan toplumsal yapı, sosyal ilişkiler ve kurumların biçimlenmesinde de kendini göstermişti. Bu çerçevede bireylerin sosyal güvenliği, aile içi yardımlaşma, meslek oluşumları dayanışması ve sosyal yardımlar gibi üç önemli temel üzerine kurulmuştu.¹¹⁹

Osmanlı toplumunda yoksullara yardım meselesi, başta vakıflar olmak üzere nafaka, ganimet, kurban, fitre, sadaka, kefarete, zekât, öşür, fütüvvet, ahilik ve loncalar gibi uygulamalar sayesinde yürütülüyordu.¹²⁰Yine bu gruptan sayılabilecek olan “orta sandıkları” ya da “teâvün sandıkları” oldukça önemli görevleri yerine getirirdi. Söz konusu sandıklar, hastalanan üyelere tedavileri için gerekli yardımı yapmakta; yaşlanarak işini terk eden ve muhtaç duruma düşen ustaların ve tedavisi mümkün olmayan bir hastalık ya da sakatlık sonucu iş göremez duruma düşen meslek mensuplarının geçimlerini sağlamakla yükümlüydü.

Sosyal güvenliğin en önemli tezahürü emekliliğe ayırma işlemleriydi. Tekaüt terimi, memuriyetten çekilip işten ayrılıp oturmak anlamında kullanılmaktaydı.¹²¹ Klasik dönemde emeklilik ya da tekaütlük konusu, Fatih kanunnamesinde ele alınarak, devlet adamlarının her birine tekaütlük döneminde ne kadar akçe verileceği

¹¹⁹ ÖZCAN, Tahsin, “*Osmanlı Toplumunda Sosyal Güvenlik Üzerine Bazı Gözlemler*”, Osmanlı Ansiklopedisi, C.V, Ankara 1999, s.111-112.

¹²⁰ DOĞAN, Mehmet Sait, *Sosyal Tarih Açısından Osmanlılarda Sosyal Güvenlik Kurumları*, Sakarya Üniversitesi Yayınları, Sakarya 1999, s. 50-51.

¹²¹ PEKALIN, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, MEB Yayınevi, İstanbul 1983, s. 441.

konusu sistemleştirmişti. Sözelimi vezir-i azama yüz elli bin akçe, beylerbeyine yüz bin akçe ve baş defterdara doksan bin akçe verilmesi ön görülmüştü.¹²²

Klasik dönemde emeklilikle doğrudan ilişkili olan uygulamalardan biri arpalıklardı. Arpalık, Yeniçeri Ağası, Bölük Ağaları gibi belli başlı saray ve idare adamları ile bir kısım yüksek rütbeli ilmiye sınıfı mensuplarına görevlerini tamamladıktan sonra tekaüt tariki adıyla emekli maaşına karşılık olarak verilen bir ödenti şekliydi.¹²³ Arpalıklar, aynı zamanda bir üst dereceye yükselen ilmiye üyelerinin yeniden atanıncaya kadar geçirdikleri bekleme sürelerinde geçimlerini sağlamaları için ayrıldığından bir nevi işsizlik sigortası olarak da işlev görürlerdi.¹²⁴

Tımarlı sipahi grubu, gördükleri hizmete karşılık dirlik adı verilen toprakların gelirini toplarlardı. Bu tımar topraklarının bir kısmı ise tekaüt tımarları olarak emekli bürokratlara verilirdi. Askerî zümrenin önemli bir bölümünü oluşturan kapıkulu sınıfında emeklilik yaşı yoktu. İş yapamaz hale gelenler tekaüde ayrılabilirlerdi. Bu hakkı kazanabilmek için silâh altında yaşlanmış veya aldığı yaradan dolayı iş göremez hale gelmiş olmak şartı vardı. Maaşları hazineden verilen bu emeklilere “*mütekaid veya oturak*” denilirdi ki bu deyim, iyi hizmeti görülen Yeniçerilerin muvazzaf hizmetten af ve emeklilikleri anlamında kullanılırdı.¹²⁵

Tanzimat sonrasında sosyal güvenlik ve emeklilikle ilgili birçok düzenlemeye gidildi. Tanzimat’ın ruhuna uygun olarak yapılan merkezileştirme programı çerçevesinde sosyal güvenliğe devlet bürokrasisi hâkim oldu. Sosyal güvenliği

¹²² ÖZCAN, Abdülkadir, *Kanunname-i Ali Osman (Tahlil ve Karşılaştırmalı Metin)*, İstanbul Kitabevi Yayınları, 2007, s. 20.

¹²³ GÖKBİLGİN, Tayyib, “Arpalık”, *İA*, I, İstanbul, s. 592-595.

¹²⁴ ÖZCA, T., a.g.e., s. 113.

¹²⁵ PEKALIN, a.g.e, s.742.

sağlamaya yönelik vakıf statüsündeki sandıklar tamamen devlet eline alındı. Arpalık uygulaması kaldırılarak, adliye mensupları gibi emekli olan bürokratlara “*mazuliyet akçesi*”, ilmiye zümresine de “*tarik maaşı*” verilmeye başlandı. Bunun yanı sıra ilmiye ve adliye tekaüt sandıkları adlı iki ayrı emekli sandığı tesis edildi. Yetim kalan çocuklar için 1851’de Eytam idaresi kuruldu ve eytam sandıkları teşkil edildi.¹²⁶

Sosyal güvenlik alanında yapılan ilk ciddi düzenlemelerden biri, Bahriye emekli miralaylarından Dilaver Paşa’nın 1867’de Ereğli kaymakamlığı görevine getirilmesi ve Ereğli madenlerinin yönetimini üstlenmesi sırasında gerçekleştirilmişti. Dilaver Paşa, madende gerekli incelemelerde bulunup bir durum değerlendirmesi yaptıktan sonra gerek duyulan taş kömürü miktarını artırmak ve çok kötü durumda olan havzadaki çalışma koşullarını düzeltmek için yüz maddelik bir nizamname hazırlamıştı.¹²⁷ İşçileri korumaya yönelik ilk tedbir özelliği gösteren Dilaver Paşa Nizamnamesi, işçilere yatacak yer temini, mesai saatlerinin onar saatten iki posta olarak tespiti ve işçi ücretlerinin imtiyazlı alacak sayılması hükümleri gibi yenilikler getirdi.

Tanzimat devrinde askerlerin emeklilik işlemlerine yönelik çalışmalar, Yeniçeri Ocağı’nın ortadan kaldırılması ve yeni ordunun kuruluşu sonrasında gerçekleştirilmişti. Osmanlı Devleti’nin Son devir devlet adamlarından Ahmet

¹²⁶ ÇANLI, Mehmet, “*Eytam İdaresi ve Sandıkları (1851-1926)*”, Türkler Ansiklopedisi, C.XIV, Ankara 2002, s. 57-60.

¹²⁷ ÖZDEMİR, Süleyman, “*Türkiye’de Zorunlu Çalışma Uygulamaları*”, Sosyal Siyaset Konferansları, İstanbul 1996, s. 181.

Cevdet paşa, *Tarih-i Askerî-i Osmanî* adlı eserinde askerlerin emeklilik işlemlerinin barış ve savaş zamanlarında farklı düzenlendiğini şu şekilde ifade etmişti:¹²⁸

“Barış zamanı askeriye de hizmet edenlerden yaşlanan ve hasta olanlar aldıkları maaşın yarısı karşılığında emekli edilirler. Savaşta yaralanıp, iş göremez duruma gelenler maaşlarının üçte birini ya da yarısı ve istihkakına göre daha fazlada alabilirler. Aylıklı askerlerden barış zamanı ihtiyar ve hasta olduğundan emekliye ayıranlara, aylığının tümüyle, savaş sırasında yaralanıp, tedavisi sonrası iş göremez halde olduğu belirlenirse yarısı ve istihkakı derecesine göre emekli maaşı alırlar. Bu kişilere maaş bağlanabilmesi için serasker ve Harbiye Nazırının birlikte takdim edecekleri arzlar, önce hekimbaşına verilir ve yapılan muayene sonrasında iş göremez halde olduğu onaylandıktan sonra sadrazam divanından tasdik alınır ve daha sonra emekliye gönderilmesi işi gerçekleşirdi.”

Osmanlı toplumunda modern, organize sosyal güvenlik uygulamaları ve emeklilik sistemleri özellikle askerî personelde başladı. Bazı araştırmacılar, bu durumu askerî personelin diğer ücretli kesimlerde rastlanmayan süreklilik özelliğine ve ücret düzeyinin görece yüksekliğine dayandırdılar ve bu özelliğin söz konusu uygulamaları olanaklı kıldığını ifade ettiler. Bu alanda yapılan ilk teşebbüs, askerî tekaüt sandığının kurulmasıydı.¹²⁹

1.2.3.1. Askerî Tekaüt (Emekli) Sandığı'nın Kuruluşu:

Askerî emekli sandığının kurulması düşüncesi, Tanzimat'la birlikte başlayan modernleşme gayretlerinin bir devamı olarak görülebilirdi. Sandığın kurulma

¹²⁸ PEKALIN, a.g.e, s. 748.

¹²⁹ MAKAL, Ahmet, “XIX Yüzyıl Sonları, XX Yüzyıl Başlarında Osmanlı İmparatorluğunda Çalışma İlişkileri Osmanlı Ansiklopedisi”, C.V, 2000, s. 86-109.

girişiminin temel amacı, yaşamlarının büyük bir bölümünü vatan savunmasına veren askerî personelin, yaşamlarının kalan kısmını ekonomik sıkıntı yaşamadan, huzurlu bir şekilde geçirebilmelerini sağlamaktı. Savaş sırasında ya da her hangi bir olayda şehit olanların eş ve çocuklarının da kimseye muhtaç olmadan geçimlerini sağlayabilmeleri düşüncesi de önemli diğer bir amaçtı.¹³⁰

Askeriye için emekli olma hakkı verildikten sonra gerek yasal olarak hak ettikleri maaşlar, gerekse emeklilikten önce ölen askerî personelin ailelerine verilmesi gereken aylıklar, maliye hazinesi tarafından yıllık olarak nizamiye hazinesine bütünüyle devredilmekte ve oradan paylaştırılarak dağıtılmaktaydı. Bununla birlikte, 1864 yılından itibaren bir sistem değişikliğine gidilmiş ve ödemeler doğrudan maliye hazinesinden yapılmaya başlanmıştı.

Ailelere verilecek maaş, sadece henüz emekli olmadan önce ölenleri kapsamaktaydı. Emeklilikten sonra ölenlerin aileleri ise kapsam dışındaydı. Dolayısıyla böyle durumda olan aileler çok sıkıntı çekmekteydiler. Bu tür mağduriyet yaşayanların sıkıntılarını ortadan kaldırmak ve onları da kapsama dâhil etmek için, tüm askerî personelin maaşlarından % 2 oranında bir kesinti yapılması ve toplanacak paranın sermaye olarak kullanılması düşüncesiyle 1865 yılında Askerî Tekaüt Sandığı kurulmuştu.¹³¹

Sandığın kuruluşu sonrasında bir müddet her şey yolunda gitmişti ve sandığın geliri giderini karşılayabiliyordu. Bununla birlikte 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi ortaya çıktığında yaşanan ekonomik krizden dolayı daha önce verilmesi

¹³⁰ TABAKOĞLU, Ahmet, **Türk İktisat Tarihi**, Dergah Yayınevi, İstanbul 2005, s. 79.

¹³¹ ÖZCAN, Abdülkadir, “*Osmanlı Askeri Teşkilatı*” Osmanlı Ansiklopedisi, C.VI, Ankara, s. 551-557.

kararlaştırılmış olan % 2'ler nizamiye hazinesi tarafından askeri tekaüt sandığına gönderilememişti. Sandıktan belirli oranlar karşılığında borç para alan ast ve üst subayların aldığı paraların toplanmasında da biriken maaşlarının ödenmemesinden dolayı sıkıntılar yaşanmıştı.

Ayrıca, kâğıt paranın kaldırılması ve madeni meteliklerin değerinin düşmesi nedeniyle mevcut sermayesi de boşaldığından sandık oldukça çok büyük sıkıntıya girmişti. Sandığa verilen asıl zarar, maaş düzenlemesiyle ilgili olarak Nisan 1880 tarihinde çıkarılan *Tensik-i Maaş Kararnâmesi* sonrası verilmişti. Kararnameyle maliye hazinesi bütçesinin ağır yükünü hafifletmek için askerî emeklilerin ve onlardan emeklilik öncesi vefat etmiş olanların ailelerine kesintisiz olarak verilmesi gereken maaşlar, askerî tekaüt sandığına aktarılmıştı. Bu suretle, tensik-i maaş kararnamesi öncesi, sandık sadece emekli, dul ve yetimlere maaş verirken; kararname sonrası askerî emekli aileleri ile emekli olmadan önce vefat etmiş askerlerin ailelerinin maaşı da sandığa aktarılmıştı.

Ortaya çıkan bu durum, zaten emekli, dul ve yetimlere maaş vermekte olan tekaüt sandığını önemli derecede zora sokmuştur. İşte bu değişikliğin gerçekteşmesi üzerine askerî tekaüt sandığı, ast ve üst subaylarla emeklilerin maaşlarından kesilen % 2'leri, zam yaparak % 5'e çıkarmıştı. Bunun yanı sıra, terfi eden kişilerin aldıkları ilk maaş farkının da sandığa verilmesini kararlaştırmıştı. Böylece sandığın sermayesi genişlemiş, ancak sandıktan maaş alanların sayısı arttığından farklı bir durum söz konusu olmamış, yani bir şey değişmemişti.¹³²

¹³² Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Şûra'yı Devlet, 2501/11, 619/8.

Özellikle 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşının çıkışı ve her iki cephede yenilgilerin alınması, hem askeri hem de ekonomik yönden hükümeti zora sokmuştur. Çeşitli belgelerde birçok kez ifade edildiği gibi, artık maliye hazinesi giderek artan yükü kaldıramayacak düzeye gelmiş ve bunun hafifletilmesi gerekmektedir. Aslında kara kuvvetleri için ayrı bir askerî emekli sandığı kurulması düşüncesinin ana nedeni de bu yükü hafifletmektir. Şûra'yı Devlet Tanzimat Dairesi üyeleri, maliye kayıtlarına göre sadece kara kuvvetlerinin emekli, dul ve yetimlerine hazinenin ödediği paranın aylık 460 bin kuruşun üzerinde olduğunu belirlemişlerdi. Buna bir de bahriye eklendiğinde toplam tutarın seneliğinin 6 milyon 130 bin küsur kuruşu bulacağı ifade edilerek, bu yükü hafifletmek için ayrı bir sandığın kurulması gerekliliği ortaya atılmıştı.¹³³

Gerçekten de hazinenin yükünün çok fazla olduğu bilinmekte ve tüm emekli, dul ve yetim maaşlarının oradan ödenmesinin olanaksız olacağı düşünülmekteydi. Bu konuda kurumlar arasında da bir düşünce birliği vardı. Nitekim sorun tartışılırken Harbiye Nezareti'nin de görüşüne başvurulmuş ve orası da kara kuvvetleri için yeni bir sandık kurulması yolunda uygun görüş bildirilmişti.

Bu gerekçelerle dönemin Osmanlı hükümdarı II. Abdülhamit, çıkardığı irade-i seniyye ile Osmanlı kara kuvvetlerinde görev yapan subay ve üst düzey komutanlardan hak edenlerin emekliye gönderilmesinin sağlanması için, bir kaynak bulunarak ayrı bir emekli sandığı kurulmasını istemişti.

Verilen emir doğrultusunda harekete geçilerek, gerekli çalışmalar yapılmış ve 1880'de kara kuvvetleri için "*Asâkir-i Berriye Tekâüd Sandığı*" adıyla yeni bir askerî

¹³³ **B.O.A**, Sadaret Resmî Maruzat Evrakı, 17/61.

tekaüt sandığı kurulmuştur. Ardından sandık nizamnamesinin hazırlanması çalışmaları başlamıştır.¹³⁴

1.2.3.2. 1881 Tarihli Sandık Nizamnamesi:

Padişah iradesi doğrultusunda öncelikle askeri dairede bir komisyon oluşturularak, *Askerî Tekâüt Kanunu Layihası* hazırlanmış, komisyonun düzenlediği layiha, Tensikat-1 Askerî Komisyonu tarafından da incelenerek daha sonra Devlet Şurasına gönderilmiştir. gönderildi. Erkân-ı Harbiye miralaylarından Mustafa Bey'in de hazır bulunduğu şurayı Devlet Tanzimat Dairesi'nde değerlendirilerek, her maddeyi ele alan üyeler, askerî daire komisyonu ile tensikat-1 askeriye komisyonun önerdikleri maddeleri karşılaştırarak kendilerine göre kabul edilebilir şekle sokmuşlardı.¹³⁵

Askerî daire komisyonu, sandığın kurulması için orgeneralden onbaşı rütbesine kadar olan ast ve üst subayların maaş ve atamalarından belirli bir oranda kesinti yapılarak toplanmasını ve bunun kurulacak olan sandığa aktarılmasını önermişti. Kesinti yapılmış olanlar arasından emekliliği hak edenlerin, hak ediş derecelerine göre söz konusu sandık tarafından emekliliğe gönderilmesi istenmişti. Ancak Tensikat-1 Askeriye Komisyonu, askerî tahsisattan her hangi bir kesinti yapılmaksızın askerî emekli maaşlarının önceki gibi yine Maliye Hazinesi'nden ödenmesini önermişti. Ayrıca aynı komisyon, emeklilikten hariç tutulması düşünülen mareşal rütbesindeki subayların yetim ve eşlerine askerî eytam sandığından maaş ödenmesi gerektiğini söylemişti. Buna kaynak olarak da mareşallik rütbesini

¹³⁴ ÖZGER, Yunus, **Osmanlı Ordusunda Emeklilik Sistemi ve Askeri Tekaüd Sandığı (1865- 1923)**, Iq Kültür Sanat Yayıncılık, 2011, s. 187-189.

¹³⁵ ŞAKİR, Ziya, **Tanzimat Devrinden Sonra Osmanlı Nizam Ordusu Tarihi**, Çeltüt Matbaası, İstanbul 1957, s. 174-176.

taşıyanların bu rütbeye atama tarihlerinden beri aldıkları maaşın % 2'sinin hesap edilerek, belirli aralıklarla tahsil edilmesini teklif etmişti. Bunun ardından maaşlardan % 2' sinin kesilerek Eytam-ı Askeriye Sandığına gönderilmesi gerektiğini ifade etmişti.

Tanzimat Dairesi, tüm bu planlamaların yani çalışanların maaşlarından kesinti yapılmak suretiyle oluşturulacak olan tekaüt sandığının sadece barış ortamında mevcut askerlerin emekliliği ve onların dul ve yetimlerini kapsayacağını belirtmişti. Her hangi bir savaş halinde savaşın doğası gereği, çok sayıda şehit olabileceği, diğer taraftan sakatlanma ya da yaralanma dolayısıyla emekliye gönderilmesi gereken askerin sayısının fazla olabileceğini de hatırlatarak, söz konusu sandık sermayesiyle bu kişilerin maaşının karşılanmasının olanaksız olacağı ifade edilmişti.

Dolayısıyla, olağanüstü durumlarda emekliye ayrılacak askerlerin ve şehit olanların eş ya da çocuklarının, eskiden olduğu gibi yine Maliye Hazinesi'nden maaş almaları gerektiği vurgulanmıştı. Hatta Harbiye Nezareti, 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşında şehit olanlar ile sakat ve yaralı olanların da hariç tutulması gerektiği ifade edilmişti. Harbiye Nezareti, söz konusu savaş dolayısıyla maaş bağlanması gerekenlere, Maliye Hazinesi'nden ödeme yapılması için Meclis-i Vükelâ'nın karar aldığını ve bu karara dayanarak padişah iradesinin çıktığını ileri sürmüştü. Dolayısıyla ele alınan konu, çok önem taşımaktaydı. Zira işaret edildiği üzere tek gelir kaynağı, maaşlardan yapılacak kesintilerden ibaret olan sandığın sermayesinin bunu karşılaması mümkün değildi.¹³⁶

¹³⁶ a.g.e, s. 178-181.

Kurulun gündeme getirdiği bir diğer önemli konu ise hâlihazırda Maliye Hazinesi'nin maaş olarak vermekte olduğu altı milyon kuruşu aşkın meblağın, başka bir ifadeyle mirasçısı olmadığı için hükümete ya da vakıflara kalan mirasların ne olacağı, nereye kalacağı hususuydu. Tanzimat Dairesi üyeleri Maliye Hazinesi her hangi bir savaş durumunda gerekli yardımı sağlamakla yükümlü olduğundan Maliye Hazinesi'nden ayrılan emekli maaşını alanların varlıklarının da doğal olarak Maliye Hazinesi'ne kalması gerektiği kararına varmıştı. Tanzimat Dairesi üyeleri alınan bu kararın yürürlükteki yasa hükümlerine de uygun olduğunu ifade etmişti. Bununla birlikte, askerî tekaüt sandığının sermayesinin yetersizliği durumunda, emekli, dul ve yetimlerin geçimlerini sağlayabilecekleri kadar meblağın, sandığa aktarımının da uygun olacağı söylenerek bir orta yol bulunmuştu.

Yapılan bu görüşmeler sonrasında, sandığa sermayenin nasıl sağlanacağı gibi son derece yaşamsal önem taşıyan başka bir konuya geçilmiş ve Harbiye Nezareti'nin önerisi kabul edilerek, ast ve üst subayların maaşlarından emeklilik karşılığı olarak sandık için kesilmekte olan % 2'lik oranın % 5'e çıkarılması kararlaştırılmıştı. Bu suretle, zam yaparak pratik çözüm bulma geleneği sürdürülmüştür.

Dolayısıyla, 1880'den itibaren mareşallerden kadı adaylarına kadar tüm subayların aylıklarından % 5 kesilmesine, hak edenlerin emekliye ayrılmasına başlanmasına ve mareşallerin bu rütbeye atanma tarihlerinden 1879 sonuna kadar

geçen süre zarfında aldıkları maaşlarından kesilmesi gereken % 2 'lerin parçalı olarak kendilerinden tahsiline karar verilmiştir.¹³⁷

Tensikat-ı Askerî Komisyonu'nun mazbatasında kabul edilen askerî müşirlerin emeklilikten istisna edilmeleri konusu da yine kurulda değerlendirilmiştir. Komisyondan ek bir açıklama istediği ifade edilen Tanzimat Dairesi, gelen açıklamadan, müşirlerin görev sürelerinin bitiminde kendilerine görevden ayırma maaşı verilmesi nedeniyle, komisyonun onları emeklilik hakkından hariç tuttuğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte kurul, komisyonun bu düşüncesini yerinde görmeyerek, askeriyede uzun yıllar hizmet ederek mareşallik rütbesine gelen insanların emeklilik hakkından hariç tutulmalarının yasaya aykırı olduğunu vurgulamıştır. Çözüm olarak yine Harbiye Nezareti'nin önerisi kabul edilmiş ve mareşal rütbesinde olanların da maaşlarından aynı oranda kesinti yapılarak, kendilerine emeklilik hakkı verilmesi düşüncesi kabul görmüştür. Daha sonraları daire üyeleri layihada belirlenen emekli maaş miktarlarını tartışmaya açmıştır.

Nizamname layihasında emekli yaşı ve emekliye ayrılma durumu iki kısımda ele alındı. İlkinde, normal koşullarda otuz sene hizmet etme zorunluluğu getirilirken, diğerinde malullük durumunun ortaya çıkması durumunda malulen emekliye gönderilmesi ilkesi kabul edilmiştir. Otuz yıllık hizmetini tamamlayarak emekli olan askerî personel için verilecek maaş miktarının, ast ve üst subayların bulunduğu rütbede aldıkları maaşın yarısına eşit olması kararlaştırılmıştır. Ayrıca orduda elli yıl hizmeti olan askerî personelin, ellinci yılında aldıkları maaşın % 75'ini emekli maaşı olarak alabilmelerine olanak sağlanmıştır. Hizmet yılı yirmi beş yıl olan askerî

¹³⁷ HÜN, İhsan, **Osmanlı Ordusunda Genelkurmayın Ne Suretle Teşekkül Ettiği ve Geçirdiği Safhalar**, Genelkurmay Başkanlığı, İstanbul 1952, s. 94-96.

personelin ise gerek duyulup çağrıldıklarında, hizmet yılını otuza tamamlayana kadar orduda görev almaları koşuluyla, kendi istekleriyle emekliye gönderilmelerine olanak sağlandı. Bunun yanı sıra sandığa, rütbelere göre tespit edilmiş hizmet yılını tamamlayan askerî personeli, dilekçelerine bakılmaksızın emekliye ayırma hakkı ve yetkisi verildi.¹³⁸

Maluliyet yani sakatlık durumunda emekliye zorunlu sevki icra edilecek olan askerî personele bağlanacak emekli maaşı miktarının, şahsın sakatlık durumuna, hastalığın sebep ve zuhur ettiği yere göre yapılacak derecelendirmelere istinaden belirlenmesi ilkesi kabul edildi.

Şehit eş ve çocuklarına tahsis edilecek maaş miktarının belirlenmesinde de derecelendirme usulüne gidildi. Buna göre, şehit olanlar ve yahut görev başında vefat edenler, hizmet sürelerine bakılmayarak birinci derecede emekliliğe hak etmiş sayıldı. Bunların dul ve yetimlerine ise kendilerine bağlanması icap eden maaşın yarı miktarının verilmesi öngörüldü. Vadesi dolarak eceliyle ölenler ise ikinci derecede emekliliğe hak etmiş olarak değerlendirildi. Emeklilik sırasında vefatları halinde, maaşlarının yarısının dul ya da yetimlerine tahsisi öngörüldü.¹³⁹

Söz konusu nizamname layihasının yetim ve dulların alacakları maaşlarla yönelik bölümünü de değerlendiren daire üyeleri, bazı düzenlemeler yapmıştı. Tensikat komisyonunun sunduğu layihada vadesi dolarak eceliyle ölenlerin, birinci derecede emekliliğe hak kazanacağı ifade edilmekte ve hizmet yılı ne kadar olursa olsun onların yetim ve dullarına otuz senelik emekli maaşının yarısının verileceği ilkesi kabul edilmişti. Bununla birlikte, Tanzimat Dairesi üyeleri buna itirazda

¹³⁸ ŞAKİR, a.g.e, s. 185-187.

¹³⁹ a.g.e, s. 188.

bulunmuştur. Onlara göre otuz seneden fazla hizmeti gerçekleştirenlerin emekliliğe ayrılmalarında, fazlaca çalıştıkları her yıl değerlendirilirken; henüz emekli edilmeksizin vefat edenlerin otuz seneden fazla olan hizmetlerinin hesaba katılmaması adalete uygun olmadığı değerlendirildi. Dolayısıyla Tanzimat Dairesi, söz konusu durumda olanların da hizmet yılı fazlalıklarının hesaba dahil edilmesini kararlaştırılmıştı.

Tanzimat Dairesi son olarak ayrılacak olan emekli, dul ve yetim maaşlarından, kişilerin borçlarından dolayı yapılması gereken kesintiler ve emekli maaşından mahrumiyeti gerektirecek hallerle ilgili olan dört, yedi ve dokuzuncu maddeleri ele almıştı. Söz konusu maddeleri mülkiye tekaüt kararına uygun duruma gelecek biçimde düzeltmiştir. Birkaç madde üzerinde bazı küçük değişiklikler de yaptıktan sonra, nizamnameye son şeklini vermişti.¹⁴⁰

Bu suretle, kara kuvvetlerinde kurulan emekli sandığının rehberi niteliğini taşıyan nizamname 1881'de hazır hale getirilmiş ve Meclis-i Mahsus-ı Vükela'ya yani Bakanlar Kurulu'na sevk edilmişti. Aynı yılda gönderilen nizamname layihası, uzun bir süre sonunda 1882'de Bakanlar Kurulu'nda değerlendirilmişti.

Bakanlar Kurulu, bu maddelerin yalnız birinde değişiklik yapmış, diğerlerini olduğu gibi kabul etmişti. İfade edilen bu değişiklik, mareşal rütbesine sahip olanlarla ilgili olmaktaydı. Tanzimat Dairesi mareşallerle ilgili olarak, rütbeye atanma tarihlerinden 1879 sonuna kadar geçen sürede aldıkları maaşlardan kesilmesi gereken % 2'lerin parçalı olarak kendilerinden alınmasına karar vermekle birlikte, Bakanlar Kurulu, bunun toplanmasının mümkün olmayacağını ifade ederek bundan

¹⁴⁰ **B.O.A**, Sadâret Resmî Maruzât Evrakı, 17/61.

vazgeçilmesini kabul etmişti. Daha sonra kurul, bu fikranın belirtilen şekilde değiştirilmesi için layihayı yeniden Devlet Şurasına göndermiş, düzeltme yapıldıktan sonra yayın ve ilanına izin vermişti. Ayrıca Bahriye Dairesinde de aynı sandığın kurulması için Bahriye Nezareti'ne aktarılmasına oy birliğiyle karar vermişti. Dolayısıyla, çağın gereklerine uygun olarak tümüyle yeniden yapılandırılan Osmanlı kara ordusunda askerlerin emeklilik işlemleri sistemli bir hale getirilmişti.

1.2.3.3. Asakir-i Berriye Tekaüd Kanunnamesi

Nizamnamenin ilk faslında, kurulan yeni sistemin emekli maaşının bağlanma esası, süresi ve şekli gibi birtakım özellikleri “*ahkam-ı umumiye*” başlığı altında verilmişti. söz konusu hükümler şu şekilde belirlenmiştir,¹⁴¹

- Askeri emekli maaşı, tüm yaşam boyu askeri tekaüt sandığı tarafından ödenir.

- Bu kanunun gereği olarak emekli olan subaylara ve ölen subayların ailelerine ayrılacak maaş, hiçbir zaman, neden ve bahane ile azaltılamaz.

- Emekli subayların ve ailelerinin maaşları kişisel gelir olarak kabul edilemez ve bu maaşlardan vergi alınmaz.

- Askeri emekli, dul ve yetim maaşlarına el konulması uygun olmaz. Bununla birlikte devlete borcu olduğu anlaşılan, nikâh ve nafaka bedelinden dolayı hukuken ödemesi gerekli borcu bulunan emeklilerin maaşlarının dörtte birini aşmamak üzere el konulabilir. Nafaka için kesilen dörtte birlik miktar yeterli olmadığı takdirde nafaka miktarı sekizde bir oranında kesilir.

¹⁴¹ **B.O.A.**, Şûra'yı Devlet, 2501/11, 619/8.

- Emekli maaşları, emeklilik beratlarının emekli olan bireyin eline geçtiği tarihten itibaren verilir.

- Gerek askeri hizmet gerekse emeklilik sırasında ölen subaylar, günü ne olursa olsun, o ayın tüm günlerini yaşamış olarak kabul edilir ve ailesine bağlanacak maaş, o ayı izleyen ayın ilk gününden itibaren ayrılarak ödenir. Subayın vefat ettiği aydaki payı varislerine ait olur.

- Askeriyeden atılma ve medeni haklardan yoksun bırakılma cezalarıyla mahkûm olanlar, emekli maaşına bağlanma hakkını yitirirler. Bununla birlikte vefatının akabinde ailelerine bu yasaya uygun olarak maaş bağlanır.

- Hem emekli maaşı hem de memuriyet maaşı birlikte alınmaz. Emekli subaylar, devlet dairelerinin birinde bir göreve atandıklarında o memuriyetten alacakları maaş, emekli maaşından ne kadar fazla ise o kurumdan kendisine sadece fazla olan kısım maaş olarak ödenir. Normal emekli maaşı, yine maliye hazinesi tarafından ödenir.

- Mebuslar ve ayan meclislerinin birinde memur olan emekli ise diğerlerinden farklı olarak hem memuriyet hem de emekli maaşını birlikte alabilirler.

- Askeri personelden ast ve üst subaylar ya da askerlerden biri padişahın izni olmadan bir yabancı devletin hizmetine girerse, önceden yaptığı hizmetlerden dolayı emeklilik hakkını kaybeder, emekli ise emekli maaşını alamaz.

Alınan bu kararlar ile bireysel haklar nezdinde önemli ilerlemelerin sağlandığı görülmekteydi.

1.2.3.4. Tanzimat'tan Sonra Asker Alma Sistemi

Osmanlı ordusunda piyade sınıfının çekirdeğini oluşturan Yeniçeri Ocağının yapısı meydana gelen bozulmalar ve görevini tam olarak yerine getirememesinden dolayı¹⁴² reform çalışmalarının en radikal adımı olarak kaldırılmıştı. Bu durum Osmanlı askeri teşkilatında ani bir boşluk meydana getirmişti. II. Mahmut bu boşluğu Batıdaki modern ordu tarzına daha yakın olan, askerlik anlayışının Ocaklık sisteminden yurttaş askere geçiş uygulamasının ilk görüldüğü yer olan “*Asakir-i Mansure-i Muhammediye*” ile gidermeye çalışmıştı. Osmanlı Devleti'nin son bir buçuk asırlık döneminde girdiği savaşların sayısının artması ve buna bağlı olarak asker ihtiyacının da artması, zorunlu askerlik uygulamalarının batıdaki örneklerinin incelenerek benzer yöntemlerin hayata geçirilmesine öncülük etti.

Zorunlu askerlik uygulamasının Avrupa da ki örnekleri arasında en dikkat çekenini ise tartışmasız Fransız İhtilali'nin kıtaya yayılmasında büyük rol oynayan Fransız ordusuydu. Fransızca “*levée en masse*” yani (Halk seferberliği) anlamına gelen uygulama, 23 Ağustos 1793 tarihinde “*millet*”i savunmak için bedensel yeterliliği olan her Fransız yurttaşının silah altına çağırıyordu.¹⁴³ 1792'de başlayan ve 1815'e kadar devam eden Fransız İhtilali sürecinde Fransa da ki devrim hükümeti monarşi ile idare edilen Avrupa da ki her devlet ile (buna Osmanlı Devleti de dahil) askeri alanda mücadele etmiş, bu durum Fransız ordusunun yapısında gönüllü askerlik sisteminden zorunlu askerlik uygulamasına geçişi sağlamış ve Fransız

¹⁴² ASLAN, Nurcan, Fatma İlhan, “*Osmanlı Devleti'nden Türkiye Cumhuriyeti'ne Askerlik Hizmeti ve Askere Alımlar (XIX.Yüzyıldan İtibaren)*”, Askerî Tarih Araştırmaları Dergisi, S. 11, Şubat 2008, Yıl 6, s.182.

¹⁴³ BEŞİKÇİ, Mehmet, **Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Seferberliği**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2015, s.101.

ordusu tarihinin sayı bakımından en yüksek seviyesine ulaşarak bir milyon rakamının üzerine çıkmıştı.

Bu durum Fransız ordusunun savaştığı diğer devletleri de etkilenmiş bu devletlerde de daha sonra ki yıllarda zorunlu askerlik uygulamaları görülmeye başlanmıştı. Osmanlı Devleti ise Avrupa da ki ordu sistemindeki yapısal değişiklikleri oluşmaya başladığı andan itibaren takip etmeye başlamış, III. Ahmet döneminde sunulan askeri raporda Avrupa orduları ile Osmanlı ordusu arasındaki temel farkın; *“ücretli savaşçılar ve yeniçerilerden oluşan Osmanlı kara kuvvetlerinin (nizamsız) düzensiz oluşu olduğuna dikkat çekilmişti.”* Osmanlı Devleti Avrupa ordularıyla özellikle Habsburg ordularıyla arasındaki asimetrik tabloyu düzene koyabilmek için batı tipi askeri talim’in uygulanması yolunu tercih etmişti.¹⁴⁴

Düzenli orduya geçmek sadece asker sayısını artırmakla kalmayacak, bundan da önemlisi Ordunun disiplin, emir ve komuta içerisinde hareket kabiliyetinin artmasını sağlamıştı. Osmanlı ordusunu inceleyen *“Türklerle Savaş Üzerine”* adlı kitabın yazarı ve aynı zamanda Viyana Neustadt Harp Akademisi komutanı olan General Franz Kinsky Türk birliklerinin gayri nizami savaşlarda başarılı olma ihtimallerinin yüksek olduğunu fakat nizami yapılan harpte şanslarının çok az olduğunu söylerken Türk ordusunda hem taarruz hem de ricat (geri çekilme) harekâtlarında düzen olmadığını, personelin disiplinli askerlerden oluşmadığını ve bu askerleri zapt edebilecek zâbit (subay) olmadığından taktik ve operatif birliklerin manevra kabiliyetlerinin düşük olduğunu, piyade ve süvari sınıfının etkin topçu desteğinden böylece mahrum kaldığını aktarıyordu.

¹⁴⁴ YILDIZ, a.g.e., s. 44.

Kurulan bu yeni orduyu Avrupa orduları ile savaşabilecek düzeye getirebilmek için asker eğitimi, subay eğitimi, teçhizat yenilenmesi vb. modernleştirme faaliyetlerine girişilmiş, Batı ordularında kullanılan silah ve eğitim metotları kullanılmaya başlanmıştı. Bununla birlikte, sadece silah ve eğitimin, düzenli ve modern bir ordu için yeterli olmadığını gören Osmanlı reformistleri, orduya asker temini ile asker kaynaklarının daha sürekli, verimli ve kalıcı olarak sağlanması için bazı tedbirlerin alınmasını uygun görmüştü. Bunun doğal sonucu olarak asker alma sisteminin köklü revizyona uğraması zorunluluğu ortaya çıkmıştı.¹⁴⁵

Asker alma konusunda yapılacak yenilikler için 3 Kasım 1839 Gülhane Hatt-ı Hümayûn'un da şöyle yer veriliyordu: *“Askerlik meselesi daha önemlidir. Memleketi korumak için asker vermek ahalinin boynunun borcudur. Fakat şimdiye kadar bölgelerin nüfus miktarları göz önünde tutulmayarak, kiminden fazla kiminden noksan asker istenmekte idi. Bu hem düzensizliğe, hem de tarım ve ticaretin zarar görmesine sebep olmakta idi. Asker olanların ömürlerinin sonuna kadar bu hizmette bırakılmaları, kendilerini ümitsizliğe düşürmekte, soy sop sahibi olmaları önlenmekteydi. Bundan dolayı şimdiden sonra her bölgeden gerektiği zaman istenecek askerin daha iyi bir usulle alınması ve dört-beş yıl müddetle hizmet etmelerini sağlayacak bir usul bulunmalıdır.”*¹⁴⁶ Her ne kadar asker alımı ve askerlik süreleri şartların iyileştirilmesi şeklinde belirtilse de, fermana ucu açık ifadelerin bulunması askerlik meselesinin Tanzimat döneminde de sorun olmasını önleyememişti. Halkın ekonomik ve sosyal gereksinimlerinin göz ardı edilerek

¹⁴⁵ AYDIN, Faruk, **Osmanlı Devleti'nde Tanzimat'tan Sonra Asker Alma Kanunları (1839-1914)**, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1994.

¹⁴⁶ÇADIRCI, a.g.e., s.65.66.

askerlik süresinin muğlak bırakılmış olması, belli bölgelerden daha fazla asker alınması veya bazı bölgelerden hiç asker alınamaması Tanzimat'a kadar olan sürede büyük toplumsal sıkıntıların yaşanmasına zemin hazırlamıştı.

Fermanda askerliğin bütün Osmanlı tebaası için bir “*vatandaşlık borcu*” olduğu fikri yer alıyordu. Devletin azınlık unsurlarının da askere alınması kanunla esasa bağlanmış bu durum azınlık üzerinde hoşnutsuzluk yaratmış ve sert tepkilere dahi yol açmıştı.

Tanzimat sonrası asker alma sistemini daha dikkatli inceleyebilmek için asker alımı yetkisine sahip ordu komutanlıklarını ve bu komutanlıkların bünyesinde bulunan yetkilileri ve görevlerini belirtmek gerekir.

Tanzimat döneminde ordudaki teşkilatlanma, koordinasyon, denetim ve yönetimin en üstünde bulunan kurum “*Seraskerlik*” makamıydı. Yapısal bakımdan bir takım farkları olsa da bugünkü Milli Savunma Bakanlığı görevini ifa etmekteydi. II. Mahmut döneminde oluşturulan Seraskerlik, doğrudan padişaha karşı sorumlu ve askerî daireleri idaresi altında bulunduran bir kurumdu. Önceki zamanlarda “*Seraskerlik*” unvanı ordu komutanlarına verilirken 1835 yılında yapılan bir düzenleme ile unvanın mertebesi yükseltilmiş ve Genelkurmay Başkanlığına karşılık gelerek, protokol sırasında Sadrazam ve Şeyhülislamlik makamlarıyla bir tutulmuştu.

Seraskerlik makamında silahlı kuvvetler ve güvenlik işleri görüşülüp karara bağlandıktan sonra padişahın onayına sunuluyordu. Bir nevi *Askerî Danışma Meclisi* olarak adlandırabileceğimiz “*Dâr-ı Şûrâ-yı Askerî*” 1836 yılında açılmıştı. Şûrâ, bugünkü Milli Savunma Bakanlığı ve Genelkurmay Başkanlığı tarafından görülen işleri yürütmek için Harbiye, Levâzım (bugünkü Lojistik Destek Komutanlığı),

Nizâm, Muhâkemât ve Sağlık daireleri ile bu dairelere bağı kalemlerden oluşmaktaydı.¹⁴⁷

Bu iki kurumun dışında *Erkân-ı Harbiyye* (kurmay sınıfı) da mevcuttu. *Erkân-ı Harb* kavramı ordunun savaş hazırlıklarının icrasından, fen işlerinin yürütülmesine kadar sorumlu olan sınıfın adıydı. *Erkân-ı Harb* sınıfına ayrılabilmek için Harbiyedeki eğitimin başarıyla tamamlanması öngörülüyordu. *Erkân-ı Harb*'liğe ayrılanlar ayrıca *Erkân-ı Harbiyye* tahsili görür ve bu eğitimde başarılı olanlar, *Erkân-ı Harb* ünvanı alırdı. Bugünkü anlamda "kurmay subay" karşılığı olan *Erkân-ı Harb* mezunları diğer subaylara göre daha seçkin bir konuma sahip olduklarından onlardan önce terfi etme haklarına sahiptiler. *Erkân-ı Harbiyye Dairesi* ise ordunun sevki, asker toplama ve terfi işleri ile uğraşan özel bir kurumdu.¹⁴⁸

1832 yılında Osmanlı ordusu Hassa kuvvetleri ve Nizamiye kuvvetleri olarak ikiye ayrılmıştı. 1843 yılında Hassa Müşiri Hasan Rıza Paşa'nın girişimleriyle Rumeli Müşirliği, Anadolu ve Arabistan orduları kuruldu.(Bkz. Fotoğraf-5) Kurulan ordular kendi bölgelerinden nüfus yoğunluğuna göre asker toplama yetkisine sahipti. Dönemin son yapılan değişikliklerine göre Osmanlı ordusunun taksimleri ve sorumluluk alanları ise şu şeklideydi;

Bu tabloya ilave olarak 1869 yılında Hüseyin Avni Paşa'nın birinci Seraskerliği döneminde Yemen ve San'a da görülen lüzum üzerine (bölgede ayrılıkçı isyanlar çıkmaya başlamıştı.) bölgedeki ani gelişmelere müdahale edebilmek için

¹⁴⁷ ÜNAL, Uğur, **Sultan Adbülaziz Devri Osmanlı Kara Ordusu**, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları", Ankara 2008, s.61-66.

¹⁴⁸ ÜNAL, a.g.e, s.70.

VII. Ordu kurulmuştur. Ayrıca II. Ordu Şumnu'ya, IV. Ordu ise Erzurum'a kaydırılmıştır.¹⁴⁹ (Bkz. Tablo-3) I. Dünya Savaşı öncesinde yapılan genel seferberlik sırasında bu orduların ulaşabildiğimiz kadarıyla bazılarının asker topladıkları bölgeler ise şu şekilde dağılmıştır; Ordu Müfettişliği esas olarak Türkçe konuşan Batı Anadolu'dan ve Rumeli'den, İkinci Ordu Müfettişliği ise Anadolu'nun diğer kesimlerinden çoğunlukla Türkler, Kürtler ve Ermenilerden, Üçüncü Ordu Müfettişliği Araplar, Kürtler, Türkler ve Ermenilerden, Dördüncü Ordu Müfettişliği ise Dicle Vadisi'nde ve Irak'ta yerleşik Arap ve Kürt nüfusundan asker toplamıştı.¹⁵⁰

Sultan Abdülaziz devrine gelindiğinde ise Bosna, Hersek ve İşkodra eyaletlerinden asker almakta zorlanan Osmanlı Devleti'nin bu sıkıntısını yerinde inceleyen Ahmet Cevdet Paşa 20 Aralık 1863 tarihinde Bosna ya müfettiş olarak görevlendirilmiş bölgede yaptığı temaslar ve incelemeler sonunda raporunu dönemin sadrazamı ve aynı zamanda Seraskeri olan Fuat Paşa'ya ulaştırmıştı. Cevdet Paşa özetle “ *Boşnakların askerliğe istekli olduklarını, kur'a usulü ile askere alınmalarını; ancak Bosna dışına gönderilmemelerini, zabitlerinin kendi aralarından seçilmesini, yerli elbiselerine uygun ve sevdikleri renk olan yeşil şeritli Tali'a elbisesi giydirilmesini*” söylemiş, merkezin raporu değerlendirmesinin ardından 17 Ağustos 1864 tarihinde padişahın ilgili buyruğu eyalete gönderilmişti.

Ferman ile birlikte *Bosna Nizamiye Alayları* 20 Ağustos 1864 tarihinde kurulmuştu.¹⁵¹ Yaklaşık elli yıl Osmanlı Devleti Avrupa topraklarında zorunlu askerlik anlayışını benimsetmeye çalıştıysa da Boşnakların asker kesiminin

¹⁴⁹ ÜNAL, a.g.e, s.72.

¹⁵⁰ NİCOLLE, David, “*Askerî Tarih Dizisi Osmanlı Piyadesi 1914-1918*”, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2012, s.12.

¹⁵¹ ÜNAL, a.g.e, s.78,79.

ayrıcalıklarını ve toplumsal konumlarını doğrudan etkilediği için karşı çıkılıyordu. Şöyle ki; toprak mülkiyeti sipahilik adı altında Bosnalı asker aileler arasında tımarlara bölünüyordu ve bu mülk kalıtsal olarak ailenin sonra gelen kuşaklarına devrolunuyordu.

Dolayısıyla modern ordunun kurulması fikri hem Bosnalı asker ailelerinin ayrıcalıklarının sonunu getirmesi açısından hem de Batılı uygulamaların dine zarar verdiğinin düşünülmesi açısından ikili bir tehdit olarak algılanıyor. Ayrıca şunun da unutulmaması gerekir ki yeniçeri ordusunun kaldırılmasına karşı en uzun direnç (yedi yıl) bu topraklarda oldu. Merkezin istediği yeni örgütlenme ise 1833 yılında gerçekleştirilecekti.¹⁵² Ordunun yeniden yapılandırılması, devletin çeşitli bölgelerinde çıkan isyanlar, çağın zorunlu kıldığı modernizasyon ihtiyacı gibi nedenler bir araya geldiğinde kuşkusuz askerlik ve asker alma sisteminin de yeniden değerlendirilip gözden geçirilmesi gerekiyordu.

1846 yılında çıkarılan Kur'a kanunu ile askerlik hizmet süresi, asker alım yöntemi ve asker alma kaynakları gibi komplike konular netleştiriliyordu. Asker yazımı için çıkarılan kanunla daha şeffaf ve adil bir düzen içinde yapılması alım yapılması hedeflenmişti.

1.2.3.5. Çıkarılan Asker alma kanunları ve özellikleri

1826 yılında Yeniçeri Ocağının kaldırılmasından sonra orduyu yeniden yapılandırma düşüncesi içerisinde olan II. Mahmut, III. Selim'in Nizam-ı Cedid ordusuna yakın bir model üzerine çalışmalarda bulunmuştu. Bu süreç içerisinde

¹⁵² MOREAU, Odil, **Reformlar Çağında Osmanlı İmparatorluğu**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2010, s. 76.

devlete yönelik iç ve dış tehditler artmış, merkezi yönetim ise bu duruma karşı önleyici tedbirler almakta yeterli olamamıştı. Dış problem olarak Rusya ile yapılan yıpratıcı savaşların yanında içte de Balkanlarda meydana gelen ayrılıkçı hareketlere karşı II. Mahmut, sorun çıkabilecek bölgeye anında müdahale edebilen, eğitilmiş ve disiplinli, itaatkâr ve hazır bir ordu istiyordu.

Mevcut sorunlara ilaveten Yeniçeri Ocağının kaldırılmasından sonra askeri teşkilatta doğacak ani boşluğun önüne geçebilmek için düzenli birlikler olan “*Asakir-i Mansure-i Muhammediye*” teşkilatı oluşturulmuştu. Yalnız yeni ordunun asker ihtiyacının karşılanması konusunda modern ve pratik bir sistemin getirilmediği görülmüyordu.

1826 yılından sonra asker alma sistemi ile ilgili başlıca problem sahaları ise şunlardı; asker alımının süreli ve yazılı bir kur’ala bağlanmamış olması ki bu asker alımında eşitsizliğe neden olacaktı. Diğer bir sorun ise askerliğin bir vatandaşlık görevi olduğu fikrinin halka benimsetilememiş olmasıydı.¹⁵³ Bunun yanında sadece Müslümanların askere alınması, askerlik süresinin uzun olması gibi durumlar yeni askerlik kanunlarının çıkarılmasını zorunlu hale getiriyordu.

II. Mahmut merkez ordusunu düzenlemesinin yanında, askeri alanda yaptığı ikinci önemli değişiklik ise eyalet askerinin görevini üstlenecek olan “Redif Askeri Teşkilatı”nı kurmasıdır. Bu konuda 1834 yılında Redif Nizamnamesi hazırlanmış olup her sancağın subay sayısı da dahil 1400 mevcutlu tabur oluşturması ve

¹⁵³AYDIN, a.g.e., Ankara 1994, s. 3.

gönüllülük esasına dayanarak 23 ile 32 yaş arasında olanların Redif teşkilatına kabul edilmeleri esasa bağlanmıştır.¹⁵⁴

Tanzimat sonrası ele alınan askerlik sorunu kapsamında kronolojik olarak 1843 Tensikât-ı celile-i askeriye yasası, 1846 kur'a kanunu, 1870, 1886 Ahz-ı asker yasası ve İttihat Terakki'nin yönetime gelmesiyle balkan savaşlarından sonra çıkarılan radikal askerlik yasalarıydı.

1.2.3.6. 1843 Tarihli “Tensikât-ı Celile-i Askeriye” Kanunu

Tanzimat Fermanı'nın ilanı üzerinden dört yıl geçmiş olmasına rağmen fermana sözü edilen düzenlemelerin tam anlamıyla gerçekleştirilememiş olması, toplumun beklentisini karşılayamamıştı. Fermana ordudaki sıkıntının nedeni olarak muvazzaf asker sayısının azlığı redif askerlerinin ise bu açığı kapatmak için terhis sürelerinin uzamasının askerler arasında büyük moral bozukluğuna sebep olması vurgulanmıştır. Yine fermana muvazafıktan sonra yapılacak redif hizmet süresi ise yedi yıl olarak saptanıyordu. Muvazafılığı bitip redife geçen kişi ise rediflik hizmeti dolana kadar her yıl bir ay süreyle livada askeri eğitim alacak böylece seferberlik emrinde rediflerin askerlikten uzaklaşması önlenmiş olacaktı.¹⁵⁵ Eski usulde asker alımına devam edilmesi de ordudaki huzursuzluğu arttıran diğer bir nedendi.

Padişah Abdülmecit bu problemin çözümü için Müşiri Rıza Paşa'yı görevlendirmişti. Asker alımı düzenlemesini yapan kurul “*Meclis-i Muvakkat*”tı. Bu komisyonun bakanlar, din bilginleri ve yüksek rütbeli subaylardan oluşturulduğu

¹⁵⁴ AYDIN, a.g.e, s.4.

¹⁵⁵ AYDIN, a.g.e, s.10.

belirtilmekteydi. Böylece meşveret terimi doğrudan kullanılmasa da, kurulun meşru kılıcı etkisi “meşveret” vurgulanmakta, ayrıca ulemanın katılımıyla kararların şeriata uygun olduğu telkin edilmekteydi.¹⁵⁶ Alınan kararlara karşı halkın olası muhalefeti kırılmak istenmişti.

Sadrazam Raûf Mehmed Emin Paşa'nın padişaha sunduğu 6 Şubat 1843 tarihli arz tezkiresinde, dört senedir söylendiği halde gerçekleştirilemeyen askeri reformların, özellikle de hizmet süresi sınırlandırmasının hayata geçirilmesi üzerinde ısrarla duruluyordu. Ayrıca bu belgede Redif askerlerinin düzenli orduya dahil edilmesi zorunluluğu, ordudaki asker sayısının yetersiz olduğunu da gösteriyordu. Eski yöntemle asker toplamanın nizama aykırı olduğuna işaret ediliyordu. Sözü edilen askerlik süresinin sınırlandırılması, aileleri oğullarını askere göndermeleri konusunda teşvik edeceği düşünülüyor ve bununla birlikte toplanan asker sayısında hızlı artış olabileceği hesaplanıyordu. Uygulamayı hızlandırmak için emekliye ayrılmış veya yakında emekli olacak subayların görevlendirilmesi ve gerektiğinde sivil idare işlerinde çalıştırılması bu tezkirede önerilmekteydi.¹⁵⁷ Kanunda ayrıca olağanüstü hallerde şeyhülislamın fetvası ve padişahın emri ile hükümetin gereken sayıda asker toplamaya yetkili olduğu da belirtilmişti.¹⁵⁸

Yapılan çalışmalar neticesinde konu ile ilgili vezirlerin, ulemanın ve üst kademedeki komutanların katıldığı *Meclis-i Muvakkat* da yapılan istişareler sonucunda alınan kararlar Padişah Abdülmecit tarafından da onaylanarak “*Tensikat-ı*

¹⁵⁶ HEİNZELMANN, a.g.e, s. 139.

¹⁵⁷ a.g.e, s. 132.

¹⁵⁸ ASLAN - İLHAN, “*Askerî Tarih...*”, s.183.

Celile-i Askeriye” adıyla 8 Eylül 1843 tarihinde Halka ilan edildi.¹⁵⁹ İki kısımdan oluşan fermanın ilk kısmında padişahın fermanı hazırlayan komisyona karşı duyduğu memnuniyet dile getiriliyordu. İkinci kısmında ise askerlik alanında yapılan düzenlemelerin gerekçeleri açıklanıyordu. *Tensikat-ı Celile-i Askeriye* düzenlemesinin ikinci bölümünde genel olarak asker alma ve askerlik hizmet süreleri ile alakalı konuların olduğunu görmekteyiz. Buna göre, silah altında geçecek dönem beş yıl olarak belirleniyordu. Bu beş yıllık hizmeti tamamlayarak terhise hak kazananlar yedi yıl redif sınıfında hizmet görecektlerdi. Her yıl bir ay ise bağlı buldukları kazanın merkezinde askeri eğitim alacaklardı.¹⁶⁰

8 Eylül 1843 günü Asakir-i Mansure birlikleri ülkenin geneline yayılarak garnizonlar şeklinde toplanması kararlaştırıldı. Ülke coğrafi sınırların genişliği göz önünde tutularak beş büyük ordu bölgesine ayrılıyordu. 1843 yılında orduların yapısı Piyade, Süvari, Topçu birliklerinin yanında öncü birliği olarak görev yapan *talia* taburları’ndan oluşuyordu. 18 Eylül 1843 tarihli Takvim-i Vekayi gazetesinin verdiği habere göre beş orduya ve deniz kuvvetlerine asker toplayacakları birer bölge tahsis ediliyordu.

1.2.3.7. Asker alma sisteminde Kur’a usulü 1846 Kanunu

Kur’a kanunnamesinin (askerlik yasası) ilk basılı nüshası 1846 (1262) yılında yayınlanmış ve bir yıl gecikmeyle uygulanmaya başlanmıştı. Yasa ciddi bir değişime

¹⁵⁹ AYDIN, a.g.e, s. 9.

¹⁶⁰ ASLAN - İLHAN, “*Askerî Tarih...*”, s. 183.

uğramadan 1870 yılına kadar yürürlükte kaldı. Yasanın temeli ise 1843 yılına kadar dayanıyordu.¹⁶¹

Bu dönemde askerlik hizmeti üç aşamalı olarak yapılıyordu. Askere alınacak kişi süresi şartlara göre değişen bir muvazzaflık yani Nizamiye aşamasından geçtikten sonra evine dönebiliyor fakat evine gittiği tarihten itibaren bir nevi ihtiyat kuvveti olan Redif birliklerine bağlılığını devam ettiriyordu. Rediflik hizmet görevini de yerine getiren kişi Mustahfiz sınıfına geçiyordu.1843 düzenlemesiyle muvazzaflıkta geçecek dönem beş yıl, rediflikte geçecek süre ise yedi yıl olarak düzenlenmişti.¹⁶²Sayınca muvazzaf asker azlığı ve redif askerinin de adeta muvazzaf asker gibi görevde olması her ikisinin de bu güne kadar daimî bir askerlik hizmetiyle yükümlü bulunmasının asker içerisinde bıkkınlığa sebebiyet verdiği üzerine durulmuştu.

1846 yılında konu “*Dar-ı Şurayı Askerî*” de ele alındı ve kur’a sistemi ile ilgili 44 sayfalık ayrıntılı bir kanun hazırlandı. Kur’a kanunda askerliğin kimler tarafından yapılacağı, askerlik çağı, kur’a daireleri ile kur’a meclislerinin oluşturulması, firar, ceza meseleleri askerlikten istisna olanlarda aranacak şartlar; bedelli askerliğin ne şekilde yerine getirileceği ile, gönüllü asker olmak isteyenlerde aranılacak şartlar gibi konular geniş şekilde yer almaktaydı.¹⁶³

Tanzimat Fermanıyla başlayan 1846 yılında Osmanlı Devleti’nin ilk kur’a kanunu olarak yürürlüğe giren düzenlemesiyle Osmanlı asker alma sistemindeki kur’a usulü uygulamasına geçildi. Asker alma sistemindeki kur’a usulü uygulaması

¹⁶¹ HEİNZELMANN, a.g.e, s. 143.

¹⁶² AYDIN, a.g.e, s. 10.

¹⁶³ a.g.e, s. 12.

Fransız ve Alman orduların da uygulanan bir yöntemdi. Osmanlı Devleti'nde celp dönemi gelen gençler ilk defa 1843 yılında tanıştı kur'a usulüyle. Fakat bu uygulama Osmanlı Devleti'nin coğrafi özellikleri ve geniş sınırları göz önüne alındığında uygulanacak düzenli asker alma sisteminde herhangi bir aksamının ve düzensizliğin yaşanmaması ve sistemi daha iyi kontrol edilebilmesi için *Meclis-i Muvakkat*'ta alınan bir kararla 8 Eylül 1843 tarihinde Osmanlı Devleti beş büyük ordu bölgesine ayrıldı. ordu bölgelerinde er temini faaliyetleri kurulan kur'a daireleri ve kur'a meclislerinde dolu ve boş kur'a çekme yöntemi vasıtasıyla yapılıyordu. Kur'alar her yıl kaza merkezlerinde yapılacak, ismine beş yıl üst üste kur'a isabet etmeyen kişinin muvazzaflık görevi düşecek, redif sınıfına kaydırılacaktı.¹⁶⁴ Bunlar sırası ile;

*Hassa Ordu-yu Hümâyûn Dairesi

*Dersaâdet Ordu-yı Hümayûn Dairesi

*Anadolu Ordu-yı Hümayûn Dairesi

*Rumeli Ordu-yı Hümayûn Dairesi

*Arabistan Ordu-yı Hümayûn Dairesi¹⁶⁵

1848 yılına gelindiğinde Kara ordusu altı orduya çıkıyordu. iki ordu İstanbul'da, bir ordu Makedonya-Bosna bölgesinde, bir ordu, Doğu Anadolu'da, bir ordu Suriye'de, bir ordu Arabistan'da bulunuyordu. Toplam subay-er sayısı ise 150.000 bin civarında idi.

¹⁶⁴ ASLAN - İLHAN, "*Askerî Tarih...*", s. 184.

¹⁶⁵ ÇADIRCI, a.g.e., s. 66-67.

Yapılan düzenleme ile birlikte Ordu yapılanması “*Asakir-i Nizamiye*” olarak adlandırılıyor, belirlenen bu Ordular kendilerinin görev ve sorumluluk sahalarında, yine kendi ordu merkezlerinde oluşturacakları asker alma komisyonları vasıtasıyla, bölgelerinin nüfus kayıtlarını takip ederek ve bölgelerindeki diğer askeri sorunları tartışarak alınan kararları merkezdeki “*Dâr-ı Şûra-yı Askerî*” ye göndereceklerdi. Fakat hâlihazırda Nüfus sayımı yapılamadığı için ilan edilen yeni kur’a sistemiyle asker alma işlemine geçilememiştir. Halkın ve silah altındaki askerin huzursuzluk çıkarmasının önüne geçebilmek içinse silah altındaki mevcut askerin beşte biri terhis edilerek redif askerinden alınması kararlaştırıldı.

1844 yılında problem olarak tek sorun asker alma sistemi değildi. Vilayet merkezleri ve taşra’da ciddi asayiş problemleri yaşanıyordu. Modern devlet inşası sürecinde Osmanlı devleti Fransa, Avusturya, Prusya, Rusya ve İspanya’da olduğu gibi polis ya da kırsalda jandarma yapılanmasını maliyeti yüksek fakat ordunun farklı etnik ve dini topluluklar halinde yaşayan ahali nezdinde itibarını korumak için gerekli bir adım olarak görülüyor ve bu yapılanmaya gitmekte Avrupa’ya göre geç kalınıyordu.¹⁶⁶ Asayişin sağlanabilmesi için 18 Haziran 1844 yılında “*Zaptiye Teşkilatı*” kurulmuştur. Zaptiye Teşkilatı 1846’dan itibaren “*Asakir-i Zabtiyye*” ismiyle nizamiye, redif ve mustahfiz birliklerinden ayrı bir teşkilat yapısına kavuşmuştu. Jandarma birliklerinin kurumsallaşmaya başlamasıyla ordu birliklerinin taşradaki asayiş olaylarına müdahalesi ve vergi toplama, asker kaçaklarını takip gibi angarya görevleri üstünden alınmış oluyordu. Bu durum Ordunun asayiş olayları dolayısıyla sık sık halk ile karşı karşıya gelmesinin önüne geçerek bir bakıma ordunun itibarını korumasını sağlamıştı.

¹⁶⁶ YILDIZ, a.g.e., s. 54.

1878'den itibaren ise, Avrupalı devletlerin zorlaması ile sabit ve seyyar Jandarma birlikleri kurulmuş olsa da, ülkenin farklı bölgelerinde 1843'te konuşlandırılan 5 bölge ordusu (1848'de 6, 1869'da 7) isyan karşıtı hareket, asker toplama ve vergi tahsilatı gibi işlerde kullanılmaya devam etti. Zaptiye teşkilatı bugünkü Jandarma Genel Komutanlığı ve Türk Polis teşkilat'ının çatısı olarak nitelendirilebilir. Zaptiye teşkilat'ının görev ve sorumlulukları ise buldukları bölgede asayişî sağlamak, suçluları mahkemeye çıkartmak, vergi memurlarını korumaktı. Teşkilatın giderleri ise devletçe teşkilata ayrılan Tımar topraklarından karşılanıyordu.

Gülhane Hattı'nın ilanından sonra askeri reformların uygulanması Serasker Mustafa Nuri Paşa ve Hassa Müşiri Rıza Paşaların 24 Mayıs 1841 tarihinde sunduğu lahiyalardan anlaşıldığına göre uzun sürmüştü. Sebep olarak İşlerin aşırılığı ve devletin genelindeki huzursuzluklar gerekçe gösterilmişti.¹⁶⁷

1842 yılında milli orduya geçişin denemeleri kapsamında Redif birliklerinin nizamiye alaylarına yerleştirilmesi ve nizamiyede süresi dolan askerlerin terhisi uygulanmaya çalışıldı. Fakat dönemin Hariciye Nazırı Sârim Efendinin hazırladığı lahiyadan bu girişimin sonuçsuz kaldığı anlaşılıyordu. Başarısız olunmasının en önemli nedeni olarak hazine'nin orduya ayırdığı bütçenin yeterli olmaması gösteriliyordu. Sârim efendinin raporunda dikkat çektiği bir başka neden ise redif askerlerinin de muvazzaf erler gibi belli bölgelerden toplanmış olması ve devletin

¹⁶⁷ HEINZELMANN, a.g.e, s. 114.

askerlik görevinin bütün yükünün asker alınan belli bölgelere bindirilmesine dayanıyordu.¹⁶⁸

Asker toplama bölgeleri bu sorunların tespitinden sonra ordu komutanlıklarının sorumluluklarına verildi. Böylece önceden asker toplanan bölgelerin bakımsız kalmasının önüne geçilecekti. Bu durumun yanında askere alınacak kişilerin kendi memleketlerine verilmemesi konusunda ikazlara 1846 tarihli askerlik yasasında dikkat çekilmişti.¹⁶⁹

Bir başka sorunda Redif Teşkilatı'nın dönüşümlü hizmetten, sürekli hizmet görevine aktarılması sırasında asker ailelerinin gösterecekleri tepkiydi. İngiltere'nin Selanik konsolosu Charles Blunt'un anılarında konuyu; 10 Haziran 1843 tarihinde Strarford Caning'e yazdığı mektupta şöyle açıklamıştır: *“Ekselanslarınıza şu raporu sunmakla onur duyuyorum. Yenidünya adını taşıyan ve Türk bayrağı altında seyreden Amerikan buharlı gemisi dün buradaki limana vardı ve bu sabah İstanbul'a sevk edilecek 17.000 redif askerinin 900'ünü alarak yeniden denize açıldı. Bu birliklerdeki askerlerin anaları ve eşleri de gemiler denize açılırken oradaydılar ve yüksek sesle Paşaya ve otoriteye tepkilerini gösteriyorlardı...”*

Redif birliklerinin düzenli orduya aktarılması sırasında Anadolu ve Suriye'deki redif birliklerinden kısmi firarlar meydana gelmişti. Redif askerlerinin tasarlanan düzenli orduya celp işlemleri bir yıldan fazla sürdü.

Kur'a usulüyle asker alımının ilk uygulaması aceleye getirilmiş çünkü nüfus sayımı yapılamadığından, süresi dolan muvazzaf nizamiye erlerini redife

¹⁶⁸ a.g.e, s. 116.

¹⁶⁹ a.g.e, s. 120.

aktarabilmek için taşrada ve İstanbul'da askerlik çağında olan gençlere kur'a çektirilmişti.

1843 düzenlemesinde olduğu gibi, Kur'a usulünün ayrıntıları, günümüzün yüksek askeri şura organı olan “*Dar-ı Şurayı Askeri*” de ele alındı. Hazırlanan yasa teklifi “*Meclis-i Vala-i Ahkam-ı Adliye*” ye sunuldu. Burada son şeklini alıp Padişah Abdülmecit'in onay vermesiyle yürürlüğe girmiştir. Çoğaltılarak bütün ordu merkezlerine gönderilen kur'a kanunu bir fihrist, giriş, beş fasıl, altmış üç bend ve bir hatime olmak üzere toplam 44 sayfadan oluşmaktaydı.¹⁷⁰

Kur'a usulü'nün uygulanmasında Avrupa devletlerinin örnek alınması 1798 tarihinde Fransızların “*Loi Jourdan*” yasası arasında paralellik olması kur'a yöntemiyle asker seçimi ve askere gidecek kişinin yerine başkasını aday göstererek hizmetten muaf tutulması durumun somut göstergesiydi.¹⁷¹ Meclis-i Muvakkat'ın hazırladığı bildiri 19 Haziran 1843 tarihinde sadrazam tarafından padişaha sunulmuş, sadrazam kur'a usulüne geçilmeden ordulara ait asker toplama bölgelerinde nüfus sayımlarının tamamlanması gerektiğini bildirmiş ve bu durumda asker celbinin en yakın olarak 1261 yılı mart ayında (Mart 1845) başlayabileceğini bildirmişti.¹⁷²

Kur'a kanununun içeriğinde ise askerliğin kimler tarafından yapılacağı, kur'a dairelerinin nasıl oluşturulacağı, bu dairelerde hangi memurların görev alacağı, firar etme ve firarlara karşı yapılacak cezai işlemler, askerlikten muaf olma durumları, bedelli (nakdi) askerlik uygulamasından kimlerin hangi şartlar altında yararlanacağı

¹⁷⁰ AYDIN, a.g.e, s. 11.

¹⁷¹ HEİNZELMANN, a.g.e, s. 135.

¹⁷² a.g.e, s. 136.

ve gönüllü askerlerde aranılacak şartlar gibi konular, üzerinde tartışmaya mahal vermeyecek şekilde ayrıntılı olarak açıklanmıştı.

Kur'anın ayrıntılı değerlendirilmesi ileriki konularda ele alınacak olup giriş kısmında genel olarak askerlik hizmetinin Osmanlı Devleti'nde bulunan Müslümanların görev ve yükümlülüğü olduğu vurgulanmıştır, dolayısıyla kur'aya katılmalarının zorunlu olduğu belirtilmişti. Nizamiyede muvazzaflık hizmet süresi dolan nizamiye askerlerinin yerine kur'ayla belirlenen askerler alınacak, askerlik yaşı olarak ise 20-25 yaş aralığı saptanmıştı. Bu kişilere kur'a kanunun ikinci maddesine göre "*esnan-ı askeriye*" adı verilecek ve askerlik çağında altı kez kur'a'ya katılacaklardı. Daha genç ve daha yaşlı erkeklerin ise kur'aya katılmaları zorlanamazdı. Bu yaş sınırlamaları Avrupa devletlerinin çoğunda geçerli olan koşullardı. Cihada katılmak için en alt yaş sınırı olan rüşde ermek (büluğ) ten söz edilmediğini göz önüne aldığımızda hazırlanan askerlik kanunları artık daha laik karakter taşıyordu.¹⁷³

Beş ordu bölgesine ayrılan her ordu kendisine ayrılan sorumluluk bölgesinden asker toplayacak ve bölgelerin nüfus yoğunluğuna göre ne kadar asker çıkaracağı önceden orduların kendi içlerinde yapacağı çalışmalar ile belirlenecekti. Ticaret, öğrenim veya başka sebeplerle kur'a tarihlerinde kendi bölgelerinde bulunmayan kişilerin kur'aları gıyaplarında çekilecekti. Tarım işleri göz önünde bulundurularak kur'a çekilişi her yıl "*ruz-ı Hızır*" (5 Mayıs) gününde yapılacaktı.¹⁷⁴

Alay eminlerinden veya varsa daha üst rütbedeki bir subay atanacak, askerlik çağındaki öğrencilerin bir yıllık kur'a muafiyet sınavlarının yapılabilmesi için ise

¹⁷³ a.g.e, s. 145.

¹⁷⁴ a.g.e, s. 146.

alay imamları ve müderrislerden birer mümeyyiz ve sınav sonuçlarını kaydetmek için kâtip, sınavı kazanmayıp ismine kur'a isabet eden kişinin sağlık kontrollerinin yapılması için birde tabip hazır bulunacaktı. Kur'a'dan askere çıkanların birliklerine teslimini sağlamak içinse her kazaya Yüzbaşı, mülazım veya çavuş'un gönderilmesi planlanıyordu.

Kur'a kanununun diğer bir maddesi ise kur'a kurulunda bulunacak olan personeldi. Asker alım faaliyetini yapacak kur'a dairelerine askeri yönetim veya merkezi hükümetin temsilcilerinden oluşan kur'a meclisi buldukları kazada yerel görevlileri de yanına alarak kur'a meclisinin tarafsızlığı sağlanacaktı. Böylece "Himaye" ve "garaz"ın önüne geçilecekti.¹⁷⁵ Buna göre kazalardaki kurulda kaza zabiti, kur'a subayı, mümeyyiz, katip, kaza hakimi, müftü ve kazanın ileri gelen uleması katılacaktı. Kaza zabiti kazadaki kurul başkanlığını üstlenecek kur'a subayı ise kur'a işleminin kanuna uygun yapılmasından sorumlu olacaktı.¹⁷⁶

Kur'a katılım çağrısı aldığı halde katılmayanlar hakkında işlem yapılarak yakalandıkları takdirde kur'a çektilmeden askere yazılacaklar ve bağılı buldukları kazanın göndereceği asker sayısından düşüleceklerdi. Kur'a çekiminden sonra firar edenler ise yakalandıklarında 60 değnek vurularak cezalandırılacaklardı. Kur'a çekimi yapıldıktan sonra askere gidecek olanlara 20 gün anne, baba, eş ve yakınlarını görebilmek için meyil izni verilecek, izin bitiminde kaza merkezine gelerek birliklerine gönderilmek üzere teslim olacaktı.

Fakat kanunname, ceza sadece 60 değnek yemekten ibaret değildi. Madde 49'da asker adaylarına, 20 günlük hazırlanma süresi için memleketlerine

¹⁷⁵ a.g.e, s. 147.

¹⁷⁶ AYDIN, a.g.e, s. 13.

gönderilmeden önce, tam zamanında görev başına dönerlerse alayda hürmet ve riayet göreceklerinin ve “başlı başlarına” yani serbestçe hareket edebileceklerinin, aksi halde görevden kaçarlarsa şerefsiz sayılacaklarının ve serbest hareket olanaklarının kısıtlanacağını açıkça kur’a meclisi tarafından anlatılması isteniyordu.¹⁷⁷

Kur’ada asker olacaklar saptandıktan sonra, kur’a meclisindeki ulema askerlerin 20 günlük dağıtım izinleri bittiğinde tekrar kaza merkezine dönüp alaylarına teslim olacakları ve beş yıl boyunca muvazzaf orduda dinine ve devletine hizmet edeceklerine, kesinlikle firara kalkışmayacaklarına ve başka uygunsuz davranışlarda bulunmayacaklarına dair yemin ettirirdi.¹⁷⁸

1846 Kur’a Kanunu sadece kur’adan kaçanlar için değil, onun yanında kaçana yardım ve yataklık edenler hakkında da cezalar içeriyordu. Asker kaçağını saklama suçu işleyen kişi kendisini ihbar eden kişiye 120 kuruş parayı kendisini ihbar eden kişiye ödemekle yükümlü kılınıyordu. Bunu yanında suçu işleyen kişi halktan ise kaza merkezinde bir ay pranga cezasına çarptırılacak, aynı suçu işleyen kişi muteberandan ise bir ay süreyle eyalet merkezinde suçun durumuna göre hapis ya da sürgün cezasını çekecekti. Eğer suçu işleyen kişi veya kişiler kamu görevlileri ise bu kişilerden 120 kuruş ihbariye masrafı alındıktan sonra devlet memurluğundan çıkarılacaklar ve iki ay sürgün cezası çekeceklerdi.(a.g.e.s.14) (Bkz. Fotoğraf-3)

1846 kanunda gayrimüslim tebaa fiilen askerlik görevinden muaftı. Çünkü kanun dini esaslara dayanan temellere oturtulmamıştı.¹⁷⁹ Kur’a kanuna tepkiler gecikmemişti. Ahmet Lütfi Paşa’nın “*Tevarih-i Lütfi*” eserinde 1844 ve 1845

¹⁷⁷ HEİNZELMANN, a.g.e., s. 147.

¹⁷⁸ gös. yer.

¹⁷⁹ a.g.e, s. 160.

yıllarında kıdemli askerlerin törenlerle terhis edilerek halkın askerlik görev sürelerine devletin dikkat ettiğini göstermesi bakımından özellikle düzenlendiğini aktarmaktaydı. Yalnız Ahmet Lütfi Paşa Arnavutluk'taki asker alma sistemine karşı çıkan isyanları değerlendirirken isyanın kökenine inmemekte, isyanları sadece haydutluk hareketi şeklinde nakletmekteydi.

1842 ile 1846 yılları arası Arnavutluk'tan toplanan asker sayısı ciddi boyutlara ulaşmıştı. Bunda Arnavutların askerliğe yatkın olduklarının bilinmesinin etkisi olduğu tahmin edilmekteydi. Tobias Heinzelmann 1842 yılında Toska Arnavutlarından 10.416 asker toplandığını aktarmaktaydı. Doğal olarak bu dönemdeki Arnavut isyanlarının ve bölgedeki diğer asayiş problemlerinin temelinde devletin bu bölgeden nüfus sayım esaslarına bağlı kalmadan yaptığı asker alımları yatıyordu.

Bazı durumlar göz önüne alındığında asker alımına karşı şikayet ve tepkilerin Anadolu da da yaşandığını görmekteyiz. Şikayete konu olan olayların başında, nüfus sayımının dikkate alınmadan asker alımının yapılması, bazı bölgelerde yaşı küçük olanlarında askere yazıldığını ve bazı ailelerin bir erkek tarafından sağlanması üzerine itirazların yükselmesi gibiydi. Doğu Anadolu ve Şam bölgesi asker alma komisyonlarının da karşısında benzer sorunlar vardı.

1846 Kur'a kanununun ilk uygulaması 1847 yılında başlamış, ancak bütün asker alma bölgelerinde aynı kanunun uygulanabilir hale gelmesi 1862 yılını bulmuştu. 1847 yılında askerlik görevinde isteksiz olan gayrimüslimlerde silah altına alınıyorlardı. 1850 yılında hazırlanan bir kanun teklifiyle gayrimüslimlerden oluşacak birlikler için aşamalı bir sistem kabul edilecekti. 1854 yılında 3500 kişiyle

başlayacak olan ilk aşama tedrici olarak 25 000'e kadar yükselecekti. Fakat ordu içerisinde gayrimüslimlere olan güvensizlik ise belirgin bir gerçektir. Kur'a usulüyle alınan ve 1843 düzenlemelerine göre şekillendirilen ordu ilk sınavını kırım savaşında vermişti. Bu savaşta Osmanlı kara ordusunun nüfusu 150 000 civarındaydı.¹⁸⁰

1.2.3.8. 1869 Kanunnamesi (Kuvve-i Umumiye-i Askeriye Nizamnamesi)

1860'lı yıllara gelindiğinde devletin sorunsal ağı büyümektedir. Bu sorunların en başında Harbiye Nazırlığı'nın bütçesi gelmektedir. Gelir bakımından en iyi konumdaki nazırlık olmasına karşın para sıkıntısı çekiliyor, masrafların hepsi karşılanamıyor, asker ve subayların maaşlarının dahi aylarca ödenemediği durumlar oluyordu. Bunun yanında asker alımının tüm ağırlığı Tanzimat ve Islahat Fermanlarına karşın halen Müslüman tebaa'nın üstündeydi. Teorik olarak bu fermanlarda askerliğin gayrimüslimleri de kapsayacak şekilde genişletilmiş olması halen daha hayata geçirilebilmiş değildi. Kısacası ordunun modernleşmesi ve Avrupa ordularıyla eşdeğer hale gelmesi sorunu bütün olarak gündemdediydi.

10 Cemaziyülevvel 1287 (18 Ağustos 1869) tarihinde yayınlanan reform Alman ekolünün dünyada kendini kanıtladığı bir zamanda çıkarılmıştı. Doğal olarak bu ekolden etkilendiği anlaşıyordu. 1869 kanunnamesi *Landwehr* modeline dayanarak çıkması muhtemel karışıklıkları yerinde bastırmada kullanılabilecek yerleşik bir muhafız güç meydana getiriyor ve muvazzaf bir yedek güç oluşturuyordu.

1837'de kurulan Dâr-ı Şûra-yı Askerî'nin Seraskerlik makamına ilk kez 1869 yılında Harbiye mezunu Hüseyin Avni Paşa atanmıştı. Sadrazam Hüseyin Avni Paşa,

¹⁸⁰ AYDIN, a.g.e, s. 22.

1843 yasında 12 yıl olarak belirlenen askerlik hizmet süresini içinde bulunulan ortamın buhranı nedeniyle 1869 kanunnamesinde askerlik hizmet süresi 20 yaşından 40 yaşına kadar 20 yıla çıkartıyordu. 40 yaşını dolduranlar askere alınmayacak ancak gönüllü asker olarak orduya katılabileceklerdi. Böylece askerlik hizmet süresi üç katmandan oluşuyordu; Nizamiye altı yıl, redif altı yıl, müstahfaz (*geri yedek celbi*) sekiz yıl oluyordu.¹⁸¹ Bu durumun yanında Yemen Ordusunun teşkil edilmesi ile ordu sayısı yediye çıkıyordu.¹⁸²

1869 refomu'nun önemli maddelerine baktığımızda altı yıllık nizamiye süresinin ilk dört yılı silâh altında geçerken diğer iki yılı ihtiyat dönemi olacak, nizamiye kuvvetlerinden süvari ve topçu sınıfları ihtiyat süresinin bir yılını silâh altında geçireceklerdi.¹⁸³ Altı yıllık redif süresi mukaddem ve sani olarak ikiye ayrılacak, müstahfaz sınıfı ise redifteki hizmet süresini tamamlayan askerlerden oluşmakta idi. Bu üç sınıfın o dönemdeki sayıları ise nizamiye 150 000, redif 60 000-65 000, müstahfaz 300 000 civarındaydı. İhtiyat sınıfının silah, elbise ve eşyaları redif taburu depolarında muhafaza edilecekti.

Yeni kanunnamele askerlik hizmeti yine kur'a esasına dayanıyor ama gönüllülük esasında korunuyordu. Kanunamenin 19'uncu maddesi redif sınıfını Redif-i mukaddem ve redif-i sani olmak üzere iki celb şeklinde düzenliyordu. Bu sistemde üçüncü sınıfı oluşturan müstahfaz sınıfının orduyla elle tutulur hiçbir bağı yoktu. Düzenli aralıklarla toplanmayacaklar, sadece vatanın tehlike içinde olması halinde hükümetin yaptığı çağrıya cevap vermek zorundaydılar. Bu sınıf iç

¹⁸¹ MOREAU, a.g.e, s. 18,19.

¹⁸² ASLAN - İLHAN, "*Askerî Tarih...*" s. 184.

¹⁸³ AYDIN, a.g.e, s. 23.

savunmada kullanılabilecek 32-40 yaşları arası tüm Müslüman erkeklerden oluşan örgütlenmemiş yedek gücü.

Yukarıda aktarılan değerlendirmeler ışığında yapılan bu çok önemli ve köklü düzenlemelerden sonra sıra 1846 kur'a kanunun güncelleştirilmesi işine geliyordu.

1.2.3.9. 1870 Kanunnamesi (Tensikat-ı Cedide-i Askeriyeye Tevfikân Tanzim Olunan Kur'a Kanunname-i Hümayunu)

8 Mart 1870 tarihinde asker alma sistemiyle ilgili yeni bir yasa kabul ediliyordu. Yasa yedi fasıl ve bir hatimedden oluşuyor. Bu yeni yasayla askere alınma yaşı 20 oluyor, faal hizmet süresi ise 5 yıl olarak belirleniyordu.¹⁸⁴ Kanunda askerlik yükümlülüğü altında olan kesim önceki kanunlarda olduğu gibi Müslüman erkeklerdi.

Genel olarak 1846 ve 1869 kanunlarını aynı korumakla birlikte ufak bir takım değişiklikler olduğunu saptıyoruz. Güvenlik ve asayiş tedbirlerinin yoğunlaştırılması, doğu ve Balkan sınırlarında Rus tehdidinin artması, asker alma faaliyetlerinin artmasına sebep olmuştu. Bu nedenle 8 Eylül 1843 tarihinde 5 bölgeye ayrılan Osmanlı ordu sayısı 8 Mart 1870 askeri kanunuyla 6'ya çıkarılıyordu. Yine aynı kanunname 1880 yılında yapılan düzenleme ile muharebe destek kıtaları (istihkam taburu, askeri telgraf bölüğü, nakliye taburu) da ordu bünyesinde yer alıyordu.¹⁸⁵ Yapılan düzenlemeler Osmanlı ordusundan Cumhuriyet ordusuna intikal eden kurumsal anlayıştı.

¹⁸⁴ MOREAU, a.g.e., s. 19.

¹⁸⁵ YILDIZ, a.g.e., s. 60.

Zorunlu askerlik uygulamasının ilk örnekleri Avrupa da görülüyor olmasına karşın, Osmanlı devleti bu milli askerlik sistemini kendi kültürel, ekonomik ve eğitim yapısını göz önüne alarak özgün bir asker alma yöntemi belirlemeye çalıştı. Kur'a yöntemiyle asker alma sistemini bu açıdan değerlendirdiğimizde uygulama esnasında bazı aksaklıklar ile karşılaşılsa da bu uygulama birbirini takip eden asker alma kanunları ile kalıcı hale getirildi.

1870 yılında kur'a çekiliş prosedürü şu şekilde işliyordu. Kur'a işlemi için askerlik çağına gelenlere çağrıda bulunularak kazada belirlenen bir mahale çağırılırdı. Kur'aların çekileceği yer redif taburları olarak belirleniyordu. Bu taburlarda bulunan Binbaşı, Kolağası ve tabur katiplerinden birisinin huzurunda onların reyi ve emri ile kur'alar düzenleniyordu. Bu memurlar hangi kazaya giderlerse o kazanın mülki memuru, hakimi, uleması ve din adamları bir araya gelip bu işlemi gerçekleştiriyorlardı. Kur'alarda yapılacak usulsüzlükler ve hatalardan doğacak sorumlulukta kur'a meclisine aitti.

Heyet buldukları mahalde yaşları yirmi ila yirmi beş yaş arasında değişen erkek nüfustan kim varsa işlemlerini yapmak üzere nüfus defterlerinden çıkarıp özel surette oluşturulmuş olan "*Esnan Defterine*" kaydedilirdi. Bu defter hangi gün kur'a çekilecekse oraya götürülür, mevcut olmayanların yerlerine kur'a meclisinin onayı ile babalarının ya da akrabalarının birisi işlemi yerine getirmekle yükümlüydü. Kur'a dua ile başlar, Esnan defterinde kayıtlı olanların isimleri yüksek sesle okunurdu. Böylece yoklama yapılır, olmayanların mazeretleri olup olmadığı tespit edilir, isimlerinin yanlarına şerh düşülürdü. Kur'a meclisine davet olunduğu halde gelmeyenler zorla kur'a ile askere alınır, firariler hangi yıl yakalanırsa o tarihten

itibaren altı yıl askerlik yapar, bilerek kendini askerliğe elverişsiz hale getirenler tespit edildiğinde maluliyet ve sakatlıklarına bakılmaksızın uygun hizmetlerde askere alınırlardı.¹⁸⁶

Askerlik muafiyeti tanınan kişiler ile ilgili 1870 yılı düzenlemesinde şu ayrıntılar yer alıyordu; dul ve yaşlıların bir oğlu askerde olanlar, iki ya da daha fazla oğluna birden kur'a isabet edenler ile birden fazla çocuğu askerde ölenler ve askere gittiği takdirde ailesine bakacak kimsesi olmayanlar şeklinde sınırları belirtilmişti.¹⁸⁷

Kazalarda kur'a meclisini oluşturan kadrodan, kur'a meclisinin işleyiş şekline, askerlikten çeşitli nedenlerle (hastalık, sakatlık, eğitim durumu, ailenin geçimini sağlayacak başka erkeğin olmaması, birden fazla çocuğu askerde ölenlerin evde tek kalan çocuğu, vs.) muaf tutulacakların durumundan, asker kaçaklarına, kur'a ya kasıtlı olarak katılmayanlara yapılacak işlemlerden, asker kaçaklarını saklayanlara uygulanacak cezalara kadar ilgili kararların eski kanunlarının aynen korunduğu görülmekteydi.

1.2.3.10. 1886 Kanunu Nizamiye Kanunnamesi “Ahz-ı Asker”

1877-78 Osmanlı – Rus Savaşı (93 Harbi) sonrası Seraskerlik bünyesinde Alman tandanslı *Erkân-ı Harbiyye-i Umumiyye Dairesi* kuruldu. Bu sırada Seraskerlik makamının ismi ise *Harbiye Nezareti* olarak değiştirildi. II.Abdülhamit ordu içerisindeki nüfuzunu artırmak veya ordu içerisinde kendisine karşı girişilebilecek olası eylemleri engelleyebilmek için Yıldız Sarayında Erkân-ı

¹⁸⁶ ÇÖKLÜ, a.g.e., s. 19.

¹⁸⁷ ASLAN - İLHAN, “*Askerî Tarih...*”, s. 185.

Harbiyye-i Umumiye'ye alternatif iki yüksek askeri kurum oluşturdu. Bunlar *Maiyet-i Seniyye Erkân-ı Harbiyyesi* ve *Teftiş-i Askerî Komisyon'u* idi.¹⁸⁸

II.Abdülhamit döneminde Almanların da asker alma ve seferberlik planlamalarında söz sahibi oldukları görülen bir gerçektir. Erkân-ı Harbiye Daire'sini seferberlik planları konusunda komuta merkezi haline getirmeye çalışan Alman danışman Von der Golt Paşa (Bkz. Fotoğraf 4-7) bunlardan birisidir. 1897 Osmanlı-Yunan Savaşı'ndaki sefer planları ve 1889 da çıkartılmış olan seferberlik Nizamnamesi bu duruma örnek olarak gösterilebilir. II.Abdülhamit'in tahttan indirilmesinden sonra Yıldız Sarayı içerisindeki takibat şubeleri kapatılarak Erkan-ı Harbiye Dairesi'nin önemi daha çok artıyordu. Bu uygulamayla Erkan-ı Harbiye Dairesi'nin iş yükü de ona mukabil artıyordu.

II. Meşrutiyet sonrasında; Erkan seferberlik, demiryolu, kaleler, hareket planları, levazım, ulaştırma, muhabere, sağlık, özlük işleri, muhakeme, jandarma konuları gibi birbirinden ayrı ayrı yürütülmesi gereken işler Harp Dairesinin birkaç şubesi tarafından görülüyordu. Daha sonra kara kuvvetlerinin bu gibi işlerinin daha sistematik ve koordine içerisinde giderilmesi için Levazım-ı Umumiyye, Muhasebat, Muamelat-ı Zâtiyye daireleri oluşturuldu.

1870 kanununa göre beş yıl üst üste ismine kur'a çıkmayan kişilerin askeri eğitim ve öğretim almadan redif sınıfına alınması sefer sırasında askeri birliklerin içerisinde ciddi sıkıntılara neden oluyordu.¹⁸⁹ Bu nedenle II. Abdülhamit dönemine gelindiğinde kendi saltanatından önceki dönemlerde çıkarılan asker alma kanunlarının güncellenmesi gerekliliği hasıl olmuştu. Eski Kur'a Kanunnamesini

¹⁸⁸ Yıldız, a.g.e., s. 50.

¹⁸⁹ ASLAN - İLHAN, "*Askerî Tarih..*", s. 185.

1887 yılı mart ayından itibaren fesheden bu yeni kanun 25 Ekim 1886 tarihten itibaren yürürlüğe giriyordu. Sekiz bölümden oluşan yeni kanun daha verimli bir asker alma teşkilatı oluşturulmak için çıkarılmıştı.

Özellikle 1877-1878 Osmalı-Rus (93 Harbi) Savaşı'ndan sonra alınan dersler orduda asker alma konusunda yeni bir yapılanmayı zorunlu kılmıştı.¹⁹⁰ 1886 ve sonrasında çıkarılan asker alma kanunlarının en önemli problem sahası personel kaynaklarının tespitiydi. Bu konudaki ilk köklü değişiklik 1870 yılındaki kanunname ile başlıyor ardından 1886 yılında çıkarılan “*Nizamiye Kanunu*” ile askerlik ve asker alma sağlam esaslara bağlanıyor ve ilk defa bu düzenleme ile “*Ahz-ı Asker Teşkilâtı*” kuruluyordu. 12 Ahz-ı Asker dairesinin yanında 35 ahz-ı asker kalemi ve 362 ahz-ı asker şubesi asker alımına memur edilmişti.¹⁹¹

1886 kanunu'na göre; her erkek, 20 yaşını tamamladığı yılın mart ayından itibaren askerlik çağına girer ve kur'a ya katılırdı. Kur'alar her yıl 11 Mayıs'ta çekilirdi. Askerlik hizmet süresi 1870 Kur'a kanununda olduğu gibi 20 yıl olup muvazzaf, redif ve müstahfiz * olarak kısımlara ayrılmıştı. Bu sürenin ilk altı yılı muvazzaflıkta, sekiz yılı rediflikte ve kalan altı yılı da müstahfizlikte geçiyordu. Deniz sınıfına ayrılan askerlerin hizmet süreleri kara ordusunun hizmet sürelerinden farklıydı. Deniz sınıfının muvazzaflık süresi sekiz yıl, rediflikteki hizmet süresi dört yıl olarak belirlenmişti. Ayrıca deniz sınıfı müstahfiz hizmetinden de muaf tutulmuştu. Asker alımlarının takibi için altı ordu bölgesine ve sekiz askerlik dairesine ayrılan Osmanlı ordusunun bünyesinde 1886 yılında altmış dört askerlik

¹⁹⁰ ÇÖKLÜ, a.g.e., s.41.

¹⁹¹ BEŞİKÇİ, a.g.e., s.130.

* Müstahfiz: Muvazzaflık, İhtiyatlık ve Rediflikten Sonraki Yedi Yıl Süreli Askerlik Hizmeti.

şubesi bulunuyordu. 1870 kanunda yer alan muin* yardımcı sınıfı usulü kaldırılarak kısım-ı evvel (önce giden) ve kısım-ı sani (sonraya kalan) uygulamasına başlanmış, böylece sistem kendi içinde birinci ve ikinci tertip adıyla ikiye ayrılmıştır. Bedel-i şahsi (bedelli askerlik) uygulaması da 1886 kanununda kaldırılmıştır.¹⁹² En son 1914 yılında İttihat ve Terakki iktidarında ordunun savaşa hazırlanması ve modernizasyonu kapsamında “*Mükellefiyet-i Askeriyye Kanûn-ı Muvakkatı*” ardından çıkartılan seferberlik kanunu ve Askeri ceza kanunu ile zorunlu askerlik yasası pekiştiriliyordu.

1886 yılındaki askerlik kanununda da askerlik süresi yirmi yıl olarak belirtiliyordu. Bunu ilk altı yılı “*Hizmet-i Nizamiye*”, ondan sonraki sekiz yıl ise “*Redif*” geriye kalan altı yılı ise “*Mustahfizlaz*” olarak belirlenmişti. Teknik sınıflarda ise askerlik hizmeti toplam on iki yıl olarak belirlenmişti. Teknik sınıflar Mustahfaz hizmetinden muaftı. Oluşturulan Ahz-ı Asker sistemi altı ordu dairesine ayrılmıştı.

Her ordu dairesi dört fırkaya, her fırka iki liva’ya, her liva iki alay’a, her alay dört tabura, her tabur dört bölük dairesine bölünmüştü. Her Liva dairesinde daimi surette bir “*ahz-ı asker kalemi*”, her tabur dairesinde bir “*ahz-ı asker şubesi*” kurulacaktı. Böylece her ordu dairesinde sekiz ahz-ı asker kalemi ile altmış dört ahz-ı asker şubesi bulunmuş olacaktı. Ahz-ı asker kalemleri, redif Mirlivalarının başkanlığı altında olmak üzere liva’ya mensup alayların kâtiplerinden birer katip ve redif başçavuşu ile birer başçavuştan oluşacaktı. Ahz-ı asker şubeleri ise buldukları kazanın redif taburu Binbaşısının başkanlığı altında, o taburun katibi ile redif

* Muin: Yardımcı, İane Eden.

¹⁹² ASLAN- İLHAN, “*Askerî Tarih...*”, s. 186.

başçavuşundan oluşacaktı. Redif mirlivaları ordu kumandanına bağlı olacaktı. Redif Binbaşlıları da ahz-ı asker işlemleri için bağlı oldukları mirlivanın emri altında çalışacaklardı. Her bir ordu dairesinde biri nizamiye, ikisi redif birisi müstahfaz olmak üzere dört kolordudan oluşacaktı.

Ordunun muharip sınıflarının yeniden teşkilatlandırılmasında Avrupadan ithal edilen ağır silahlarında etkisi vardı. 1888 yılında Almanya'dan alınan mantelli sahra topları ile orduların bünyesinde topçu tümenleri oluşturulmaya başlanıyordu. Yine aynı yıl barış zamanı Ordu iki Tümeden oluşacakken sefer zamanı ordu ile tümen arasındaki en büyük taktik birlik olarak kolordu yapılanması dahil ediliyordu. Nüfus bakımından asker almanın zor olduğu Yemen, Trablusgarp gibi bölgelerde bağımsız kolordular kuruluyordu.¹⁹³ İlerleyen dönemlerde artan askeri tehditlere stratejik önlemler almak maksadıyla jeopolitik önemi yüksek bölgelerin korunması maksatlı ordu merkezleri belirlenen bölgelere kaydırılıyordu. Karargahı Şumnu da olan 2. Ordu Edirne'ye kaydırılırken, 1894 tarihinde 3. Ordu Manastır'dan Selanik'e kaydırılıyordu.

Bahriye için kıyı bölgelerinden asker temin edilecek, Mekke ve Medine'de kutsal yerlerde görev yapanlar, yirmibeş nüfustan az olan yerler, medrese hocaları, askerlik çağından önce okula başlamış ve adalet işlerini yürüten naib ve kadı adaylarından diploma almış olanlar, padişahın hizmetinde bulunanlar askerlik görevinden muaftı. Dul bir kadının askerlik çağında tek bir erkek çocuğu varsa askerlikten izinli sayılacak, din değiştirenler ve onların çocukları askerlik

¹⁹³ YILDIZ, a.g.e., s. 56.

mükellefiyeti ile sorumlu olacaklardı.¹⁹⁴ Yalnız şeriat hükümlerinin geçerli olduğu Osmanlı Devleti'nde kanunun belirttiği din değişikliği olayı Hıristiyanlıktan Müslümanlığa mı yoksa Müslümanlıktan başka bir dine geçenler için yazıldığı net olarak belirtilmemiştir. Genel kanaat gayri müslimlikten müslümanlığa geçenler için yazıldığı yönündedir. Çünkü şeriat hükümlerine göre bir Müslüman'ın din değiştirmesinin cezası ölüme varan ağırlıkta yaptırımları içeriyordu.

1.2.3.11. 1908 II. Meşrutiyet'in İlanı ve Askeralma Sistemindeki Gelişmeler ve Tasviye-i Rütüb Kanunu

II. Meşrutiyetin ilanı sürecinde padişaha karşı mektepli subayların içinde bulunduğu muhalif kanadın siyasi başarısından sonra İttihat ve Terakki ile ordu arasındaki bağ uzun yıllar devam etti. Bu dönemde siyasi yaşamdaki gelişmeler ordunun en üst kademesinden başlayarak erbaş ve erlere kadar siyasi beklenti ve ümitlerin hızla yayıldığını göstermektedir. Aynı zamanda Alman etkisinin hızla artmaya başladığı dönemdir. Meşrutiyetin ilanından önce bir süre Osmanlı ordusunda uzman olarak görev yapmış olan Alman general *Colmar Von der Goltz* II Meşrutiyet'in ilanından sonra tekrar çağırılmıştı ve Goltz Paşa'nın hazırladığı birçok askeri ıslahat raporu İttihad ve Terakki yönetimi tarafından uygulamaya konulacaktı.

Bu yeni dönemde gerek Osmanlı askeri komuta kademesinin geçmişten edindiği tecrübeler ve gerekse yabancı uzmanlardan alınan tavsiye raporları doğrultusunda asker alma usulüne daha çağdaş ve uygulanabilir kanun, nizamnameler ve talimatnameler hazırlanmaya başlandı. "1996 tarihli Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi" kitabının aktardığı bilgiye göre 1908'de Türk kara ordusunun

¹⁹⁴ÇÖKLÜ, a.g.e., s. 41-42.

mevcudu 13.777 zabıt, 280.926 er ve 35.677 hayvandan oluşan yedi ordu ile bağımsız iki tımenden oluşan bir kuvveti. Ayrıca bu kanunla redif birliklerinin süvari sınıfları kaldırılıyordu.¹⁹⁵

Bu dönemde yapılan değişiklikleri kapsayan 7 Ağustos 1909 tarihli “*Tasviye-i Rütbe*” kanunu kabul edildi. Bu kanuna göre Müslüman olmayanların da askerlik hizmeti yapmaları uygun görüldü ve genelde gayrimüslim kesimin yararlandığı bedel-i askerî kanunu kaldırıldı.¹⁹⁶ 7 Ağustos 1909 tarihli kanunla Galata, Eyüp ve Üsküdar halkı da askerlik mükellefiyetine alınıyordu. Kanunda askerlik süresi yirmi yıldan yirmi beş yıla çıkartılıyor, askerlik süresinin üç yılı muvazzaflıkta, altı yılı ihtiyatta, dokuz yılı redifte, yedi yılı ise müstahfızlıkta geçirilmesi planlanıyordu.

Deniz sınıfında ise askerlik süresi on iki yıldan yirmi yıla çıkarılıyordu. Bunun beş yılı muvazzaflık, on yılı ihtiyatlık ve beş yılı da rediflik hizmeti sayılıyordu.¹⁹⁷ Subaylar iki gruba ayrıldı. Bunlardan bir kısmı tasfiyeye tabi tutulanlar diğer bir kısmı da tamamıyla askerlikten ilişkileri kesilerek emekli maaşı verilmeyenlerdi. Bunu dışında subayların gençleştirilmesi için yaş haddi kanunu çıkarıldı. Yedi bin beş yüz subay bu kanunla beraber emekliye sevk ediliyordu.¹⁹⁸ Bu durum ileride kadro sıkıntılarının yaşanmasına yol açsa da genç kadroların erken yaşta yüksek tecrübe edinmesine ve bu tecrübelerin I. Dünya Savaşı ve ondan sonra yaşanan istiklal savaşında Türk ordusu’nun ciddi başarılar kazanmasına vesile olan komuta kadrosunun yetişmesine zemin hazırlamıştı. Askerlikle ilişkisi kesilenlerin geçmiş savaşlardan alınan tecrübeye dayanarak ordudan tıd edilmeleri gerekçe

¹⁹⁵ a.g.e., s. 49.

¹⁹⁶ **Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi**, C. III, Kısım 5 (1793-1908), s. 155-156.

¹⁹⁷ ASLAN - İLHAN, “*Askerî Tarih...*”, s. 188.

¹⁹⁸ ÇÖKLÜ, a.g.e., s. 47.

gösterilse de İttihat ve Terakki'nin ordu içerisindeki siyasal gücünün etkisinin de göz ardı edilmeyeceği görülen bir gerçektir.

1.2.3.12. 1910 Nizamnamesi (Osmanlı ordusunun Teşkilat-ı Esasiye Nizamnamesi)

1910 düzenlemesine göre ordu, nizamiye kolorduları ile müstakil nizamiye fırkalarından oluşturuldu. Birkaç kolordu ve müstakil fırkadan da bir ordu müfettişliği kuruldu. Onlara bağlı da bir alay ve iki redif müfettişliği vardı.¹⁹⁹ Bu yeni teşkilatlanmanın uygulama tarihine dikkat edildiğinde özellikle müstakil fırka ve kolordu yapılanmasına gidilmesi isyanlara karşı pratik ve manevra kabiliyeti yüksek, daha küçük ama vurucu etkisi yüksek askeri birliklerin oluşturulması amacı güdülmüştü.

1910 yılında ordu yapısındaki değişimde toprak kayıplarına bağlı olarak Edirne merkezli 2. Ordu ve Şam merkezli 5.Ordu lağvediliyordu. Ayrıca Selanikteki 3.Ordu Erzincan'a, Bağdat'taki 6.Ordunun numarası değiştirilerek 4.Ordu ismiyle Suriye ve Irak bölgesinde görev yapması kararlaştırıldı. Yemendeki 7.Ordunun ise seviyesi kolorduya düşürülüyordu. Hatırlatmak gerekir ki ordular görev ve sorumluluk sahalarında iç güvenlik problemleriyle de meşguldü.²⁰⁰

Nizamnamenin ikinci kısmında Osmanlı nizami kuvvetlerinin on dört nizamiye kolordusundan ve beş müstakil fırkadan oluştuğu belirtiliyordu. Doğal olarak nizamiye kuvvetlerine paralel redif ve müstahfaz kuvvetlerinde yeniden teşkilatlanması gerekiyordu. İkinci sınıf redif fırkaları (Sınıflamalar askerliğini yapan

¹⁹⁹ gös. yer.

²⁰⁰ YILDIZ, a.g.e., s. 54.

ve yapmayan olmak üzere numaralanmıştır.) gerektiğinde birleştirilerek redif müfettişlikleri altında toplanacaklardı.

Her redif fırkası üç alaya ayrılacaktı. Redif alayları ise üç tabura bölünecekti. Redif taburları ise dört bölüğe ayrılacaktı. Rediflerin Fırka, Alay ve Tabur isimleri numara ile ifade edilmeyecekti. Çünkü bir merkezde birden fazla taburun olması halinde bu numara karışıklığına sebebiyet verebilirdi. Bu yüzden Redif birlikleri buldukları bölgenin ismi ile anılacaklardı. Mustahfaz kadrolar barış zamanında oluşturulmayacak, savaş durumunda seferberliğe alınacaklardı.

Balkan Savaş'larından sonra Redif sınıfına bağlı varlığını devam ettiren 38-45 yaş arası orta yaşlı gönüllülerden alınan Müstahfiz Kuvvetleri ise cephe gerisi hizmetlerle sorumlu tutuyordu. 1913 düzenlemeleriyle Redif birlikleri gibi Müstahfiz sınıfının da görevine son veriliyordu..²⁰¹ Bu kanunun ile son değinilen değişiklik II. Abdülhamit tarafından kurulan “*Hamidiye Hafif Süvari Alayları*” 17 Ağustos 1910'da çıkarılan bir nizamname ile nizamiye ordularının süvarileri gibi bir düzene sokulmuş, görev ve yetki alanları sınırlandırılmıştı.²⁰²

1910 düzenlemelerinde her ordunun bünyesinde sevk ve idarenin daha profesyonel hale getirilebilmesi için Erkan-ı Harbiyye ve Levazım Daireleri oluşturuldu. Bu yıl yapılan bir diğer önemli yapısal değişim ise 1869 yılından beri devam eden 7 Ordu komutanlığı yerine, örneği Almanya'da olan ve 1871 yılında Almanya'da uygulanmaya başlanan “*Armee-Inspektion*” yani “ordu müfettişliği” kuruluyordu. Osmanlı ordusunda kurulan 4 Ordu Müfettişliği İstanbul, Selanik, Erzincan ve Bağdat vilayetlerinde çalışmaya başlayacaktı. Farklı sınıfların (süvari,

²⁰¹ a.g.e., s. 62.

²⁰² ÇÖKLÜ, a.g.e., s. 49.

topçu, piyade) müşterek hareket etmesi ise büyük birlikler için kolay olmayan bir meseleydi. Bir diğer sorun ise Karargahlarda kurmaylık yapabilecek tecrübe ve bilgi sahibi subay profiline henüz gelişmemiş olmasıydı.²⁰³

1.2.3.13. 1913 Kanunnamesi (Teşkilat-ı Umumiye-i Askeriyye Nizamnamesi)

Balkan Harbi Osmanlı askeri komuta kademesince tam bir başarısızlık örneğiydi. Çünkü Balkanlarda çıkması ihtimal dahilinde olan bir savaşta Osmanlı Harbiye Nezareti'nin Rumeli seferberlik planı uygulanamadığından beklenmedik bir yenilgi alınmıştı. Planın uygulanamamasının siyasi etkilerinin olmasının yanında Arnavut mükelleflerin isyan girişimi, lojistik eksiklikler ve buna bağlı olarak Anadolu bölgesinden Rumeli tarafına gerekli takviyelerin yapılamama askeri açıdan da büyük bir sorundu.

Harbiye Nezareti'nin hazırlamış olduğu beş numaralı sefer planına göre harbe katılacak birliklerin asker mevcudu 812.663 olarak planlanırken toplanabilen mevcut ancak 290.000 i bulmaktaydı. Balkan Savaşları'nda alınan askeri yenilginin vermiş olduğu dersten bir takım çıkarımlar yapılarak 1846 kanunundan beri faaliyette olan Redif birlikleri lavediliyordu. Redif birlikleri ile beraber cephe gerisi hizmetlerde kullanılan ve otuz sekiz-kırk beş yaş arası erkeklerden teşkil edilen Müstahfiz sınıfının görevine de son veriliyordu.²⁰⁴ 93 Harbi sonrasında Redif birliklerinin Tümen seviyesine yükseltilmesi ise o dönem için yapılan büyük yapısal hatalardan birisi olarak görülüyordu.

²⁰³ YILDIZ, a.g.e., s. 56.

²⁰⁴ a.g.e., s.62.

Alınan dersler ışığında ve askerlik mükellefiyetinin eşit şartlar altında halka görev olarak yükleyebilecek bir asker alma kanunu hazırlanması çalışmalarına başlandı. Sultan Mehmet Reşat döneminde 11 Aralık 1913 tarihinde asker alma konusunda “*Teşkilât-ı Umûmiyye-i Askeriyye Nizamnamesi*” hazırlanarak uygulamaya konuldu. Ordu nizamiye kolorduları ve müstakil nizamiye tümenlerinden oluşturuldu. Ordu müfettişlikleri kuruldu. Son haliyle Ordu on üç kolordu, otuz dört tümen ve iki müstakil tümenin ilavesiyle toplam otuz altı nizamiye piyade tümeninden mürettepti.²⁰⁵ 1913 Nizamnamesi ile birlikte Kolorduların emrine bölge askerlik daireleri veriliyordu. On iki Askerlik Dairesi oluşturuldu. Yeni asker alma teşkilatları Kolordu emrinde ki Tümenlere bağlı daireler ve dairelere bağlı şubeler aracılığıyla bütün ülkeyi kapsayacak hale getirildi. 1913 düzenlemesinde Ordu bünyesinde olan muharebe destek kıtaları Kolordu bünyesine alınıyordu.

1.2.3.14. 1914 Kanunnamesi (Mükellefiyet-i Askeriyye Kanun-ı Muvvakkatı)

Meşrutiyet döneminde Almanlar ile yapılan askeri danışmanlık ittifakı neticesinde Birinci Dünya Savaşı'na girerken Osmanlı Harp Dairesi içerisindeki karargah sayısı otuzu geçiyordu. Karargah sayısının artması bir yandan şubelerin üzerindeki yükü azaltırken diğer yandan Alman nüfuzunun karargaha yerleşmesinin önünü açıyordu.(Bkz. Fotoğraf 4-7) Çünkü söz konusu yeni açılan şubelerin benzeri Alman Genelkurmayında da vardı. Bu etkiyle 12 Mayıs 1914 tarihinde Osmanlı ordusunda radikal değişim kararlarının alındığını görüyoruz. Bu kararların hızlı ve köklü olmasının en etkileyici bir diğer sebebi de Balkan Savaşlarında alınan ani yenilgilerdi.

²⁰⁵ ÇÖKLÜ, a.g.e., s. 54.

Son değişikliklere göre Osmanlı vatandaşı her fert askerlik görevi ile mükellef sayılıyordu. Nüfus kayıtlarındaki doğum tarihlerine göre on sekiz yaşıını tamamlamış her genç mart başında silah altına alınacaktı. On dokuz ve yirmi yaşında olan gençler ise harp halinde silah altına alınacaklardı. yirmi yaşıını doldurmuş mükellefler ise 1914 mart başından itibaren tabi olacakları muayene “*Hizmet Mefruza-i Askeriye*” ye tabi olurdu. Kanunla redif birlikleri kaldırılmış ve yirmibeş yıl olarak kabul edilen askerlik hizmetinin yirmi yılı muvazzaf, kalan beş yılı ise müstahfaz olarak yapılacaktı. Olağan st zamanlarda silah altına alınma süresi Harbiye Nazırının teklif ve Meclisi Vükela’nın uygun bulmasıyla kıtalarının tamamını ya da bir kısmını bağlayıcı surete padişahın emriyle belirlenmesi zorunluluğu getiriliyordu.

12 Mayıs 1914 tarihinde yürürlüğe giren uygulama 1927 yılına kadar yürürlükte kalmıştır. (Bkz. Fotoğraf- 9) Kanunda rediflik hizmeti kaldırılıyordu. Kara ordusunun piyade ve nakliye sınıfı için askerlik hizmeti 1909 kanunundaki gibi yirmi beş yıldı fakat hizmet bölümlerinde ki yıllar kendi içerisinde tekrar değiştirilmişti. 12 Mayıs 1914 kanununa göre muvazzaflık süresi yirmi yıl, mstahfızlık süresi beş yıl olarak belirlendi. Mızıka ve Jandarmanın hizmet süresinin tamamı yirmi yıl olarak tespit edildi. Deniz sınıflarının ise on iki yılı muvazzaf, beş yılı da karada geçmek üzere müstahfiz hizmeti olacaktı. Bu kanunla ilk ve son yoklama olmak üzere çift yoklama usulü getiriliyordu. 1914 asker alma kanunu kapsamında 2 Ekim 1917 tarihinde Sina Cephesi Komutanlığının adı Sekizinci Ordu Komutanlığı olarak değiştirilmiştir. 30 Ekim 1918 tarihinde imzalanan Mondros

Ateşkes Antlaşması ile ordunun büyük kısmı terhis edilmiş, asker alımları kesintiye uğramıştı.²⁰⁶(Bkz. Fotoğraf-8)

Tanzimat'tan Sonra Çıkarılan Kanunlarda Bedelli (Bedel-i Şahsi) askerlik uygulaması:

Askerlik, Osmanlı Devleti'nde halk arasında itibarı yüksek bir yeri işgal etmekteydi. Bu nedenle sosyo kültürel açıdan bakıldığında askere gitmek, askere seçilmek, askerliğini yapmış olmak vb. gibi şartların askerlik çağına gelmiş yetişkin erkeklerde aranması gereken hem ahlaki hem de sosyal bir zorunluluk anlayışının sonucuydu.

Buna mukabil, devlet yapısında Batısal etkilerin hissedilir şekilde arttığı tanzimat döneminde asker alma sistemi, Osmanlı ordusu içerisinde, Prusya ve Fransız ordu yapısının ve uygulamalarının örnek alınarak benzer şekilde uygulanması bir takım yeni kanunları, anlayışları da beraberinde getiriyordu. Askerlik ile ilgili bu yeni kanunlardan birisi de *bedelli (bedel-i şahsi) askerlik uygulaması*ydı.(Bkz. Fotoğraf-6)

Tanzimat döneminde 1846 Kur'a Kanunu ile çıkarılan bedelli askerlik uygulaması isim olarak günümüzdeki bedelli askerlik anlayışını çağırırsa da öz olarak farklı işleyişi vardı. Osmanlı Devleti'nde gayrimüslim erkeklerden askerlik görevlerine karşılık cizye denilen vergi alınıyordu. Tanzimat döneminde kaldırılmış, 1856 yılında gayrimüslimlere de askerlik yükümlülüğü getirilmişti. Bedelli askerlik uygulamasının gayrimüslim azınlığa yönelik uygulaması ise 1861 yılında gelir durumuna göre zenginlerden altmış, orta hallilerden otuz, dar gelirlilerden ise on beş

²⁰⁷ ASLAN - İLHAN, “*Askerî Tarih...*,” s. 189.

kuruş alınacaktı. Gayrimüslim din adamları ise bu uygulamadan muaftı. 1877 yılında on beş yaşından küçük ve yetmiş beş yaşından büyük garimüslimler ile iş göremez olanlardan ödeyemeyecek kadar fakir olanlardan da bedel alınmamaya karar verildi.²⁰⁷

Bu uygulamadan faydalanabilecek olan kişilerin bazı şartları taşıyor olması gerekiyordu. Faruk AYDIN “ *Osmanlı Devleti’nde Tansizmat’tan Sonra Asker Alma Kanunları (1839-1914)*” adlı eserinde konuyu açıklarken bu uygulamadan faydalanabilecek kişilerin “*zanaat, ticaret veya başka bir işle uğraşanlardan beş yıl süre ile işlerinden ayrı kalmaları halinde işleri sekteye uğruyor ve devlet ekonomisi zarar görüyorsa bu gibi kişilerin askerlik görevlerini vekilleri aracılığıyla yerine getirmeleri..*” şeklindeki gerekçeli açıklamasından da edinilen izlenime göre devletin bazı iş sektörleri için taşrada yaşayan reaya ya göre daha ayrıcalıklı bir durum sergilediği anlaşılıyor.

Yine kanun maddelerinde bedelli askerlik uygulamasından faydalanabileceklerin de aşağıda belirtilen şartları taşıyor olması gerekiyordu.

1. Bedel vereceklerin bağ, bahçe, tarla, ev ve çift levazımını satmadan bedel ücretini verebilecek güçte zengin olması,
2. Bedel verilecek kişinin 25 yaşını geçmiş, 30 yaşını aşmamış olması,
3. Bedel verilecek kişinin her türlü bulaşıcı hastalıktan uzak, sıhhati, ruhi durumu ve azalarının sağlam ve askerliğe elverişli durumda bulunması,

²⁰⁷ a.g.e., s. 187.

4. Bedel olacak kişi daha önce askerlik hizmetine girip bunu bitirip rediflik sınıfına ayrılmış olmaması, fakat çeşitli nedenlerle askerliği ertelenip 26 yaşına vardığından dolayı istisna edilenler kabul edilecekti,

5. Her orduya verilecek bedelin o ordu idaresinden olması, tersane-i amire ve kala-i hakaniye ye ait sancak ve kaza ahalisinden olmaması,

6. Beyaz köle bedel olarak kabul edilirken, siyahi köleler bedel olarak kabul edilmeyecekti,

7. Daha önce askerlik hizmetine alınırken çürük çıkmamış, ayrıca yüz kızartıcı herhangi bir suçtan dolayı töhmet altında kalıp, bununla ilgili olarak herhangi bir cezaya çarptırılmamış olması,

8. Vatan ve meskeni meçhul ve halk arasında kötü tanınmış kimselerden olmaması,

9. Bu bedellerin kur'adan itibaren en geç üç ay içinde temin edilmesi.

Bu şartların dışında bedel verilen kişinin askerde ölmesi durumunda süreye bakılmaksızın yeni bir bedel istenmeyecek fakat bedel verilen kişinin firar etmesi halinde bedel sahibinden yeni bedel istenecek, üç ay içerisinde bedel vermeyen veya bulamayanların kendileri askere alınacaktı.²⁰⁸

1.2.3.15. Tanzimat Döneminde Gönüllü Askerlik Uygulaması:

Orduya asker alım kaynaklarından birisi de gönüllü askerlik uygulaması yöntemiyle silahlı kuvvetlere kazandırılan askerlerdi. Kuruluş devri Osmanlı

²⁰⁸ AYDIN, a.g.e., s. 17.

ordusunun asker kaynaklarının önemli bir parçası haline gelen gönüllü askerlik anlayışı tanzimat döneminde yapılan askeri reformlar ve yenilenen askeri kanunlardan etkilenmişti.

Yeni asker alma yasasında gönüllü askerlik şartları ise şu maddelere bağlanmıştı;

1. Gönüllü asker olmak isteyen vücutunda herhangi bir sakatlık olmaması,
2. 18 yaşından küçük, 32 yaşından büyük olmaması,
3. Tersane-i Âmire ve Kala-i Hakaniye'ye bağlı sancak, kaza ve köylerden olmaması,
4. Hırsızlık, ırz ve namusa tecavüz gibi yüz kızartıcı bir suç işlememiş ve bu suçlardan ceza almamış olması,
5. Rızasıyla 5 yıl askerlik hizmetini kabul etmesi (md.-62),

Gönüllü olacak askerler de aynı nizamiye askerleri gibi, askerlik hizmetlerinin bitiminde redif hizmetine alınacaklardı. Bu durumun muhtemel nedeni Rus muharebeleri ve devletin farklı noktalarında çıkan isyanlara karşı alınabilecek seferberlik kararında azami asker kuvvetine ihtiyaç duyulmasıydı.²⁰⁹

1.2.3.16. Askerlikten Muaf Tutulanlar:

1843 düzenlemesine göre askerlikten muaf tutulanlar iki guruba ayrılıyordu. Geçici istisna edilenler ve daimi istisna edilenler olmak üzere. Geçici olarak

²⁰⁹ a.g.e., s. 19.

askerlikten muaf edilenlerin mazeretleri kalmadığı taktirde askere gitme mükellefiyetleri tekrar başlıyordu.

Kanunla askerlikten isnat edilenler ise şu şekilde sıralanıyordu; İlmiye, Kalemkiye ve Mülkiye hizmetinde bulunan kapıcıbaşılık, müderrislik, müftüler, şeyhler, cami imamları, hatipler, müezzinler, kayyumlar. Bu memurlar askerlik çağında olsalar dahi kur'a ya çağırılmayacaklardı.(md.14-15) Bunların dışında ulema sınıfına mensup olanların çocuklarıyla, medrese öğrencileri sınav olduktan ve sınavı kazandıktan sonra bir sene sonraki kur'aya kadar askerlikten geçici bir süre muaf olacaklar, bir sene sonra öğrenim durumları devam ettiği takdirde tekrar sınava girmeye hak kazanacaklardı. 6 yıl boyunca sınavda başarı göstermeleri halinde tamamiyle askerlikten muaf sayılacaklardı.

Askerlik çağında olduğu halde sakat, hasta ve iş göremeyecek durumda olanlar da o yıl askere alınmayacaklardı. Dul bir kadının kendisine bakacak başka çocuğu yok ise askerlik çağındaki çocuğu o kur'a yılı içerisinde askere alınmayacak, bir yıl ertelenecekti.Aile resiliği yapan gençlerden ailesinin geçimini sağlayan başka kimse olmadığı takdirde o yıl kur'aya dahil edilmeyecekti. Fakat bu gibi kişilerin daha kaç yıl kur'a dan muaf tutulduklarına dair net bir bilgi edinilememiştir. Bunların dışında bedeni ve akli rahatsızlığı nedeniyle askerliğe elverişsiz durumda olanlar doktor raporu ile istisna kabul edilecekler ve bir daha kur'a ya çağırılmayacaklardı.(md.23)

İKİNCİ BÖLÜM

2. CUMHURİYETİN İLANINDAN 1960'LI YILLAR TÜRKİYE'SİNİN

SİLAHLI KUVVETLERİNE: PERSONEL ve ÖZLÜK HAKLARI

Askerlik, Türk vatanını, istiklal ve Cumhuriyetini korumak için harp sanatını öğrenmek ve yapmak mükellefiyettir. Bu mükellefiyet özel kanunlarla vazolunur.²¹⁰ Bu açıklama askerlik kavramının güncel ifadesi olup Osmanlı Devleti'nin son dönemlerindeki askerlik anlayışına da çok uzak değildi. Öz olarak askerlik kavramı asker olma hali, ordu hizmeti, askerlik ödevi olarak açıklanan askerlik, zorunlu askerlik sisteminde ise kanun gereğince yükümlü tutulanların askerlik görevlerini yapmak amacıyla toplanmalarını ifade etmektedir.²¹¹ Özellikle Tanzimat sürecinde askerlik kavramının ocak usulünden çıkararak milli bir yükümlülük anlayışı haline gelmesi bugünkü askerlik anlayışının Tanzimat döneminden gelen bir tezahürün sonucu olduğu gerçeğini gösterir.

II. Meşrutiyet sonrasında gerçekleştirilen tüm düzenlemeler, Türk ordusunun askerliğin gerektirdiği çağdaş yöntemlerle yeniden yapılandırılmasına büyük katkı sağlamıştır. Özellikle I. Dünya Savaşı esnasında bu değişikliklerin olumlu yönde birçok sonucu alınmıştır. Yenileştirilen ve tekrar düzenlenen ordu komuta kadrosu sayesinde, savaşın genel gidişinde ve ordu teşkilatında problem yaşamadan başarılı sonuçların elde edilmesi mümkün olabilmiştir. Bu başarılar ve yaşanan deneyimler Türk kurtuluş savaşının ve Cumhuriyet döneminin çok dinamik komuta kadrosunun yetişmesine önemli ölçüde katkı sağlamıştır. Tüm bu düzenlemelerden sonra

²¹⁰ TSK İç Hizmet Kanunu: 211.Sayı 4.1.1961 Tarihli ve 9.1.1961 Sayı:10703 Resmi Gazete, Madde 2.

²¹¹ Çöklü, a.g.e., s. 2.

Cumhuriyet döneminde de bu temele dayalı olarak süreç içinde birçok değişiklik yapılmıştır.

Bu bölümde yasalar çerçevesinde Türk Silahlı kuvvetlerinde günümüze kadar gerçekleştirilen değişiklikler değerlendirilmektedir.

2.1. Kanunlar Kapsamında Türk Silahlı Kuvvetlerinde Personel Durumu

29 Ekim 1923 tarihinde Cumhuriyetin ilanıyla yeni bir devlet kurulmuş olmakla birlikte en son çıkarılmış olan 1914 asker alma kanunu 1927 yılına kadar yürürlükte kalmıştı. Cumhuriyet dönemi ile Türk ordusu Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın liderliğinde ve Fevzi Çakmak Paşa'nın Genelkurmay Başkanlığında, Cumhuriyet ruhu ile Ordu yeniden yapılandırılmıştır. Bu sağlam temel üzerine askerlik mesleğinin ve değişen koşulların gereği olarak yerinde ve zamanında yapılan düzenlemelerle harbe hazırlık anlamında Orud mükemmel durumda tutulmuştur. Aşağıdaki başlıklarda, gerçekleştirilen bazı kanunlarda Türk Silahlı Kuvvetlerinde personel durumunu düzenleyen düzenlemeler ele alınmıştır.

2.1.1. 1927 Yılı 1076 Sayılı İhtiyat Zabitleri ve İhtiyat Askerî Memurları Kanunu

1076 sayılı Yedek Subaylar ve Yedek Askerî Memurlar kanunu 16 Haziran 1927 yılında TBMM de kabul edilmiş ve 9 Temmuz 1927 tarihinde Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Her yıl yapılan yoklama sonucunda askerliğe elverişli olanlardan orta ve tam dereceli lise ve dengi ile yüksek okul ve ikinci derecedeki meslek okulları, tüccar, kaptan ve çarkçı okulu ve dengi okullardan ve darülfünundan mezun olanlar öğrenim ve kabiliyetlerine ve Milli Savunma Bakanlı

tarafından belirlenen ihtiyaca göre çeşitli sınıflara ayrılarak yedek subay yetiştirilirdi.

Genellikle Deniz Kuvvetleri emrine girecek olan yedek subay adayları denizcilik okullarından mezun olanlar arasından seçiliyordu. 1980 yılında yapılan bir değişiklikle dört yıl ve daha fazla süreli fakülte, akademi, yüksekokul ve enstitüler ile Milli Eğitim Bakanlığınca bunların dengi olduğu kabul edilen yurt dışı öğrenim kurumu mezunu olup da Türk Silahlı Kuvvetleri Sağlık Yönetmeliğine göre askerliğe elverişli bulunanlar arasından isteklilik ön planda olmak üzere alınırdı. İstekli adaylar ihtiyacı karşılayamadığı zamanlarda isteğe bakılmaksızın bütün adaylar yedek subay adayı olarak ayrılırdı. Yedek subayların hizmet süresi on sekiz ay olarak belirlenmişti. Bu sürenin altı ayı yedek subay yetiştirilmekte kalan on iki ayında ise subay olarak atandıkları kıt'a ve askeri kurumlarda hizmetlerini yapmaktaydılar. 1994 yılında Bakanlar Kurulu kararı ile yedek subayların yetiştirilme süresi 4 ay, toplam hizmet süreleri de on altı ay olarak belirlenmiştir. 2003 yılında son değişiklik ile yedek subayların yetiştirilme süresi üç ay, toplam hizmet süresi ise on iki ay olmuştu. (Bkz. Fotoğraf-10).²¹²

2.1.2. 1927 Yılı 1111 Sayılı Askerlik Mükellefiyeti Kanunu

21 Haziran 1927 tarihinde kabul edilen ve 12-17 Temmuz 1927 tarihinde Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren askerlik kanununa göre “*Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan her erkek askerlik yapmakla yükümlüdür. Askerlik çağı, 20 yaşına girilen yılın Ocak ayının birinci gününden başlayarak 46 yaşına girilen yılın Ocak ayının birinci gününde bitmek üzere 26 yıldır.*” 1987 yılında bu kanuna bir

²¹² ASLAN- İLHAN, “*Askerî Tarih...*”, s. 192.

değişiklik getirilerek askerlik çağı 20 yaşına girilen Ocak ayının birinci gününden başlayarak 41 yaşına girilen yılın Ocak ayının birinci gününde bitmek üzere 21 yıl olmuştur.²¹³

2.1.3. 1252 Sayılı Askeri Terfi Kanununun Bazı Mevadinı Muaddil Kanun (1928)

15 Mayıs 1928 tarihinde kabul edilen “1252 sayılı Askeri Terfi Kanununun Bazı Mevadinı Muaddil Kanun”²¹⁴ ile terfi esaslarına, kendi alanlarında uzman olan tabip, baytar, eczacı ve kimyager zabitlerin uzmanlaşmasıyla bağlantılı olarak kıdem verme usulleri düzenlenmiştir. Yine bu kanunda askerî isim ve terimlerin Türkçeleşmesinin ilk adımı olarak Erkânıharp Mektebinin adı “*Harp Akademisi*” olarak geçmiştir. (11. Madde);

“Hiç bir zabıt mensup olduğu sınıfın kıtasında rütbesine ait asgarî müddetin lâakal üçte biri kadar bilfiil hizmet etmedikçe terfi edemez. Ancak sınıfında kadro mucibince rütbesinin mukabili kıtaat bulunmayan zabitan terfileri mafevklerinden alacakları siciller üzerine yapılır.

Mütehassıs tabip ve baytar ve kimyagerlerin hastanelerdeki ihtisas hizmeti kıta hizmeti olarak kabul edilir, sanayi-i harbiye, harita sınıflarına mensup zabitan sınıflarına ait kadro dahilinde mafevklerinden alacakları siciller üzerine terfi ederler. Ancak birinci fıkrada mezkûr kıta zabitanından gayri mezkûr fıkradaki emsali nasıblılardan evvel terfi edemezler.

²¹³ gös. yer.

²¹⁴ TSK İç Hizmet Kanunu, (08 Kasım 2014), “1252 Sayılı Askeri Terfi Kanununun Bazı Mevadinı Muaddil Kanun, R.G. Tarihi: 21.05.1928, R.G. sayısı: 894”, Erişim: [http://www.tbmm.gov.tr/Tutanaklar/Kanunlar_Kararlar/Kanuntbmmc006/Kanuntbmmc00601252.Pdf](http://www.tbmm.gov.tr/Tutanaklar/Kanunlar_Kararlar/Kanuntbmmc006/Kanuntbmmc006/Kanuntbmmc00601252.Pdf)

Harp akademisi tahsilinde bulunan zabitlerin akademiye» girmezden evvel sebkeken kıta hizmetleri gibi tahsil seneleri arasında ve tahsilden sonra memur edilecekleri muhtelif muharip kıtaat kumandanlıklarındaki hizmetleri dahi esas sınıfları kıta hizmetinden sayılır. Harp akademisini muvaffakiyetle ikmal etmiş olan ve fakat rütbeleri mukabili kıtası bulunmayan muharip sınıf mensuplarının terfileri bu gibilerin kanunen muayyen olan kıta hizmetini rütbelere mütenazır piyade kıtalarında yapmaları ile meşruttur.

Alelumum muavin sınıflar mensuplarından har}) akademisini muvaffakiyetle ikmal edenler piyade sınıfına nakledilirler.”

Kanunun 16. Maddesinde ise eğitimini başarıyla bitirenlere verilmekte olan 4 sene kıdem zammı aşağıda gösterilen koşullarla verileceği ifade edilmektedir;

“A - Tahsilini muvaffakiyetle bitirerek çıkanlara bir sene kıdem zammı.

B - Bunlardan kıtada ve erkân-harbiye vezâifinde iki sene zarfında ibrazı ehliyetle erkân-harbiye vazâifineliyakatları tasdik olunanlara daha iki sene erkân-harp kıdemi zammı verilir.

C - Emsali arasında fevkalâde temayüz ettikleri müteselsilen tasdik olunanlar meyanından temayüz ettikleri erkân-harbiye-i umumiye riyasetince dahi tasvip edilenlere bir sene daha kıdem zammı verilir.

D - Kaymakam rütbesinden yukarı rütbelerde kıdem zammı verilmez.

H - Tatbikat mekteplerinde tabip ve baytarların muavinliğe ayrılanlarından muvaffakiyetle imtihan verip mütehasıs diploması alacaklara bir sene ve baş

muavinlerden iki sene müddetlerini muvaffakiyetle itmam edenlere ayrıca bir sene kıdem zammı verilir.

V - Eczacılarından tatbikat mekteplerinde kimyager yetiştirilmek üzere muavin eczacılığa ayrılanlara, iki sene tahsili muvaffakiyetle bitirmek şartı ile, bir sene kıdem zammı verilir.

Yukarıdaki fıkralara tevfikân kıdem zammı almış olanlar aldıkları kıdem zamları ile tashih edilen nasp tarihlerine nazaran emsalleri terfi etmiş ve kendileri de rütbeleri müddeti asgarilerini fiilen ikmal eylemiş iseler derhal, değilse bu iki şartın itmâmında terfi ettirilirdir.”

1252 sayılı kanun bir önceki kanunda yer alan askeri terfi esaslarına dayanmaktadır. 29 Mayıs 1926 tarihinde yürürlüğe giren 863 sayılı “Ordu Zabitan Heyetine Mahsus Terfi Kanunu” ile Türk Silahlı Kuvvetlerinin sınıfları, rütbeleri, bekleme süreleri ve terfilere yönelik temel kur’allar tespit edilmiştir. Buna göre Türk Silahlı Kuvvetlerinin sınıfları aşağıdaki şekilde ele alınmıştır (Bkz. Tablo-5)²¹⁵.

Bu kanuna göre subaylar Harbiye eğitimi aldıktan ve *zabit vekili* rütbesi ile mezun olduktan sonra atandıkları birliklerde altı ay liyakatle çalışıp olumlu sicil almaları sonucu amirleri tarafından verilen öneriyle *mülazım* rütbesine terfi edebiliyordu. Zabitler, rütbelerinde asgari bekleme sürelerini doldurduktan sonra bir üst rütbede boş kadro olması kayıt ve koşuluyla, aldıkları sicil kayıtlarına dayalı kıdem sıralamasına göre bir üst rütbeye terfi olabiliyorlardı. Sadece zabit vekilliğinden mülazım rütbesine terfide münhal yani boş kadro koşulu üç yıllık

²¹⁵ *TBMM Kavanin Mecmuası*, Türkiye Büyük Millet Meclisi Yayını, Cilt.4, Ankara 1941, S. 767-770.

Harbiye eğitiminden fazla eğitim gördükleri için doğrudan mülazım rütbesini alıyorlar ve öğrenim sürelerindeki fazlalık mülazım ve birinci mülazım rütbelerinde erken terfileri sağlanarak dağılıyordu.²¹⁶

Bu kanunla zabitlerin hangi şartlar altında erken terfi ettirilecekleri de düzenlenmişti. Dolayısıyla aynı rütbede iki kez harp takdimnamesi alan zabitler/subaylar asgari rütbe bekleme sürelerini doldurunca bir üst rütbeye terfi ediyorlardı. Erkân-ı Harbiye Mektebini bitiren zabitlere ise dört yıl kıdem veriliyordu. Eğitimini bitirerek Erkân-ı Harp unvanını alan zabitlere bir yıl, kıtada ve Erkân-ı Harp görevlerindeki başarıları sıralı komutanları tarafından onaylananlara iki yıl ve diğerleri arasında üstün başarı gösterip bu başarıları Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti tarafından onaylananlar bir yıl kıdem alabiliyorlardı.

Yine bu kanunda yer alan “terfiler, her sene 30 Ağustos bayramı günü o yıl için geçerli kadrodaki boş yerlere göre yapılır” hükmü ile Türk Silahlı Kuvvetleri personelinin rütbe terfi günü olarak 30 Ağustos esası getirilmiştir. 15 Mayıs 1928 tarihinde kabul edilen 1252 sayılı Askeri Terfi Kanununun Bazı Mevadını Muaddil Kanun, bu kanun esaslarına dayanılarak hazırlanmıştır.

2.1.4. 1494 sayılı Ordu Zabitan Heyetine Mahsus 863 ve 1252 Numaralı Terfi Kanunlarının Bazı Maddelerinin Tadiline Dair Kanun (1929)

8 Haziran 1929 tarihinde kabul edilen “1494 sayılı Ordu Zabitan Heyetine Mahsus 863 ve 1252 numaralı Terfi Kanunlarının bazı maddelerinin tadiline dair

²¹⁶TBMM Kavanin Mecmuası, s. 770-771.

Kanun” ile Türk Silahlı Kuvvetlerinin sınıfları yeniden belirlenmiştir.²¹⁷ Kanuna göre muharip ve muavin sınıflar şu şekildedir:

Muharip sınıflar:

Piyade, süvari, topçu, hava, istihkâm, muhabere, güverte, çarkçı.

Muavin sınıflar:

Demir yolu, otomobil, nakliye, sıhhiye, baytariye, levazım, harita, sanayi harbiye.

Bu yasada subayların her rütbede asgari rütbe bekleme süreleri bir önceki düzenlemeden farklı olmamaktadır. Ancak yeni olarak savaş dönemlerinde Başkomutanlığın ihtiyacına göre bu bekleme sürelerinin yarıya indirilebileceği hükmü getirilmiştir. Terfide “münhal kadro” uygulaması, Harp Akademisi mezunu subayların ve mesleklerinde uzmanlık yapan zabıtlerin alacakları kademeler bir önceki düzenlemede hükme bağlandığı gibidir.

29 Nisan 1933 tarihinde kabul edilen “2162 sayılı Ordu Zabitan Heyetine Mahsus 29.IV.1926 tarih ve 863 numaralı Terfi Kanunu’nun 14’üncü maddesi ile bu kanununun 8.VI.1929 tarihli ve 1494 numaralı Kanun ile tadil edilen 10’uncu ve 16’ıncı maddelerinin değiştirilmesine dair Kanun”²¹⁸ ile zabıtlerin her rütbede asgari rütbe bekleme süreleri değişmemiş ancak Deniz Kuvvetlerinde mülazımların bekleme süreleri üç yerine iki yıl olarak saptanmıştır. Bu yasa ile Harp Akademisini bitiren Erkân-ı Harp subaylarına verilecek kademeler yeniden düzenlenmiştir. Bu

²¹⁷ TBMM Kavanin Mecmuası, S. 815-817.

²¹⁸ TBMM Kavanin Mecmuası, Türkiye Büyük Millet Meclis Matbaası, Cilt.14, Ankara 1935, s. 7.

düzenlemeye göre Harp Akademisi öğrenimi gören zabitler üç gruba ayrılmıştır. Bunlar, Erkân-ı Harbiye stajına birinci derecede ayrılanlar, Erkân-ı Harbiye stajına ikinci derecede ayrılanlar, Erkân-ı Harbiye stajına ayrılmayan ve ancak Erkân-ı Harbiye'ye yardımcı görevlerde kullanılmaya uygun olanlar olarak sınıflandırılmıştır.

Bunlardan birinci ve ikinci gruba ayrılanların kıtalara Erkân-ı Harbiye stajına gönderilmesi, buradaki Erkân-ı Harp görevlerini başarıyla tamamladıkları amirleri tarafından onaylananlara iki yıl kıdem verilmesi kararlaştırılmıştı. Bu iki senelik kıdemi alanlara tez hazırlama görevi verilmesi ve bu tezi yönetmeliklere uygun olarak hazırlayanlara ise bir yıl daha kıdem verileceği hükme bağlanmıştı. Üçüncü grupta olanlara, yani Erkân-ı Harp stajına gönderilmeyenlere ise sadece bir yıl kıdem verilecekti. Bu kanunla bir önceki uygulamada olduğu gibi Erkân-ı Harp görevlerindeki üstün başarıları Erkân-ı Harbiye tarafından onaylananlara dördüncü bir kıdem verilmesi uygulaması kaldırılmıştır.²¹⁹

2.1.5. 1517 Sayılı Askeri ve Mülki Tekaüt Kanunu (1930)

Bu kanunla, genel bütçeden maaş alan mülki ve askeri memurlar ile ordu (kara, deniz ve hava) ve jandarma subaylarına, gedikli küçük subaylara, küçük subaylara, asker ve jandarmaya bağlanacak emekli maaşları ile bunların yetimlerine verilecek maaşlar bu yasaya göre hesaplanmakta ve ayrılmaktadır. Tahsis olunan

²¹⁹*TBMM Kavanin Mecmuası*, 1935, s. 9-10.

maaşlar için de sahiplerine resmi senet verilmektedir (1. Madde). Emekliliğe hak süreleri ise aşağıdaki maddelerde gösterilen tarihlerden başlamaktadır (2. Madde);²²⁰

1 - Kara ve Deniz Harbiye Mekteplerinden çıkanlar için bu mekteplere duhul tarihinden,

2 - Askerî Tıbbiye Mektebinden çıkan hekimlerin şahadetname almazdan dört sene evvelki tarihten,

3 - Askerî eczacılarla baytarların şahadetname almazdan üçer sene evvelki tarihten,

4 - Kıt 'adan yahut Mülga Sanayi Mektebinden yetişmiş olan zabitlerin (1455 numaralı kanunla askerî memur unvanını almış olan mensubun ve memurini askeriye dahildir) duhul tarihlerinden,

5 - Evvelce mevcut ikinci sınıf ihtiyat zabitleri ile sonradan yetiştirilen ihtiyat zabitlerinin (askerlik haricinde geçirdikleri zaman nazarı itibara almamak üzere) askerlik hizmetine ilk girdikleri tarihten,

6 - Evvelce Harbiye Mektebi muadili olarak deniz talebesi unvanı ile çıkmış bulunanlar için deniz talebeliğine terfi eyledikleri tarihten,

7 - Evvelce çarhçı ameliyat mektebinden çıkmış olanların bu mektebin birinci şakirdan sınıfına geçtikleri tarihten,

²²⁰ TSK İç Hizmet Kanunu, (06 Haziran 2014), "1517 Sayılı Askeri ve Mülki Tekâüt Kanunu, R.G. Tarihi: 11/Vı/1930" Erişim: http://www.tbmm.gov.tr/Tutanaklar/Kanunlar_Kararlar/Kanuntbmmc008/Kanuntbmmc008/Kanuntbmmc00801683.Pdf

8 - Mülkî ve askerî memurların maaşa geçtikleri tarihten, zabitlerin gerek kendi hesabına ve gerek Hükümet namına olarak ecnebi memleketlerde staj veya tahsilde geçirdikleri müddet bilfiil hizmetten sayılır.

Mülkî memurların yalnız staj müddeti filî hizmet hesabına katılır. Kıt 'adan ve yahut Mülga Sanayi Mektebinden yetişmiş olan zabitlerle mülkî ve askerî memurların yirmi yaşına vusulden evvel geçen hizmetleri tekaüt müddetine mahsup edilmez.

Emeklilik işlemleri ise aşağıda yazılı nedenlere dayanarak gerçekleştirilmektedir (madde 3);

Subaylarla askerî memurlar hakkında:

A - Tahdidi sin kanunu mucibince,

B - Tekaüt hakkını kazanmakla,

C - Maluliyet üzerine,

D - Sicilleri üzerine,

E - Askerî mahkemelerden verilecek hüküm üzerine,

F - 863 numaralı terfi kanununun 14 üncü maddesine tevfikan.

Mülkî memurlar hakkında:

A - Altmış beş yaşını bitirmesi üzerine, (altmış beş yaşını ikmal edenlerden iktidar ve ihtisasından istifade mümkün olanların her sene için istihsal olunacak icra

Vekilleri Heyeti kararı ile istihdamlarının temdidini caizdir. Ancak bu müddet beş seneyi tecavüz edemez.)

B - Maluliyet üzerine,

C - 788 numaralı memurun kanununun 84 üncü maddesinde yazılı müddetlerden ziyade hastalıkları devam etmesine binaen,

D - Memurun kanununun 77 inci maddesi mucibince,

E - Kanunî şartları tamamlayanların talep ve istidaları üzerine.

Tekaüt muamelesi zabitlerle askerî memurlar hakkında Reiscumhurun ve mülkî memurlar hakkında mensup oldukları vekâletin tasdiki ile yapılır.

Kanunun 6. Maddesinde ise 25 yıldan fazla ya da eksik hizmette her sene için 25 yıllık emekli maaşının yirmi beşte biri zam olarak verilir. Verilecek emekli maaşları memuriyet maaşlarının emsal hasılının yüzde yetmiş beşini aşmamaktadır.

8. Maddede ise verilecek emekli ve yetim maaşlarının süresi belirlenmiştir;

1 - Zabitler ile mülkî ve askerî memurlardan müstahdem iken tekaüdü icra edilenlere vazifelerine nihayet verilip maaşlarının kat'ını takip eden ay başından,

2 - Açıkta bulunan zabitler ile 'askerî memurlardan tekaüdü icra edilenlere tekaütlerinin tasdik tarihini takip eden ay başından,

3 - Malûl askerî efrattan tekaüdü icra edilenlere kıt'a veya müessese icmallerinden kayıtlarının terkinini takip eden ay başından,

4 - Mülkî memurlardan vekâlet emrinde iken tekaüdü icra edilenlere almakta oldukları açık maaşının katını takip eden ay başından,

5 - Mülkî memurlardan açıkta iken tekaüdü icra edilenlere tekaüt talepleri hakkındaki istidalarının kaydını ve yahut tekaüde şevkleri hakkındaki karar tarihini takip eden ay başından,

6 - Yetim maaşları müteveffanın vefatını takip eden ay başından itibaren verilmektedir.

Bunun yanı sıra, izin almadan yabancı bir Devlet hizmetine girenler emeklilik hakkından mahrum kalmakta, emekli iseler emeklilik maaşları kesilmektedir (10. Madde). Subaylarla askeri memurların emekliliğe hak süreleri ise şöyle belirlenmiştir (14. Madde);

“Liva ve livadan yüksek rütbeli zabitler ile onlar kadar maaş alan askerî memurlar için bu müddet otuz senedir. Ancak bunlardan bilfiil yirmi beş sene hizmeti mesbuk olup da hususî kanunlarına göre beş sene hizmet zammı alanlar otuz sene hizmet etmiş sayılırlar. Miralay ve bundan küçük rütbeli zabitler ve askerî memurlar için bilfiil yirmi beş sene hizmet mecburidir.

Zabit olduktan sonra ecnebi memleketlerde tahsil veya stajda bulunarak avdet etmiş olanlar masrafları kendi taraflarından vuku bulmuş ise memuriyet mahallerine azimet ve avdet tarihleri arasında geçen müddet kadar; Hükümet tarafından tesviye edilmiş ise zikrolunan müddetin iki misli kadar hizmet etmedikçe (tekaüt müddeti dolmuş olsa bile) tekaüt edilmelerini isteyemezler.”

Kanunun 16. Maddesine göre ise emeklilik oldukları tarihteki rütbe ya da sınıfta 15 yıl kalmış olanlara üst rütbe ya da sınıf maaşı üzerinden emeklilik maaşı ayrılmakta ve bunların emekliliklerinden önce vefatları vuku bulursa yetim maaşları üst rütbe ya da sınıf üzerinden bağlanmaktadır. Hükmen ya da sicilen emekliliğe ayrılanlar kanunun bu izninden yararlanamamaktadırlar.

2.1.6. 2590 sayılı Efendi, Bey, Paşa Gibi Lakap ve Unvanların Kaldırıldığına Dair Kanun (1934)

26 Kasım 1934 tarihinde kabul edilen “2590 sayılı Efendi, Bey, Paşa gibi Lakap ve Unvanların Kaldırıldığına Dair Kanun”²²¹ ile “paşa” unvanı kullanımdan kaldırılmış ve rütbe isimlerinde Türkçeleşmede önemli bir adım atılmıştır. Kanuna göre;

Madde 1 – Ağa, Hacı, Hafız, Hoca, Molla, Efendi Bey, Beyefendi, Paşa, Hanım,

Hanımfendi ve Hazretleri gibi lakap ve unvanlar kaldırılmıştır. Erkek ve kadın vatandaşlar, kanunun karşısında ve resmi belgelerde yalnız adlarıyla anılırlar.

Madde 2 – Sivil ve rütbe ve resmi nişanlar ve madalyalar kaldırılmıştır ve bu nişan ve madalyaların kullanılması yasaktır. Harp madalyaları bundan müstesnadır. Türkler yabancı Devlet nişanları da taşıyamazlar.

²²¹ 21 Haziran 1934 tarihli, Soyadı Kanunu, (16 Aralık 2013), “2590 Sayılı Efendi, Bey, Paşa Gibi Lakap Ve Unvanların Kaldırıldığına Dair Kanun, R.G. Tarihi: 29.11.1934, R.G. Sayısı: 2867” Erişim: http://www.nvi.gov.tr/Files/File/Mevzuat/Nufus_Mevzuati/Kanun/Pdf/Efend%C4%B0%20bey-Pa%C5%9ea%20g%C4%B0b%C4%B0%20lakap%20ve%20unvanların%20kaldırıldı%C4%9eına%20da%C4%B0r.Pdf

Madde 3 – Askeri rütbelerden adın başına gelmek üzere kara ve havada Müşirlere Mareşal, Birinci Ferik, Ferik ve Livalara General, Denizde Birinci Ferik, Ferik ve Livalara Amiral denilir. Generallerin ve Amirallerin derecelerini gösteren unvanlarla Deniz Müşirleri unvanlarının ve diğer askeri rütbelerin karşılıkları Ali Askeri Şûrası kararı ve İcra Vekilleri Heyetinin tasdiki ile konulur.

Madde 4 – Bu kanun neşri tarihinden muteberdir.

Madde 5 – Bu kanunun icrasına İcra Vekilleri Heyeti memurdur

2.1.7. 2771 Sayılı Ordu Dahili Hizmet Kanunu (1935)

10 Haziran 1935 tarihinde kabul edilen “2771 sayılı Ordu Dâhili Hizmet Kanunu”²²² ile rütbelere yeniden kategorik olarak sıralanmış ve rütbelere Türkçe karşılıklar verilerek belirlenen Türkçe ifadeler ilk kez kullanılmıştır. Bu yasada, askerlik, er, erat ve subay tanımları yapıldıktan sonra rütbe ve kategorileri aşağıdaki şekilde gösterilmiştir:

1. Onbaşı
2. Çavuş
3. Üstçavuş
4. Başçavuş ERBAŞLAR
5. Başgedikli

6. Yarsubay
7. Asteğmen

²²² *TBMM Kavanin Mecmuası*, Türkiye Büyük Millet Meclisi Matbaası, Cilt.14, Ankara, T.Y. Cilt 15, s. 543-554.

8. Teğmen SUBAYLAR

9. Yüzbaşı

10. Binbaşı

11. Yarbay ÜSTSUBAYLAR

12. Albay

13. Tuğgeneral Tuğamiral

14. Tümgeneral Tümamiral

15. Korgeneral GENERALLER Koramiral

AMİRALLER

16. Orgeneral Oramiral

17. Mareşal Büyükamiral

Bu teşkilatta ilk kez eski adıyla *Mülazım-ı Evvel* yeni adıyla *Üsteğmen* rütbesine yer verilmemiş, teğmen rütbesinden Yüzbaşı rütbesine geçilmiştir. Eski düzenlemelerde Harbiye'den ilk mezuniyet rütbesi olan ve altı ay bekleme süresi bulunan “Zabit Vekili” yerine bu kanunda “Yarsubay” ifadesi kullanılmıştır. Bunun yanı sıra Çavuş, Üstçavuş, Başçavuş ve Başgedikli rütbeleri “Erbaş”; Yarsubay, Asteğmen, Teğmen ve Yüzbaşı rütbeleri “Astsubay”; Binbaşı, Yarbay ve Albay rütbeleri “Üstsubay”, daha üstü rütbeler ise “General” ve “Amiral” genel kategorisinde adlandırılmışlardır.

Yine bu kanunda Albay rütbesinde bulunmakla beraber bir tugaya komuta eden üstsubaylara “Tuğbay” unvanı verilmesi karara bağlanmıştır. Kanunda orduya dâhil olan her askerin ant içmesi de esasa bağlanmıştır. Bu ant şu şekildedir:

“Hazarda, seferde, karada, denizde ve havada her zaman ve her yerde milletime ve Cumhuriyetime doğruluk ve muhabbetle hizmet ve kanunlara ve nizamlara ve amirlerime itaat edeceğime ve askerliğin namusunu, Türk Sancağının şanını canımdan aziz bilip icabında vatan, Cumhuriyet ve vazife uğrunda seve seve hayatımı feda eyleyeceğime namusum üzerine ant içerim.”

“Ordu Dâhilî Hizmet Kanunu” ile yalnızca rütbelere ilişkin düzenlemelerin dışında, orduyu ilgilendiren tüm konular oldukça detaylı bir şekilde farklı fasıllar altında hükme bağlanmıştır. Türk ordu organizasyon ve yapılanmasının gelişimi yönünden Cumhuriyet döneminde çıkarılmış en önemli kanunlardan biri olmuştur.

2.1.8. 3079 sayılı Subay ve Askerî Memurların Tekaüdü İçin Rütbe ve Sınıflarına Göre Tayin Olunan Yaşları Bildiren Kanun (1936)

30.12.1936 yılında kabul edilen bu kanunla subay ve askeri memurların emekliliği için rütbe ve sınıflarına göre belli bir yaş sınırına geldiklerinde, “Bütün subay- ve askerî memurlardan aşağıdaki maddelerde gösterilen yaşları bitirenler hizmete muktedir olsalar dahi rızalarına bakılmaksızın tekaüt edilirler. Bu suretle tekaüt edilenler 1076 sayılı ihtiyat subay ve askerî memurlar kanunu hükümlerine tâbidir. Mezkûr kanuna tevfikân hizmete alındıkları zaman kendi rütbe ve sınıflarındaki muvazzaf subay ve askerî memurların almakta oldukları muhassasatı alırlar.”²²³

²²³3079 Sayılı Subay Ve Askerî Memurların Tekaüdü İçin Rütbe Ve Sınıflarına Göre Tayin Olunan Yaşları Bildiren Kanun, R.G. Tarihi, 30.12.1936, R.G. Sayısı: 3495 [http://www.tbmm.gov.tr/Tutanaklar/Kanunlar_Kararlar/Kanuntbmmc017/Kanuntbmc01703079.Pdf](http://www.tbmm.gov.tr/Tutanaklar/Kanunlar_Kararlar/Kanuntbmmc017/Kanuntbmc017/Kanuntbmmc01703079.Pdf)

Bu çerçevede yasanın belirlediği yaş sınırları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.
(Bkz. Tablo-6);

Bu yasadan iki yıl sonra 1938’de kabul edilen “3365 sayılı Ordu Subaylar Heyetinin Terfilerine ait 2162 sayılı Kanun’un Üçüncü Maddesinin (B) Fıkrasını Değiştiren Kanun”²²⁴ ile 29 Nisan 1933 tarihinde kabul edilen 2162 sayılı Kanun’da belirtildiği gibi Harp Akademilerinde eğitim gören subayların üç gruba ayrılması uygulaması aynı şekilde devam etmiş; ancak alacakları rütbe kıdemleri yeniden düzenlenmiştir. Buna göre Harp Akademisi eğitimini başarıyla tamamlayanlardan 1. ve 2.gruba ayrılanlara bir yıl eğitim kıdemi, bunlar içinden 2sene içinde kıtada ve kurmay görevlerinde yeteneklerini göstererek başarıları sıralı amirlerince onaylananlara 2yıl kıdem zammı, bu 2yıllık kıdemi alacaklara verilecek tez hazırlama görevini başarıyla tamamladıkları sıralı amirleri tarafından onaylananlara bir yıl daha kıdem zammı verilmesi kararı alınmıştır.

Üçüncü gruba ayrılan ve kurmay yardımcı görevlere seçilmiş olanlara sadece bir yıl kıdem zammı verilmesi ve bunların kurmay stajına bağlı tutulmamasına hükmedilmiştir. Bu düzenlemenin bir önceki (2162 sayılı Kanun) düzenlemeden farkı, Harp Akademisini bitirdikten hemen sonra bir yıl eğitim kıdemi verilmesi ve toplamda bir önceki düzenlemede toplam 3 yıl kıdem zammı alırken, bu düzenlemeyle bu kıdem zamlarının toplamının 4 seneye çıkarılmasıdır.

10 Haziran 1938 tarihinde hükme bağlanan “3436 sayılı Ordu Subaylar Heyetine Mahsus Terfi Kanunu’nun Değiştirilmesi Hakkındaki 2162 sayılı Kanun’un

²²⁴*TBMM Kavanin Mecmuası*, Türkiye Büyük Millet Meclisi Matbaası, Cilt.18, Ankara 1938, s. 256.

1. Maddesinin Tadiline Dair Kanun”²²⁵ ile 2162 sayılı Kanun’da olmayan ve kabul edilen “2771 sayılı Ordu Dâhilî Hizmet Kanunu” ile ilave edilen Orgeneral ve Oramiral rütbelerinin bekleme süresi 3 yıl olarak belirlenmiş ve yine 2771 sayılı Kanun ile kaldırılan “Mülazımı Evvel” rütbesinin yerine “Üsteğmen” rütbesi yeniden konularak, ÖnYüzbaşılık kaldırılmıştır. Bu yasaya göre asgari rütbe bekleme süreleri şu şekildedir (Bkz. Tablo-7):

Bu yasa ile ayrıca Harp Okulu mezuniyeti sonrası ilk 6 ay için verilen “Yarsubay” rütbesi kaldırılarak, hem bu 6 aylık bekleme süresi boyunca mezunların hem de yedek subayların “Asteğmen” unvan ve rütbesini kullanması hükme bağlanmıştır.

2.1.9. 4273 Sayılı Subaylar Heyetine Mahsus Terfi Kanunu (1942)

19 Haziran 1942’de yürürlüğe sokulan “4273 sayılı Subaylar Heyetine Mahsus Terfi Kanunu”²²⁶ ile Türk Silahlı Kuvvetlerinin sınıfları aşağıdaki şekilde belirlenmiştir:

Yardımcı sınıflar:

Demiryolu, nakliye, otomobil, sıhhiye, veteriner, levazım, harita, mühendis subayı, harp sanayi.

Muharip sınıflar:

Piyade, topçu, süvari, hava, istihkâm, muhabere, jandarma, güverte, çarkçı.

²²⁶ TBMM Kavanin Mecmuası, Türkiye Büyük Millet Meclisi Matbaası, C.23, Ankara 1942, S.809-814.

Bu yasa ile, rütbeler ve asgari rütbe bekleme süreleri bir önceki yasada olduğu gibi, değişiklik olmadan yeniden vurgulanmıştır. Üniversite mezunu subayların Harp Okulu öğretim sürelerini aşan sürelerin rütbe bekleme sürelerinden düşülmesi hükmü getirilmiştir. Savaşta büyük başarı göstererek bir rütbede iki kez harp takdirnamesi ile ödüllendirilenlerin, asgari rütbe bekleme sürelerini doldurmalarından sonra bir üst rütbeye terfi ettirilmeleri kararı alınmıştır.

Harp Akademilerinde eğitimlerini sürdüren subaylara verilecek eğitim ve kıdem zammı, 3365 sayılı yasada olduğu gibi maksimum 4 sene olarak uygulanması belirlenmiştir. Ayrıca, mühendis subayı olarak yetiştirilmek üzere yurt dışına gönderilen subayların bu eğitimlerini ve eğitimleri doğrultusunda fabrika stajlarını başarıyla tamamlamaları koşuluyla bir yıl, bu subayların gördükleri mühendislik eğitimiyle ilgili olarak tayin edildikleri fabrika ve kurumlarda 2 yıl başarıyla görev yaptıktan sonra (mühendis subay) unvanları tasdik edilenlerin 2 yıl, bu kıdemleri almış olan subayların bir eser ortaya çıkarmak ve kendi alanlarına yönelik doktora çalışması yaparak farklılık gösterenlere bir yıl olmak üzere toplam 4 yıl kıdem zammı verilebilmesi hükme bağlanmıştır.(Bkz. Fotoğraf-10)

12 Temmuz 1943 tarihinde kabul edilen “4460 sayılı Subaylar Heyetine Mahsus 4273 sayılı Terfi Kanunu’nun 10’uncu ve 16’ncı Maddelerinin Değiştirilmesine ve İki Muvakkat Madde Eklenmesine Dair Kanun”²²⁷ ile tüm

²²⁷ TSK İç Hizmet Kanunu, (24 Kasım 2014) 4460 Sayılı Subaylar Heyetine Mahsus 4273 Sayılı Terfi Kanunu’nun 10’uncu Ve 16’ncı Maddelerinin Değiştirilmesine Ve İki Muvakkat Madde Eklenmesine Dair Kanun, R.G. Tarihi: 16.07.1943, R.G. Sayısı: 5457, Erişim: http://www.tbmm.gov.tr/Tutanaklar/Kanunlar_Kararlar/Kanuntbmmc025/Kanuntbmmc025/Kanuntbmmc02504460.Pdf

subayların terfiye hak kazanmaları için her rütbede fiili olarak en az bulunacakları sürede aşağıdaki şekilde belirlenmiştir (Bkz. Tablo-8);

Bu kanun ile üniversitenin çeşitli fakültelerinin askeri kısımlarını başarıyla bitirenlere teğmenlik rütbesi verilmesi hükme bağlanmıştır. Bunlardan eğitim süreleri 6 yıl olan fakültelerden çıkanlar bir yılı doldurduktan sonra başarıları onaylananlar üsteğmenliğe ve 2 yıl sonra da Yüzbaşılığa terfi ettirilmektedirler. Eğitim süreleri 5 yıl olan fakülteleri bitirenler 1 yıl, 4 yıllık fakülteleri bitirenler 2 yıl ve eğitim süreleri 3 yıl olan fakülteleri bitirenler de 3 yıl sonra sicil ile ehliyetleri tasdik edilmek koşuluyla üsteğmenliğe terfi edilmektedirler.

Eğitim süreleri 6 yıl olan fakülteleri bitirenlerin Yüzbaşılığa ve diğerlerinin üsteğmenliğe terfilerine kadar sınıflarına göre, tatbikat okulları, hastaneler, kimyahaneye ve laboratuvarlarda, kıta veya kurumlardaki hizmetleri Milli Müdafaa vekaleti tarafından düzenlenmektedir. Tatbikat okullarında başarıyla sınav veremeyenlerin kıtalarda ve hastanelerde ehliyetleri onaylanıncaya kadar üsteğmenlik rütbesine terfileri yapılamamaktadır (madde 10).

Değiştirilen 16. Maddeye göre Harp Akademisi eğitimini başarıyla bitirenler aşağıdaki düzene göre üç zümreye ayrılmakta ve kıdemler buna göre verilmektedir;

“A) *Birinci zümre:* Kurmay stajına birinci derecede ayrılanlar,

İkinci zümre: Kurmay stajına ikinci derecede ayrılanlar,

Üçüncü zümre: Kurmay stajına ayrılmayan ve fakat kurmay yardımcı vazifelerde kullanılmağa elverişli olanlar.

B) Her üç zümreye seçilenlere birer sene tahsil kıdem zammı verilir.

Birinci ve ikinci zümreye seçilenler kıta ve kurmay stajına tabi tutulurlar. Bunlardan iki sene içinde kıtada ve kurmay vazifelerinde ehliyet göstererek liyakatleri tasdik edilenlere iki sene daha kıdem zammı verilir. (Bu zammın bir senesi ile «bir evvelki rütbesinde dahi» terfi derecesine girenlerin bu kıdemleri yeni ve eski rütbelerinde birer sene olarak yürütülür.) Bu iki senelik kıdemi alacaklardan verilecek tezi muvaffakiyetle yazan ve liyakatleri üstleri tarafından sırası ile tasdik olunanlara tez talimatı şartlarına uygun olarak bir sene daha kıdem zammı verilir.

Üçüncü zümreye kurmay yardımcı vazifelere seçilmiş olanlara bir seneden başka kıdem zammı verilmediği gibi bunlar kurmay stajına da tabi tutulmazlar. Bu iki sene tefriki işi 8 .VI.1929 tarihinden başlar.

C) Akademinin üçüncü sınıfında hastalık veya herhangi bir sebep dolayısıyla dersleri anlamak ve ihata edebilmek kudretini kaybedenlerle, devamsızlığı tembellik ve kayıtsızlığı tespit olunanlara diploma verilmez.

D) Yarbay rütbesinden yukarı rütbede kıdem zammı verilmez.

E) Tabip ve veterinerlerden askerî doktor ve veteriner tatbikat okullarında ve veterinerlerden bakteriyoloji ve seroloji müessesesinde asistanlığa ayrılanlardan muvaffakiyetle imtihan verip mütehassıs diploması alacaklara bir sene kıdem zammı verilir. Bunlardan tatbikat okullarında ve veterinerlerden bakteriyoloji ve seroloji müessesesinde başasistanlığa ayrılıp başasistanlık devresini muvaffakiyetle bitirenlere bir sene daha kıdem zammı verilir.

E) Eczacılarından askerî doktor tabbikat okulunda asistan olarak ayrılanlardan muvaffakiyetle imtihan verip mütehassıs diploması alacaklara bir sene kıdem zammı verilir. Bunlardan askerî doktor tabbikat okulunda başasistanlığa ayrılp başasistanlık devresini muvaffakiyetle bitirenlere bir sene daha kıdem zammı verilir.

G) Yüksek levazım okulunu muvaffakiyetle bitirenlere bir sene kıdem zammı verilir.

(II) Mühendis subayı yetiştirilmek üzere yabancı memleketlere gönderilerek yüksek mühendislik tahsillerini muvaffakiyetle bitiren kara, deniz ve hava subaylarına aşağıda yazılı şartlar dahilinde dört seneye kadar kıdem zammı verilir:

A) Yabancı memleketlerdeki yüksek mühendislik tahsilini, muktezi fabrika ve müessese stajlarını muvaffakiyetle ikmal edenlere bir sene;

B) Bunlardan fen ve sanat, Askerî Fabrikalar Umum Müdürlükleri emirlerinde veya kendilerini tahsile gönderen müesseselerin nezdinde istihdam edilerek iki sene zarfında mühendis subaylığa terfileri tasdik olunanlara (Mühendis subay) unvanı ile beraber daha iki sene;

C) Bu kıdemleri almış bulunanlardan bir eser vücuda getirerek veya doktora yaparak emsalleri arasında temayüz edenlere daha bir sene.

Halen orduda mevcut olup mühendis subaylık vasıflarına sahip oldukları ait olduğu makam tarafından onaylananlarda sözü edilen haklardan yararlanmaktadırlar.

2.1.10. 211 Sayılı Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmet Kanunu (1961)

04.01.1961 yılında kabul edilerek yürürlüğe giren 211 sayılı Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmet Kanununun 3. Maddesinde askerler ve rütbelerine ilişkin kavramlar tanımlanmıştır. Buna göre,²²⁸

Er:

İhtiyaçları Devlet tarafından deruhte ve temin olunan rütbesiz askerdir. Sözleşmeli erler de bu Kanuna göre er sayılır.

Erbaş:

İhtiyaçları Devlet tarafından deruhte ve temin olunan Onbaşı ve Çavuş rütbelerini haiz askerdir. Askerlik Kanununa göre mükellef buldukları hizmetleri ifadan sonra hususi kanunlara tevfikana muayyen bir hizmet taahhüdü suretiyle Silahlı Kuvvetlerde vazife gören uzman ve sözleşmeli Çavuş ve Onbaşılar da erbaş sayılır.

Astsubay:

Hususi kanununa göre Silahlı Kuvvetlere katılan Astsubay Çavuştan, Astsubay Kıdemli Başçavuşa kadar rütbeyi haiz olan askerdir.

Askeri öğrenci:

Subay, Askeri memur veya Astsubay yetiştirilmek üzere muhtelif okul ve üniversitelerde okuyan ve resmi bir kıyafet taşıyan öğrencilerdir.

²²⁸ 211 Sayılı Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmet Kanunu, R.G. Tarihi: 10.01.1961, R.G. Sayısı: 10703 <http://www.tkhk.gov.tr/Eklenti/3752,Turk-Silahli-Kuvvetleri-İc-Hizmet-Kanunu.Pdf?0>

Askeri memur:

İdari işlerde, fen ve sanat kollarında vazife gören ve kanuna göre subaylara muadil ve özel bir silsileye tabi bulunan askerdir.

Subay:

Hususi kanuna göre Silahlı Kuvvetlere intisab eden Asteğmenden Mareşale (Büyük amirale) kadar rütbeyi haiz olan askerdir.

b) Rütbeler:

1. Erbaşlar:

- a) Onbaşı
- b) Çavuş

2. Astsubaylar:

- a) Astsubay çavuş
- b) Astsubay üstçavuş
- c) Astsubay başçavuş
- d) Astsubay kıdemli başçavuş

3. Askeri memurlar:

- a) 8 inci sınıf (Asteğmen muadili)
- b) 7 inci sınıf (Teğmen muadili)
- c) 6 inci sınıf (Üsteğmen muadili)

- d) 5 inci sınıf (Yüzbaşı muadili)
- e) 4 üncü sınıf (Kıdemli Yüzbaşı muadili)
- f) 3 üncü sınıf (Binbaşı muadili)
- g) 2 inci sınıf (Yarbay muadili)
- h) 1 inci sınıf (Albay muadili)

4. *Subaylar:*

- a) Asteğmen
- b) Teğmen
- c) Üsteğmen
- d) Yüzbaşı
- e) Binbaşı
- f) Yarbay Üst subaylar
- g) Albay
- h) Tuğgeneral (Tuğamiral)
- i) Tümgeneral (Tümamiral)
- j) Korgeneral (Koramiral) General veya amiraller
- k) Orgeneral (Oramiral)
- l) Mareşal (Büyük amiral)

Kanunun 4. Maddesine göre çeşitli sınıfların rütbe isimlerinin başlarına sınıf ya da meslek ismi konulmaktadır. Bunun yanı sıra, çeşitli askeri personele yönelik çeşitli kavramlara da yer verilmiştir. Buna göre;

Nizam; Tüzükler, kararnameler, yönetmelikler, talimnamelerin ve talimatların hükümleridir.

Hizmet; Kanunlarla nizamlarda yapılması yahut yapılmaması yazılmış olan hususlarla, amir tarafından yazı, sözle emredilen veya yasak edilen işlerdir.

Vazife; Hizmetin icap ettirdiği şeyi yapmak ve menettiği şeyi yapmamaktır.

Emir; Hizmete ait bir talep veya yasağın sözle, yazı ile vesair surette ifadesidir.

Amir; Makam ve memuriyet itibariyle emretmek salahiyetini haiz kimsedir. Bunun emri altındakilere maiyet denir

Ast; Üstün rütbece veya kıdemce aşağısında bulunan kimsedir.

Kıta; Görevin yapılması için taktik ve idari birlikleri kapsayan ve bir kumanda altında toplanan teşkillerdir.

Taktik Birlik; Belli bir kuruluş ve kadrosu olup asli görevi muharebe hareketleri olan bir teşkildir. Taktik birlikler içerisinde bazı idari unsurlar da bulunabilir.

İdari Birlik; Belli bir kuruluş ve kadrosu olup asli görevi hizmet hareketleri olan bir teşkildir.

Karargah; Kumandan veya amirlerin kıta veya kurumlarının sevk ve idarelerinde yardımcı olan bir toplumdur. Karargahlar bir kuruluş ve kadro ile tespit edilir.

Askeri Kurum; Kıta ve karargah anlamı dışında kalan askeri hastane, okul, ordu evi, dikim evi, fabrika, askerlik şubesi, ikmal merkezi ve depo gibi askeri tesis ve teşkillerdir.

Kanunda personel işleri 25. Maddeden itibaren ele alınmıştır. Bu maddede her askerin resmi ve kişisel işlerinden dolayı müracaatını söz ya da yazı ile en yakın amirinden başlayarak silsile yolu ile yapacağı belirlenmiştir. “Müracaatlar takip ve tahkik ve bir karara bağlanarak neticesi müracaat sahibine mümkün olan en kısa zamanda mutlaka bildirilir. Ancak; bu müddet hiçbir halde bir ayı geçemez. Birden fazla kimselerin toplu olarak söz veya yazı ile müracaatları yasaktır.”

Mükafat ve ceza kanununun 32. Maddesinde yer almaktadır. Buna göre; “Disiplinin muhafazası ve hizmete müteallik hususlarda tekamülü teşvik ve temin için mükafat ve ceza tedbirlerine müracaat olunur. Mükafat ve cezaya ait tedbirler kanun ve nizamlara göre alınır.

33. maddede izin konusu belirlenmiştir. Bu maddenin (a) fıkrasına göre askerlerin izin işleri özel yasa ve nizamlara göre düzenlenmekte; görevin bulunmayı gerektirdiği yerden izinsiz hiçbir asker gündüz ve gece ayrılamamaktadır. Nöbetçi ve görevli olmayan ya da kendisine özel bir görev verilmeyen subay, askeri memur ve astsubaylar günlük mesai ya da eğitimin bitiminde görev yerlerinden ayrılabilir. Ancak subay sınıf okullarında temel eğitimde bulunan subayların günlük çalışma ve okuldan gece izinli ayrılmaları, eğitim ve öğretim programlarına göre ayrıca düzenlenecek bir yönetmelikle belirlenmektedir.

Aynı maddenin (b) fıkrasına göre kıta, karargah ve kurumlarda günlük çalışma saatleri mevsim, iklim, durum ve hizmetin özelliklerine göre bir talimatla

belirlenmektedir. Kıtalarda umumi mesai ve hizmet zamanı kalk borusu ile başlamakta, gece yoklamasından sonra bitmektedir. Karargah ve kurumlarda günlük görev süresi ise en az 6 saat olmaktadır.

Kanunun 34/A maddesine göre askeri kimlik kartı kişinin, Türk Silahlı Kuvvetleri personeli olduğunu ve kimliğini gösteren resmî belgedir. Türk Silahlı Kuvvetleri mensupları, yönetmelikle belirlenen istisnalar saklı kalmak kaydıyla askerî kimlik kartlarını resmî ve sivil olarak üzerlerinde bulundurmaktadırlar.

Türk Silahlı Kuvvetleri personelinin temin, yetiştirme, istihdam, emeklilik, ayırma, atama, yer değiştirme, görevlendirme, seferberlik ve özlük hakları gibi işlemleri ve askerî hizmetlerin yürütülmesine ilişkin kişisel verileri personel bilgi sistemlerinde ve özlük dosyalarında muhafaza edilmektedir. Uzman erbaşlar hariç erbaş ve erler ile askerî öğrenciler tarafından gönderilen ve kendilerine gelen posta gönderileri ilgilinin amiri tarafından denetlenebilmektedir.

Hastalanan ve ölen er ve erbaşlara ait hükümler 60. Maddede yer almaktadır. Buna göre; “Hastalananlar hastalıklarını derhal amirlerine haber vermeye mecburdur. Hastalanan bunu yapmazsa en yakın amiri tarafından haber verilir. Hasta acil vakalarda derhal, diğer hallerde vizite zamanında tabibe gösterilir. Mesai saati haricinde hastalananlar nöbetçi tabibine gösterilir. Tabibin lüzum gördüğü erbaş ve erler hastaneye gönderilir. Acil hallerde en seri vasıttan istifade edilir. Hastaneden dönenler kıta veya askeri kurum tabibine gösterilir.”

Bu maddeye 2005 yılında eklenen fıkraya göre, 5434 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanunu, 2330 sayılı Nakdî Tazminat ve Aylık Bağlanması Hakkında Kanun ve 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu kapsamı

dışında kalan ve askerlik hizmetini yapmakta iken hayatî önemi haiz bir hastalığının bulunduğu resmî sağlık kurulu raporuyla tespit edilen erbaş ve erlerden, tedavileri devam etmekte iken terhis edilen ve Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı, Sosyal Sigortalar Kurumu veya BAĞ-KUR'un sağlık hizmetlerinden faydalanma imkânı bulunmayanların yarım kalan tedavilerine, askerî hastane sağlık kurullarınca verilecek karar üzerine azamî bir yıl süre ile devam edilir.

Bunların askerî hastanelere sevkleri, yerleşim yerlerindeki veya yerleşim yerlerine en yakın askerlik şubeleri tarafından sağlanır. Sevk edilen hasta ile sevk edildiği yere bir kimse refakatinde gitmesinin resmî tabip raporuyla belgelenmesi durumunda refakatçisine; gidiş ve dönüş yol ücreti ile gidiş ve dönüş süresi için gündelik, sevk eden askerlik şubesi tarafından peşin veya avans olarak ödenir. Yol ücretinin ödenmesinde şehirlerarası karayolu toplu taşıma vasıtası ücretleri; gündelikte ise en düşük dereceli Devlet memuru gündeliği esas alınır. Tedavi giderleri ile ödenen yol ücretleri ve gündelikler, Millî Savunma Bakanlığı, Jandarma Genel Komutanlığı ve Sahil Güvenlik Komutanlığının bütçelerinden karşılanır. Ayrıca barışta, er ve erbaşların yurt içinde ve dışında ölümleri halinde cenaze giderleri ile cenazenin nakli, istenilen yere götürülmesi veya getirilmesi gideri, ilgili bakanlıklar bütçelerinden ödenir.”

66. maddeye göre şahısların, yurt içinde ve dışında vefatı halinde; cenaze masrafı ile cenazenin nakli, arzu edilen yere götürülmesi ve getirilmesi masrafı Millî Savunma Bakanlığı, Jandarma Genel Komutanlığı veya Sahil Güvenlik Komutanlığı bütçelerinden ödenmektedir (b fıkrası). Ayrıca her subay, askeri memur ve astsubay azami üç senede bir sağlık kurulu muayenesine tabi tutulmaktadır. Yabancı devletler

Silahlı Kuvvetler mensupları, karşılıklı anlaşmalar mevcut ise Türk Silahlı Kuvvetleri mensupları gibi muamele görmektedirler (d fıkrası). Bunun yanı sıra, aynı maddenin (e) fıkrasına göre, 5434 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanunu, 2330 sayılı Nakdi Tazminat ve Aylık Bağlanması Hakkında Kanun ve 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu kapsamı dışında kalan ve askerlik hizmetini yapmakta iken hayatî önemi haiz bir hastalığının bulunduğu resmî sağlık kurulu raporuyla tespit edilen yedek subaylardan, tedavileri devam etmekte iken terhis edilen ve Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı, Sosyal Sigortalar Kurumu veya BAĞ-KUR'un sağlık hizmetlerinden faydalanma imkânı bulunmayanların yarım kalan tedavileri ile ilgili olarak, 60. maddenin üçüncü fıkrası hükümleri uygulanır.”

Kanunun 68. Maddesine göre, Gülhane Askeri Tıp Akademisi Profesörler Kurulu raporu ile yurtiçinde tedavilerinin mümkün olmadığı tespit edilen subay, askeri memur, astsubay, uzman jandarma ve uzman erbaşlar ve bunların eşleri, bakmakla yükümlü buldukları ana, baba ve aile yardımına müstahak çocukları ile erbaş ve erler tedavi için yurtdışına gönderilirler. Bunların harcırahları ve tedavi giderleri, Milli Savunma Bakanlığı, Jandarma Genel Komutanlığı veya Sahil Güvenlik Komutanlığı tarafından ödenmektedir.

Askeri inzibat kuvvetlerinin vazife, teşkil ve yetkilerine ait hükümler 91. Maddede belirlenmiştir. Buna göre;

“a) Garnizonlarda askeri disiplinin muhafazası, önleyici zabıta ve adliye vazifeleri ile askeri trafik vazifeleri garnizon kumandanlarına aittir. Garnizon kumandanları yukarıda gösterilen vazifeleri merkez kumandanlıkları marifetiyle yürütür. Merkez kumandanlıkları; büyük garnizonlarda kadrolarla tespit ve teşkil

olunur. Diğer garnizonlarda garnizon kumandanları rütbe kendisinden bir veya nihayet iki derece ast olan bir subayı merkez kumandanı olarak tayin ve tadviz edebilir. Merkez kumandanlığı teşkiline lüzum görülmeyen küçük garnizonlarda buna ait vazifeler, garnizon kumandanı tarafından tayin edilecek bir inzibat subayı veya astsubayı buna da imkan olmayan hallerde bizzat garnizon kumandanı tarafından yapılır.

b) Merkez kumandanlığı kadro ile tespit ve teşkil edilmediği ahvalde; garnizon dahilindeki kıta ve askeri müesseselerin miktarı, şehrin genişliği ve vazifelerin ehemmiyeti göz önüne alınarak kafi miktarda subay, astsubay, erbaş ve erler merkez kumandanı veya inzibat subayı veya astsubayın emrine verilir ve bunlara inzibat kuvveti denilir.”

Askeri öğrencilere yönelik hükümler de 113. Maddede ele alınmıştır. Buna göre,

a) Astsubay meslek yüksek okulları, fakülte ve yüksek okullar ile harp okullarında okuyan askerî öğrenciler ile astsubay nasb edilmek üzere temel askerlik eğitimine tâbi tutulan adaylar, 1632 sayılı Askerî Ceza Kanunu ve 353 sayılı Askerî Mahkemeler Kuruluşu ve Yargılama Usulü Kanununun uygulaması bakımından askerlik yükümlülüğü altına girmiş sayılır ve diğer askerlere uygulanan hükümler bunlara da aynen uygulanır.

b) Bütün askerî öğrenciler, subaylara; astsubay hazırlama ve astsubay meslek yüksek okulu öğrencileri ile astsubay nasb edilmek üzere temel askerlik eğitimine tâbi tutulan adaylar, aynı zamanda astsubaylara karşı ast durumunda olup, askerî

öğrencilerin, belirtilen hallerin dışında, gerek kendi aralarında gerekse erbaş ve erlere karşı astlık ve üstlük ilişkileri yoktur.

c) Lise, ortaokul ve eşiti okullar askeri öğrencileri; bu kanunun 14 üncü maddesinin asta tahmil ettiği vazifeleri aynen yapmaya mecburdurlar. Hilafına hareket edenler diğer askerlerin tabi olduğu cezai müeyyidelere tabidirler.

2.1.11. 926 Sayılı Türk Silahlı Kuvvetleri Personel Kanunu (1967)

27 Temmuz 1967 tarihinde kabul edilen “926 sayılı Türk Silahlı Kuvvetleri Personel Kanunu”²²⁹ ile Türk ordu teşkilatının çalışma usullerine yönelik her türlü esasa ilişkin kapsamlı bir yasal düzenleme yapılmıştır. Bu çerçevede öncelikle terfilerle ilgili olarak kullanılan kavramların tanımlamaları yapılmıştır.

Rütbe: Subayların ve astsubayların ilk subaylığa veya astsubaylığa başlamada ve bekleme süreleri sonunda bu kanun gereğince kazandıkları askeri unvanlardır.

Nasıp: İlk subaylığa, astsubaylığa ve bir rütbeden sonraki rütbeye terfide yeni rütbenin normal bekleme süresinin başlama tarihidir.

Kıdem: Belli bir rütbeye nasıp tarihinden itibaren o rütbede hizmet süreleri veya aynı nasıplılar arasında yeterlik bakımından üstünlük sırasındır.

Normal bekleme süresi: Subayların ve astsubayların rütbe terfilerine hak kazanabilmeleri için her rütbede bekleyecekleri süredir.

²²⁹926 Sayılı Türk Silahlı Kuvvetleri Personel Kanunu, R.G. Tarihi: 10.08.1967, R.G. Sayısı: 12670, <http://www.mevzuat.gov.tr/Mevzuatmetin/1.5.926.Pdf>

En az bekleme süresi: Subayların ve astsubayların normal bekleme süresinden noksan bekleyecekleri süredir.

En çok bekleme süresi: Subayların ve astsubayların buldukları rütbede en çok kalabilecekleri süredir.

Terfi yılı: Her yılın 30 Ağustos tarihinden başlayıp ertesi yılın 30 Ağustos tarihine kadar geçen süredir.

Kademe bekleme süresi: Subayların ve astsubayların kademe ilerlemesi için her kademe bekleyecekleri en az bir terfi yılıdır.

Kademe ilerlemesi: Kademe bekleme süresi sonundaki maaş artışıdır.

Yeterlik: Ahlaki, askerî, mesleki, fiziki, zihni kifayet ve üst rütbe liyakattir.

Yeterlik Derecesi: Sicil notu ortalamasına göre aynı sınıf ve rütbede olan subayların ve astsubayların kendi aralarındaki derecelenmeleridir.

Yıllık kontenjan: Her rütbedeki general ve amiral sayısının bekleme sürelerine bölümü sonucu çıkan miktardır. Yüksek Askerî Şûra kararı ile yıllık kontenjanlarda değişiklik yapılabilir.

Sicil notu: Sicil üstü değerlendirme notlarının ortalaması ile general ve amiraller hariç fiziki yeterlik değerlendirme testinden elde edilen notun, sicil yönetmeliğinde belirlenecek esaslar dâhilinde, kuvvet komutanlıkları, Jandarma Genel Komutanlığı ve Sahil Güvenlik Komutanlığınca toplanmasıyla tespit edilen nottur.

Değerlendirme notu: Yüksek Askeri Şûra üyelerinin verdikleri notların ortalamasıdır.

Yeterlik notu: General-Amiral rütbelerinde; bulunulan rütbedeki sicil notlarının ortalaması ile değerlendirme notunun toplamıdır. Albay rütbesinde; sicil notu ortalaması ile değerlendirme notunun toplamıdır.

Sicil tam notu: Sicil tam notu yüzdür.

Lisansüstü öğrenim: Kuvvet Harp Akademileri, yüksek lisans (bilim uzmanlığı, yüksek mühendislik, yüksek mimarlık, master) veya doktora öğrenimleri ile tıpta, diş tabipliğinde, veterinerlikte ve eczacılıkta uzmanlık öğrenimine veya doçentlik için yapılan öğrenime bu Kanunun uygulanmasında lisansüstü öğrenim denir.

Kadro: Barışta Türk Silahlı Kuvvetlerinin hizmetlerini etkin bir şekilde yürütebilmek için ihtiyaç duyduğu personelin rütbe, sınıf ve varsa branşına göre tespit edilen miktarıdır.

Subay terfileri kanunun beşinci kısmında genel hükümler başlığı altında ele alınmıştır. Türk Silahlı Kuvvetlerine mensup subayların; rütbeleri, bekleme süreleri, nasıpları, rütbe terfi ve kademe ilerlemesi koşulları bu kanunun hükümlerine bağlı olmaktadır (madde 28). Türk Silahlı Kuvvetlerindeki subay rütbeleri aşağıdaki şekilde belirtilmiştir (madde 29);

- Asteğmen
- Teğmen
- Üsteğmen

- Yüzbaşı
- Binbaşı
- Yarıbay
- Albay
- Tuğgeneral - Tuğamiral
- Tümgeneral - Tümamiral
- Korgeneral - Koramiral
- Orgeneral - Oramiral
- Mareşal - Büyükamiral

Mareşal ve Büyükamirallik rütbeleri savaşta olağanüstü başarıları görülen hayattaki ya da vefat etmiş Orgeneral veya Oramirallere kanunla verilmektedir. Subayların normal bekleme süreleri ise şöyle belirlenmiştir (madde 30) (Bkz. Tablo-9);

Fakülte ve yüksek okulları bitiren subayların Harp Okulu öğrenim süresinden yıl olarak okudukları öğrenim süreleri, rütbe bekleme sürelerinden düşülmektedir. Bu subayların Harp Okulunu bitirmiş emsaliyle nasıpları birleşinceye kadar hangi rütbelerde ne kadar eksik bekletilecekleri yönetmelikle belirlenmektedir. Savaşta veya milletlerarası taahhütler icabı savaşlara katılanlar için Genelkurmay Başkanlığının göstereceği lüzum üzerine Millî Savunma Bakanının teklifi ve Bakanlar Kurulu Kararı ile barış zamanına ait normal bekleme süreleri yarısına kadar indirilebilir. Bu indirme neticesinde bir yıldan artan miktarlar tam yıla çıkarılır. Üstün başarı kıdemi alan üsteğmen, Yüzbaşı ve Binbaşılardan normal bekleme süreleri bir yıl eksiktir (madde 31).

Muvazzaf subayların terfileri ise her yıl 30 Ağustos Zafer Bayramı günü yapılmaktadır (madde 33).Yine aynı maddeye göre, “kıdem alanlar, kazaî veya idarî kararlarla nasıpları lehe düzeltilenler ile açığa alınmaları, tutuklanmaları, kısa süreli kaçma ve izin süresini geçirme hariç firar veya izin tecavüzünde bulunmaları nedeniyle terfi edemeyen ve rütbe kıdemliliği onanmayanlardan, haklarında kovuşturmayaya yer olmadığına, muhakemenin men'ine, kamu davasının düşmesine yahut ortadan kaldırılmasına, beraatına, kısa hapis cezasına veya verilen cezanın teciline, tedbire veya para cezasına çevrilmesine karar verilenler hakkında, emsalleri terfi etmiş veya rütbe kıdemliliği onanmış olmak şartıyla, yukarıdaki fıkra hükmü uygulanmaz. Ancak, bu durumda olanların rütbe terfi ve rütbe kıdemlilikleri, hükmün kesinleşme tarihinden geçerli olarak yapıp emsalleri tarihine götürülür. Bu şekilde yapılan terfi ve rütbe kıdemliliklerinde maaş farkı ödenmez.”

Kıdem ve kıdem sırası 37. Maddede ele alınmıştır. Kıdem ve kıdem sırası aşağıdaki esaslara göre düzenlenmiştir;

- a) Rütbelerde kıdemler, terfi onayı metninde yazılı tarihten başlar. Aynı günde subaylığa nasb edilenlerin arasındaki kıdem sırası; Harp okulları, fakülte ve yüksek okulları bitirenlerin kıdemleri harp okullarında fakülte veya yüksek okullarda kazanılan not ortalamalarına göredir. Bunlar kendi aralarında sıralanırlar.
- b) Aynı rütbe ve aynı nasıplar arasında kıdem sırası;
 - Her yıl tespit edilen yeterlik derecesine göre saptanır.
 - Aynı rütbe ve aynı nasıplı olup değişik kaynaklardan yetiştiğinden yeterlik derecesi kıyaslanamayan subaylar arasında kıdem sırası aşağıdaki önceliğe göredir:

- i. Harp okullarından mezun olan subaylar,
- ii. Silahlı Kuvvetler adına fakülte ve yüksek okullarda yetiştirilen subaylar,
- iii. Askerlik hizmeti sırasında veya müteakiben muvazzaf subay nasbedilenler,
- iv. Sözleşmeli subaylıktan muvazzaf subaylığa geçirilenler,
- v. Astsubaylıktan muvazzaf subaylığa geçirilenler,
- vi. Sivil kaynaktan muvazzaf subaylığa geçirilenler,
- vii. Sözleşmeli subaylar,
- viii. Yedek subaylar.

Çeşitli sınıflara mensup aynı rütbe ve aynı nasıplı subaylar arasında kıdem sırası; kadrodaki sınıfı esas olmak üzere bunların dahil buldukları yeterlik derecelerine, yeterlik dereceleri aynı olanların hizmet sürelerine göre tespit edilir. Hizmet süreleri de aynı olanların bir evvelki rütbelerindeki yeterlik dereceleri esastır. Her ne sebeple olursa olsun sınıfı değiştirilenlerin kıdem sırası ise; yeni sınıflarındaki yeterlik dereceleri tespit olununcaya kadar yeni sınıfının aynı nasıplarının sonunda sıralanırlar. Yine bu yasa ile Osmanlı Devleti döneminden itibaren uygulanmakta olan Harp Okulu mezunlarının zabıt vekili-yarsubay-asteğmen olarak mezun olma ve altı ay sonra teğmenliğe naspedilme uygulanması kaldırılarak Harp Okulu mezunlarının teğmenliğe naspedilmesi uygulaması getirilmiştir.

Rütbe terfi koşulları ise 38. Maddede belirtilmiştir. Buna göre;

- Rütbeye mahsus normal bekleme süresinin Binbaşılarda üç, albaylarda iki yıllık, diğer rütbelerde üçte ikisi oranında, kıdem alanlar için fiili bekleme süresinin

(albaylar hariç) Binbaşılarda iki yıllık diğer rütbelerde üçte ikisi oranında yıllık sicili bulunmak,

- Subay Meslek Programları Yönetmeliğinde gösterilen kıta hizmetlerini yapmış olmak,

- Üst rütbe kadrosunda açık bulunmak,

- General ve Amiralliğe yüksелеcek Albaylar için üst rütbe kadrosunda 49. maddede yazılı oranlar içinde açık bulunmak.

Personel Kanununda Silahlı Kuvvetlerde General ve Amiral kadrolarının barış ve seferde ayrı ayrı olmak üzere Genelkurmay Başkanlığı tarafından belirleneceği, ancak her iki kadro ile saptanacak General ve Amiral kadrolarının toplam muvazzaf subay mevcudunun yüzde bir buçüğünü geçemeyeceği, Jandarma sınıfı General kadrolarının ise İçişleri Bakanlığı tarafından belirleneceği hükme bağlanmıştır. Barışta Silahlı Kuvvetlerdeki General ve Amiral miktarlarına ait rütbe kontenjanları aşağıdaki cetvelde gösterilmiştir (Bkz. Tablo-10);

Düzenlenen bu miktarlara göre terfi sırasına giren albaylardan tuğgeneral - tuğamiral olacakların yıl kontenjanının kara, deniz ve hava kuvvetlerindeki sınıflara ve Jandarma Genel Komutanlığı ile Sahil Güvenlik Komutanlığındaki dağılımı, kadro ve hizmet gerekleri esas alınarak Genelkurmay Başkanının teklifi üzerine Yüksek Askerî Şura tarafından belirlenmektedir. Rütbelerde terfi şartları ve esasları 85. Maddede hükme bağlanmıştır. Astsubayların rütbe şartları şu şekildedir;

a) Rütbeye mahsus bekleme süresini tamamlamış olmak.

b) Rütbeye mahsus bekleme süresinin üçte ikisi oranında; kıdem alanlardan astsubay çavuş, astsubay kıdemli çavuş, astsubay üstçavuş (üç yıllık rütbe bekleme süresine tabi olanlar) ve astsubay kıdemli üstçavuş (üç yıllık rütbe bekleme süresine tabi olanlar) rütbelерinde en az bir yıllık, diğer rütbelerde fiili bekleme süresinin üçte ikisi oranında yıllık sicili bulunmak,

c) Üst rütbe kadrosunda açık bulunmak.

Rütbeye mahsus bekleme süresini tamamlamış olan astsubayların terfileri bulunan astsubayların, sicil notu ortalamaları belirlenir ve bunlar sınıfları içerisinde yeterlik derecesine göre sıralanır. Dolayısıyla, bu sıralama esas alınmak üzere sicil notu ortalaması sicil tam notunun yüzde 60 ve daha yukarısı olanlardan bir üst rütbedeki kadro açığı kadarı en üstün yeterlik derecesinden başlanmak üzere bir üst rütbeye terfi ettirilir. Diğer terfi koşullarına sahip olduğu halde üst rütbede kadro açığı bulunmadığı için terfi edemeyenler derece ilerlemesi yaparlar. 83. 100. ve 106. maddelere göre 30 Ağustos tarihinden sonra terfi etme durumunda olanların, terfi eden emsallerinin şartlarını haiz olmak kaydıyla, kadro açığı şartı aranmadan bir üst rütbeye terfi işlemleri derhal yapılmaktadır (madde 85).

Üstün başarılı üstçavuş, kıdemli üstçavuş ve başçavuşların terfi esaslarına göre; Üstçavuş, kıdemli üstçavuş ve başçavuşların bu rütbelерine ait bekleme sürelerinin bitiminden bir yıl önce bu rütbelere ait her yılki sicil notu, sicil tam notunun % 95 ve daha yukarısı ve sicil notu ortalaması da sicil tam notunun % 90 ve daha yukarısında olanlardan; bu rütbelerde en az iki ayrı birinci veya ikinci sicil üstünden sicil notu alanlar veya rütbe bekleme süresinin bitiminden bir yıl önce alacak olanlar, sicil notu ortalaması en üstün olandan başlanarak rütbelерine göre

kendi sınıfları içerisinde ayrı ayrı sıralanırlar. Bu şekilde sıralanan astsubaylardan sicil notu ortalaması en üstün olanlardan başlanmak suretiyle Kuvvet Komutanı, Jandarma Genel Komutanı veya Sahil Güvenlik Komutanı tarafından uygun görülenler, kendi sınıf mevcudunun; muharip sınıflar için % 8'i, yardımcı sınıflar için yüzde dördü oranında bir üst rütbeye yükseltilebilirler.

Çeşitli nedenlerle silahlı kuvvetlerden ayrılacak subaylar hakkında yapılacak işlemler ise 50. Maddede hükme bağlanmıştır.

- Diğer terfi şartlarını haiz olduğu halde bir üst rütbede kadro açığı bulunmaması nedeniyle, takip eden yıllarda da terfi edemeyen Yüzbaşılar subaylıktaki 21 inci, Binbaşılar subaylıktaki 22'nci, yarbaylar subaylıktaki 25'inci fiili hizmet yılını doldurduklarında emekliye sevk edilirler. Gecikmeli olarak bir üst rütbeye terfi eden Yüzbaşılar, Binbaşı rütbesinde 22. Binbaşılar ise yarbay rütbesinde 25. subaylık hizmet yılını doldursalar dahi emekliye sevk edilmezler ve bu rütbelerin normal bekleme süresi sonuna kadar hizmete devam ettirilirlir. Bunlar yeni rütbelerinin bekleme süresi sonunda ve izleyen 2 yılda 3 defa değerlendirmeye tabi tutulurlar ve terfi edemedikleri takdirde emekliye sevk edilirler. Binbaşı ve yarbay rütbelerinde terfi şartlarını haiz oldukları halde terfi edemeyip bekleyenlerin miktarı, 41. madde esaslarına göre o rütbenin tespit edilen kadrosunun yüzde 10'unu geçemez; geçtiği takdirde, derece ve kademesine bakılmaksızın en eski nasıplılardan ve yeterlik durumu en düşük olanlardan başlanmak suretiyle yeteri kadar emekliye sevk edilir.

- Bekleme süresi sonunda veya sonraki yıllarda bir üst rütbeye yükselemeyen albayların subaylığa nasıpları en eski ve aynı nasıplı olanları arasında terfi şartlarını haiz olmayanlardan başlamak üzere yeteri kadarı emekliye sevk edilir.

Bu şekilde emeklilik işlemine; terfi koşullarını taşımayan, Yüksek Askeri Şura tarafından tuğgeneral-tuğamiral yıl kontenjanı verilen sınıflarda oldukları ve rütbe terfi koşullarını taşıdıkları halde üst rütbe kadrosunda açık bulunmadığı için terfi edememiş olan, bu koşulları taşıdıkları halde Yüksek Askeri Şura tarafından tuğgeneral-tuğamiral yıl kontenjanı verilmeyen sınıflarda oldukları için Şura tarafından değerlendirmeye girmeyen albayların, sicil notu ortalaması en düşük olanlardan başlanır (madde 50a/2).

Albaylarla general ve amirallerin terfi işlemlerinde alınan karara göre; “Yüksek Askerî Şûra; kuvvet komutanlıklarından, Jandarma Genel Komutanlığından ve Sahil Güvenlik Komutanlığından 38 inci maddenin ikinci fıkrasının (b) bendi²³⁰ gereğince gönderilen ve o yıl tuğgeneral-tuğamiral yıl kontenjanı tespit edilen sınıflardan olan albaylar ile terfi sırasındaki general ve amirallerin şahsî dosyalarını ve rütbedeki sicil belgelerini (albayların, teğmenlikten itibaren; general ve amirallerin, generallik ve amirallik sicil belgelerini) inceleyerek, Subay Sicil Yönetmeliğinde gösterilen esaslara göre değerlendirme notu verir. Tespit edilen

²³⁰Madde 38 (B); Albaylar: Kuvvet Komutanlıkları, Jandarma Genel Komutanlığı Ve Sahil Güvenlik Komutanlığınca; Yükselme Sırasına Giren Albaylardan, Sicil Notu Ortalaması Sicil Tam Notunun % 60 Ve Daha Yukarısı Olanlar Tespit Edilir. Bunlar, Sicil Notu Ortalamasına Göre Kendi Sınıfları İçerisinde; Kurmaylar, Sınıflarına Bakılmaksızın Kendi Aralarında (Hava Kuvvetlerinde Pilot Ve Hava Yer Kurmayları Ayrı Ayrı) Sıralanırlar. Bu Şekilde Sıralanan Albaylardan, Sicil Notu Ortalaması Sicil Tam Notunun % 70 Ve Daha Yukarısı Olanların Sicil Dosyaları Yüksek Askerî Şûraya Gönderilir. Yüksek Askerî Şûra Bunları, 54 Üncü Madde Esaslarına Göre Değerlendirmeye Tâbi Tutar.

yeterlik notuna göre en yüksek yeterlik notu alanlardan başlanmak üzere yeterlik sıralaması yapılır. Yeterlik notu, yeterlik tam notunun % 85 ve daha yukarısı olan albay, general ve amirallerden yeterlik notu en yüksek olandan itibaren kadro ihtiyacı kadar bir üst rütbeye terfi ettirilir.

Türk Silahlı Kuvvetlerine mensup subayların sınıfları ve bu sınıflardan hangilerinin muharip, hangilerinin yardımcı sınıflara dahil bulunduğu Genelkurmay Başkanlığınca tespit edilir ve Subay Sınıflandırma Yönetmeliğinde gösterilir. Subayların sınıfları hizmet ihtiyaçları nedeniyle ilgili kuvvet komutanlıklarının teklifi ve Genelkurmay Başkanının onayı ile değiştirilebilir, kaldırılabilir veya yeni sınıflar ihdas edilebilir (madde 21).Askeri öğrenciler ve subaylar test ve mülakat sonuçlarına, beden kabiliyetlerine, isteklerine ve kadro ihtiyaçlarına göre ilk sınıflandırma ve yeniden sınıflandırma olarak iki şekilde sınıflandırılırlar (madde 22). Bu sınıflandırmalar, sınıflandırma kurulları tarafından yapılmaktadır.Sınıflandırma kurullarının kuruluşları, çalışma usulleri, kararlarını nasıl alacakları, kurul üyelerinin nitelikleri ve sınıflandırmanın ne zaman ve nasıl yapılacağına ait hususlar sınıflandırma yönetmeliğinde gösterilmektedir (madde 25).

1988 yılında yapılan düzenlemelerde terfide baraj sistemi getirilmiştir (madde 39). Buna göre subayların Binbaşı, Yarbay ve Albay rütbelerine terfiinde kadro durumu, personel mevcudu ve birikim dikkate alınarak aşağıdaki esaslar kapsamında baraj sistemi uygulanır;

- Kurmay subaylar kendi sınıfları içerisinde değerlendirilirler.
- Her rütbe ve sınıfta, baraj içinde kalacak subayların belirlenmesi için yetersizlik nedeniyle ayırma işlemine tabi olacaklar sınıflarının

yeterlik derecesi sıralamasından çıkarılırlar. Baraj bu işlemde sonra sıralamada yeterlik derecesi en düşük olan subaydan itibaren uygulanır.

Kanunda kıdem ve kıdem sırası aşağıdaki esaslara göre düzenlenmiştir (madde 84);

- a) Rütbelerde kıdemler, onay metninde yazılı tarihten başlar.
- b) Aynı günde astsubaylığa naspedilenler arasında kıdem sırası, okullarda kazanılan not ortalamalarına göre tespit edilir ve bunlar kendi aralarında sıralanırlar.
- c) Aynı rütbe ve nasıplılar arasında kıdem sırası, her yıl tespit edilen yeterlik derecesine göre saptanır. Aynı rütbe ve nasıplı olup, değişik kaynaklardan yetiştiğinden yeterlik derecesi kıyaslanamayan astsubaylar arasındaki kıdem sırası aşağıda belirtilmiştir:

- Astsubay meslek yüksekokulu mezunları.
- Uzman jandarmalıktan astsubay olanlar.
- Uzman erbaşlıktan astsubay olanlar.
- Kıt'a erbaş ve erlerinden astsubay olanlar.
- Sözleşmeli astsubaylıktan muvazzaf astsubay olanlar.
- Sivil kaynaktan muvazzaf astsubay olanlar.
- Sözleşmeli astsubaylar.

d) Çeşitli sınıflara mensup, aynı rütbe ve nasıplı astsubaylar arasındaki kıdem sırası aşağıdaki önceliğe göre;

- Yeterlik dereceleri,

- Astsubaylık hizmet süreleri,
- Bir önceki rütbeye yükselme tarihleri,
- Bir önceki rütbenin son yılında tespit edilen yeterlik dereceleri,
- Bu durumda da eşitlik varsa, eşitlik bozuluncaya kadar sıra ile bir önceki rütbenin son yılında tespit edilen yeterlik dereceleri, dikkate alınarak belirlenir.

e) Her ne sebeple olursa olsun sınıfı değiştirilenler, yeni sınıflarındaki yeterlik dereceleri tespit olununcaya kadar, yeni sınıfının aynı nasıplılarının sonunda sıralanırlar.

f) Kuvvetleri ayrı olan aynı rütbe ve aynı nasıplı astsubayların kıdem sırası;

- Aynı yıl terfi edenlerden kıdem almadan yükselenler,
- Her ikisi de kıdem alarak yükselmiş ise bir önceki rütbeye yükselme tarihi önce olanlar,
- Bütün şartlar aynı ise mensup olduğu kuvvete göre sıra ile kara, deniz, hava, jandarma, sahil güvenlik, diğerlerine nazaran kıdemlidir.

Yukarıda belirtilen ilkelere göre kıdem ve kıdem sırasının belirlenmesine ilişkin diğer usul ve esaslar Astsubay Sicil Yönetmeliğinde gösterilir. Astsubayların normal bekleme süreleri ise şu şekilde belirlenmiştir (madde 77) (Bkz. Tablo-11);

Savaşta ve uluslararası taahhütler gereği savaflara katılanlar için Genelkurmay Başkanının işaret edeceği ihtiyaca göre, Millî Savunma Bakanının teklifi ve Bakanlar Kurulu kararı ile normal bekleme süreleri yarısına kadar indirilebilmektedir. Bu indirme sonucunda bir yıldan artan miktarlar, tam yıla çıkarılır. Bunun yanı sıra, üstün başarı kıdemi alan üstçavuş, kıdemli üstçavuşlar ile

başçavuşların normal bekleme süreleri bir yıl eksiktir. Kendi adına Genelkurmay Başkanlığı tarafından belirlenecek fakülte, yüksek okul ya da meslek yüksek okullarını bitirdikten sonra muvazzaf astsubay olmak için başvurulardan, temel askerlik eğitimini başarıyla bitirip muvazzaf astsubay naspedilenlerin, hazırlık sınıfı ve sınıfta kalmalar dışında, astsubay meslek yüksek okullarından yıl itibariyle fazla olan öğrenim süreleri, kıdemlerinden sayılmakta ve bunların hangi rütbelerde ne kadar eksik bekletilecekleri yönetmelikte gösterilmektedir (madde 79).

Silahlı Kuvvetler personelinin hizmet yerleri 124. Maddede şu şekilde ele alınmıştır, “Silahlı Kuvvetlere (Jandarma Genel Komutanlığı ile Sahil Güvenlik Komutanlığı dahil) mensup muvazzaf subay ve astsubaylar, Silahlı Kuvvetler içindeki hizmetlerden başka bir göreve verilemezler. Ancak, zorunlu durumlarda Genelkurmay Başkanlığının görüşü alınarak Bakanlar Kurulu kararı ile Silahlı Kuvvetler kadrolarında gösterilmek ve aylık, ödenek, her türlü zam ve tazminatlar ile diğer mali ve sosyal hak ve yardımlarını ve istihkaklarını mevcut hükümler çerçevesinde, kendi bağlı bulunduğu Bakanlık bütçesinden almak şartı ile Silahlı Kuvvetler dışındaki Devlet hizmetleri ile Türk Hava Kurumu hizmetlerinde görevlendirilebilirler. Bu personelin görev süresi azami iki yıl olup, görevlendirme süresi Bakanlar Kurulu kararında belirtilir. Genelkurmay Başkanlığının teklifi ile bu süre kısaltılabilir veya uzatılabilir. Görev süresi uzatılmayan personel, yeni bir karara gerek kalmaksızın görev süresinin sonunda Silahlı Kuvvetlerdeki asli görevine iade edilir.”

SONUÇ

Osmanlı'da reform fikri, özellikle askeri alan başta olmak üzere, devletin, diğer tüm alanlarda içine düştüğü acizliğin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştı. Eğer reform ve yenileşme hareketini dikkatlice izlenirse, daha başlangıcından itibaren, askeri meseleler üzerinde önemle durulduğu görülür. Hatırlamak gerekir ki Osmanlı Devleti her şeyden önce bir askeri devletti ve askeri işleri diğer tüm girişimlerin temeli olarak kabul ediyordu. Bunun yanında, kendi silah ve savunma araç-gereçlerini geliştirmiş olan Avrupa ülkeleri de askeri alanda açık bir şekilde Osmanlının önüne geçmişlerdi. Bu olay, Osmanlı ordusunun girdiği savaşlarda yenilgiye uğramasıyla açık bir şekilde ortaya çıkmıştı. Ayrıca Osmanlı Devleti kendisine karşı kurulmuş ittifaklara ve yabancıların heveslerine karşı durabilmek için ordusunu ıslah edip güçlendirmek zorundaydı.

II. Mahmut, III. Selim'in niyetlendiği, ancak uygulamaya geçiremediği askerlik dışındaki alanlarda da ıslahat hareketlerine girişmişti. Bu yüzden II. Mahmut'un ıslahat alanında yeni bir çığır açtığı kabul edilir. Askeri bir devlet olan Osmanlı Devleti'nde reform ve yenileşme hareketlerinde askeri meseleler üzerinde önemle durulurdu. II. Mahmut bir savaş halinde askerî talim ve terbiyeden mahrum yeniçeri ordusu ile iş başaramayacağını anlamıştı. Bu düşünceyle ulema, rical ve ocak ağalarının muvafakati ile Yeniçeri Ocağı'na düzen vermeye teşebbüs etmiştir. Esasen II. Mahmut Yeniçeri Ocağı'nın tamamen ortadan kaldırılmasını istiyordu. Ancak yeniçerilerin yeni bir taşkınlık yapmalarından ve isyan çıkarmalarından çekindiği için onları kuşkulandırmayacak şekilde yeni bir talimli asker

oluşturulmasını kararlaştırdı. Yapılacak askeri ıslahat yeniçerilere karşı değil, aksine yeniçeriler vasıtasıyla olacaktı.

Yeniçeri Ocağı, kurulduğu günlerden itibaren 18. yüzyılın ilk çeyreğine kadar Osmanlı Devleti'nin askeri gücü olarak, genel bir ifade ile üzerine düşeni yapmış, imparatorluk coğrafyasının genişlemesinde ve devletin yükselmesinde önemli bir rol oynamıştır. Ancak tarihi süreç içinde ocak, fonksiyonunu yitirmiş ve asli görevini yerine getiremez olmuş; sahip olduğu gücü, mensuplarını “imtiyazlı bir zümre” haline getirme yolunda kullanmıştır. Bu haliyle ocak, hem hükümlerlik erki için ve hem güvenliğini sağlamakla yükümlü olduğu ülke ile halkı için bir tehlike olmuştur. Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması, imparatorluğun buhranlı zamanına rastlamıştı. Yunan isyanı henüz sona ermemişti. Rusya'nın düşmanca hareketleri sürüp gidiyordu. Bu durum, yeni bir ordunun süratle kurulmasını gerekli kılıyordu.

Kurulan yeni ordunun Seraskerlik makamından sonra en yetkili makamı “Asakir-i Mansure Nezareti” idi. Teşkilatın maaş gibi tenkil işlerinden nazırlık sorumluydu. Ordunun yapısı, zaman geçtikçe düzenlemelere uğramıştı. Baş Binbaşılık kaldırılarak, her alaya bir Miralay tayin edilmişti. İki alay birleştirilerek bir Liva teşkil edilmiş ve bu livanın kumandanı olarak da Mirлива belirlenmişti. 1831 yılında İstanbul'daki alaylara “Hassa”, Üsküdar'daki alaylara “Mansure” adı verilmişti. Bu temel ayrıma tutulmuş ordu birimlerinin kumandanları olarak Ferik isimli generaller tayin edilmişti. Ordu'nun askerlerine 12 yıl fiili hizmetten sonra emeklilik hakkı ve maaşı bağlanmıştır. Asakir-i Mansure-i Muhammediye ordusunu ekonomik olarak ayakta tutabilmek için “Asakir-i Mansure Hazinesi” kurulmuş ve

önemli gelir kaynakları bu hazineye devredilmişti. Bu ordu ile birlikte merkez ve eyalet orduları ayırımına son verilmiş bunlar tek çatı altında toplanmıştı.

Asakir-i Mansure Kanunnamesi terfi için kıdemliliği esas almıştı. Kanunnamede ayrıca askerlerin iâşe miktarları da belirlenmiş, kıyafetleri belli esaslara bağlanmıştı. Askerler tüfek, süngü ve mermi, subaylara ise kılıç verilmemişti. Askerler sürekli kışlarında bulunacaklardı. Askeri firarları önlemek için askerler subaylara kefil yapılmıştı. Zabitan ve neferata ödenecek maaş belirlenerek aylık olarak ödenmesi kabul edilerek, üç ayda bir ödene ulufe uygulanmasına son verilmişti. Bunun yanı sıra yoklama defterleri de tutulmaya başlanmıştı. İstanbul'da askerlere maaş ödemesi, serasker, nazır, asakir kâtibi ve tertibin yüksek rütbeli zabitlerinin hazır bulunduğu bir törenle yapılması da kararlaştırılmıştı.

II. Mahmut tarafından oluşturulan Asakir-i Mansure-i Muhammediye ordusu ile modern ordu sisteminin ilk temeli atılmıştır. Gerek kılık kıyafet gerek silah-teçhizat ve gerekse ordu kuruluşu ile rütbeler, Batı orduları örnek alınarak yeniden yapılandırılmıştır. Bu kapsamda rütbe terfileri ile sınıf sistemleri gelişen süreçte belli bazı esaslara bağlanmaya çalışılmışsa da yetersiz ve etkisiz kalmıştır.

Özellikle II. Abdülhamit döneminde rütbe terfilerinin belli kanun ve düzenlemelere bağlanmaya çalışılması, keyfi bazı uygulamalardan dolayı çözüm olmak yerine sistemin tam anlamıyla çıkmaza girmesine neden olmuştur. Osmanlı kara kuvvetlerinde en önemli düzenlemelerden biri, Sultan Abdülaziz devrinde 1869 tarihinde yapılmıştı. Çağın ihtiyaçlarına cevap verebilmek için bu tarihte yeni bir nizamname yayımlanmış ve 1843 düzenlemesi daha da genişletilmiştir.

II. Meşrutiyet sonrasında gerçekleştirilen tüm düzenlemeler, Türk ordusunun askerliğin gerektirdiği çağdaş yöntemlerle yeniden yapılandırılmasına büyük katkı sağlamış, özellikle I. Dünya Savaşı esnasında bu değişikliklerin olumlu yönde birçok sonucu alınmıştır. Yenileştirilen ve tekrar düzenlenen ordu komuta kadrosu sayesinde, savaşın genel gidişine engel olamamakla beraber, savaşlarda ordunun teşkilatından kaynaklanan çok önemli problemlerle karşılaşılmamış büyük başarılar sağlamıştır.

II. Meşrutiyet'in ilanı, Türk siyasi tarihinde çok önemli bir dönüm noktası olmasının yanı sıra Türk askerî tarihinin de tartışmasız en önemli dönüm noktası olmuştur. İstibdat döneminin keyfi uygulamaları yerine bu dönemde hukuk temeline dayalı bir düzen kurma çabaları, pek çok alanda olduğu gibi ordu teşkilatında da karşılığını bulmuş, bir dizi hukuk kuralı bir biri ardına uygulamaya konularak ordu teşkilatı sağlam bir yasal temele oturtulmaya çalışılmıştır. Bu çabalar I. Dünya Savaşı'nda karşılığını bulmuş ve Türk ordu teşkilatı çok iyi çalışmıştır. Bu temel Türk Kurtuluş Savaşı'nın mükemmel işleyen ordusuna da büyük katkı sağlamıştır.

Cumhuriyet döneminde ise önceki birikimlerden yararlanılarak değişen koşullara sürekli olarak ayak uyduran dinamik bir ordu teşkilatına kavuşulmuştur. Ordunun ihtiyacı olan yasal düzenlemeler derhâl uygulamaya konulmuş, aksayan yönler görüldüğünde gecikmeksizin önlemler alınmış ve dinamik yapı geliştirilerek sürdürülmüştür. Bu süreç içinde değişime çok hızlı bir biçimde uyum sağlamak, Türk Silahlı Kuvvetlerinin değişmez bir düsturu olarak benimsenmiştir.

KAYNAKÇA

A- ARŞİV BELGELERİ, KANUN VE TÜZÜKLER

Meclis-İ Mebusan Zabıt Ceridesi; Devre 1, İçtima Senesi: 2, Tbmm Basımevi, Cilt 1, 1985, s. 209-210.

Meclis-İ Mebusan Zabıt Ceridesi; Devre 1, Cilt 5, (Tasfiye-İ Rütüb-İ Askeriye Kanunu Esbab-I Mucibe Mazbatası), s. 1-16.

Meclis-İ Mebusan Zabıt Ceridesi; Devre 1, İçtima Senesi: 1, TBMM Basımevi, Cilt 5 (Tasfiye-İ Rütüb-İ Askeriye Kanunu Esbab-I Mucibe Mazbatası), Ankara 1985, s. 2.

TSK İç Hizmet Kanunu, (08 Kasım 2014), “1252 Sayılı Askeri Terfi Kanununun Bazı Mevadinımuaddil Kanun, R.G. Tarihi: 21.05.1928, R.G. sayısı: 894”, Erişim: http://www.tbmm.gov.tr/Tutanaklar/Kanunlar_Kararlar/Kanuntbmmc006/Kanuntbmmc006/Kanuntbmmc00601252.Pdf

TSK İç Hizmet Kanunu, (06 Haziran 2014), “1517 Sayılı Askeri ve Mülki Tekaüt Kanunu, R.G. Tarihi: 11/V1/1930” Erişim: http://www.tbmm.gov.tr/Tutanaklar/Kanunlar_Kararlar/Kanuntbmmc008/Kanuntbmmc008/Kanuntbmmc00801683.Pdf

211 Sayılı Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmet Kanunu, R.G. Tarihi: 10.01.1961, R.G. Sayısı: 10703 <http://www.tkhk.gov.tr/Eklenti/3752,Turk-Silahli-Kuvvetleri-İc-Hizmet-Kanunu.Pdf?0>

21 Haziran 1934 tarihli, Soyadı Kanunu, (16 Aralık 2013), “2590 Sayılı Efendi, Bey, Paşa Gibi Lakap Ve Unvanların Kaldırıldığına Dair Kanun, R.G. Tarihi: 29.11.1934, R.G. Sayısı: 2867” Erişim: http://www.nvi.gov.tr/Files/File/Mevzuat/Nufus_Mevzuati/Kanun/Pdf/Efend%C4%B0%20bey-Pa%C5%9ea%20g%C4%B0b%C4%B0%20lakap%20ve%20unvanların%20kaldırıldı%C4%9eina%20da%C4%B0r.Pdf

3079 Sayılı Subay Ve Askerî Memurların Tekâüdü İçin Rütbe Ve Sınıflarına Göre Tayin Olunan Yaşları Bildiren Kanun, R.G. Tarihi, 30.12.1936, R.G. Sayısı: 3495
http://www.tbmm.gov.tr/Tutanaklar/Kanunlar_Kararlar/Kanuntbmmc017/Kanuntbmmc017/Kanuntbmmc01703079.Pdf

TSK İç Hizmet Kanunu, (24 Kasım 2014) 4460 Sayılı Subaylar Heyetine Mahsus 4273 Sayılı Terfi Kanunu'nun 10'uncu Ve 16'ncı Maddelerinin Değiştirilmesine Ve İki Muvakkat Madde Eklenmesine Dair Kanun , R.G. Tarihi: 16.07.1943, R.G. Sayısı: 5457, Erişim:
http://www.tbmm.gov.tr/Tutanaklar/Kanunlar_Kararlar/Kanuntbmmc025/Kanuntbmmc025/Kanuntbmmc02504460.Pdf

926 Sayılı Türk Silahlı Kuvvetleri Personel Kanunu, R.G. Tarihi: 10.08.1967, R.G. Sayısı: 12670, <http://www.mevzuat.gov.tr/Mevzuatmetin/1.5.926.Pdf>

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Sadaret Resmî Maruzat Evrakı, 17/61

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Sadâret Resmî Maruzât Evrakı, 17/61

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Şûra'yı Devlet, 2501/11, 619/8

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Şûra'yı Devlet, 2501/11, 619/8

TSK İç Hizmet Kanunu: 211.Sayı 4.1.1961 Tarihli Ve 9.1.1961 Sayı:10703 Resmi Gazete, Madde 2.

TBMM Kavanin Mecmuası, 1935, s. 9-10.

TBMM Kavanin Mecmuası, S.770-771

TBMM Kavanin Mecmuası, S.815-817

TBMM Kavanin Mecmuası, Türkiye Büyük Millet Meclis Matbaası, Cilt.14, Ankara 1935, s .7.

TBMM Kavanin Mecmuası, Türkiye Büyük Millet Meclisi Matbaası, Cilt.23, Ankara 1942, s. 809-814.

TBMM Kavanin Mecmuası, Türkiye Büyük Millet Meclisi Matbaası, Cilt.14, Ankara, T.Y. Cilt 15, s. 543-554.

TBMM Kavanin Mecmuası, Türkiye Büyük Millet Meclisi Matbaası, Cilt.18, Ankara 1938, S. 256.

TBMM Kavanin Mecmuası, Türkiye Büyük Millet Meclisi Yayını, Cilt.4, Ankara 1941, S.767-770.

B- ANSİKLOPEDİLER VE SÖZLÜKLER

Devellioğlu, Ferit, "Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Aydın Kitabevi.

C- BASILI ESERLER

1- Kitaplar

Ahmet Cevdet Paşa, "*Tarih-i Cevdet*", Üçdal Neşriyat, C.VI, İstanbul 1994.

AKSUN, Ziya Nur, *Osmanlı Tarihi III*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1994.

AYDIN, Faruk, *Osmanlı Devleti'nde Tanzimat'tan Sonra Asker Alma Kanunları 1839-1914*, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1994.

AYDIN, Faruk, *Osmanlı Devleti'nde Tanzimat'tan Sonra Asker Alma Kanunları (1839-1914)*, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1994.

BAHADIROĞLU, Yavuz, *Osmanlı Padişahları*, Nesil Yayınları, İstanbul 1999.

BERKES, Niyazi, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, Yapı Kredi Yayınları, Ankara 2012.

BEŞİKÇİ, Mehmet, *Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Seferberliği*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2015.

BEYHAN, Mehmet Ali, “*Yeniçeri Ocağının Kaldırılışı Üzerine Bazı Düşünceler-Vak’ayihayriyye Osmanlı*”, Yeni Türkiye Yayınları, C.7, Ankara 1999.

CEZAR, Yavuz, *Osmanlı Maliyesinde Bunalım Ve Değişim Dönemi: XVIII. Yy. 'dan Tanzimat'a Mali Tarih*, Alan Yayıncılık, İstanbul 1986.

ÇADIRCI, Musa, *Tanzimat Sürecinde Türkiye Askerlik*, İmge Kitabevi, Ankara 2008.

ÇÖKLÜ, Şenol, “*I.Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Asker Alma Usulleri (Ahz-I Asker)*” Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2012.

DANIŞMEND, İsmail Hami, “*İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi Iv*”, Türkiye Basımevi, İstanbul 1955.

Engelhardt, “*Tanzimat Ve Türkiye*, (Çev. A. Reşad)”, Kaknüs Yayınları, İstanbul 1999.

ER, Hamit, *Osmanlı Devleti'nde Çağdaşlaşma ve Eğitim*, Rağbet Yayınları, İstanbul 1999.

GENCER, Ali İhsan, “*Abdülaziz Donanması ve Özellikleri*”, Donanma Komutanlığı 3'üncü Deniz Harp Tarihi Semineri, Ankara Deniz İkmal Grup Komutanlığı Basımevi Amirliği, Ankara Kasım 2006.

GENÇER, Ali İhsan, *Bahriyede Yapılan Islahat Hareketleri ve Bahriye Nezaretinin Kuruluşu*”, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2001.

GÜLEN, Nejat, “*Şanlı Bahriye*”, Kastaş Yayınevi, İstanbul.

HEINZELMANN, Tobias, “*Cihaddan Vatan Savunmasına, Osmanlı İmparatorluğunda Genel Askerlik Yükümlülüğü 1826-1856*”, Kitap Yayınevi, İstanbul 2009.

HÜN, İhsan, "*Osmanlı ordusunda Genelkurmayın Ne Suretle Teşekkül Ettiği ve Geçirdiği Safhalar*", Genelkurmay Başkanlığı, İstanbul 1952.

IMBERT, Paul, "*Osmanlıda Yenilenme Ve Türkiye'nin Sorunları*", (Haz. M. Sarıkaya), Profil Yayıncılık, İstanbul 2007.

KARAGÖZ, Mehmet, "*Osmanlı Devleti'nde Islahat Hareketleri ve Batı Medeniyetine Giriş Gayretleri (1700-1839)*", OTAM, Ankara 1995.

KARAL, Enver Ziya, "*III. Selim Hattı Hümayunları*", Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1946

KARAL, Enver Ziya, "*Osmanlı Tarihi Islahat Fermanı Devri*", Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1977.

KARAL, Enver Ziya, "*Tanzimattan Evvel Garphlaşma Hareketleri*", Maarif Vekaleti, İstanbul 1940.

KARPAT, Kemal, "*Osmanlı Mderleşmesi*", Timaş Yayınları, İstanbul, 2014.

KENNEDY, Paul, "*Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri*", (Çev.B.Karanakçı), İş Bankası Yayınları, Ankara 1998.

KUNT, Metin ve AKŞIN, Sina, "*Türkiye Tarihi III*", Cem Yayınevi, İstanbul 2000.

LEWIS, Bernard, "*Modern Türkiye'nin Doğuşu*", (Çev. M .Kıratlı), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2000.

MANTRAN, Robert, "*Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*", (Çev. S. Tanilli), Alkım Yayınevi, İstanbul 2007.

Mehmet Sait Doğan, "*Sosyal Tarih Açısından Osmanlılarda Sosyal Güvenlik Kurumları*", Sakarya Üniversitesi Yayınları, Sakarya 1999.

MOREAU, Odil, "*Reformlar Çağında Osmanlı İmparatorluğu*", İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2010.

NICOLLE, David, "*Askerî Tarih Dizisi Osmanlı Piyadesi 1914-1918*", Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2012.

ORTAYLI, İlber, "*Osmanlı Devleti'nde Alman Nüfuzu*", Alkım Yayınları, İstanbul 2006.

ÖZCAN, Abdülkadir, "*Kanunname-İ Al-İ Osman (Tahlil Ve Karşılaştırmalı Metin)*", İstanbul Kitabevi Yayınları, 2007.

ÖZDEMİR, Süleyman, "*Türkiye'de Zorunlu Çalışma Uygulamaları Sosyal Siyaset Konferansları*", İstanbul 1996

ÖZGER, Yunus, "*Osmanlı ordusunda Emeklilik Sistemi Ve Askeri Tekâüd Sandığı (1865- 1923)*", İq Kültür Sanat Yayıncılık, 2011, s.187-189

ÖZKAN, Abdullah, "*Osmanlı Tarihi (Kuruluş-Yükseliş-Yükseliş-Duraklama-Son Yıllar)*", Boyut Yayıncılık, İstanbul 2003.

ÖZTUNA, Yılmaz, "*Büyük Osmanlı Tarihi*", Ötüken Neşriyat, C.V, İstanbul 1994.

PEKALIN, Mehmet Zeki, "*Osmanlı Tarih Deyimleri Ve Terimleri Sözlüğü*", MEB Yayınevi, İstanbul 1983.

Reşad Ekrem Koçu, "*Osmanlı Padişahları*", Ana Yayınevi, İstanbul 1981.

Reşad Ekrem Koçu, "*Yeniçeriler*", Koçu Yayınları, İstanbul 1964.

SEVINÇ, Necdet, "*Osmanlı'nın Yükselişi ve Çöküşü*", Bilge Karınca, İstanbul 2007.

ŞAKIR, Ziya, "*Tanzimat Devrinden Sonra Osmanlı Nizam Ordusu Tarihi*", Çeltüt Matbaası, İstanbul 1957.

ŞAKİR, Ziya, "*Tanzimat Devrinden Sonra Osmanlı Nizam Ordusu Tarihi*", Çeltüt Matbaası, İstanbul 1957.

ŞEREF, Abdurrahman, "*Tarih-i Devlet-i Osmaniyye*", Kurtiş Matbaacılık, İstanbul 2005.

ŞİRİN, Veli, "*Asakir-İ Mansure Ordusu Ve Seraskerlik*", Tatav Yayınları, İstanbul 2002.

TABAKOĞLU, Ahmet, "*Türk İktisat Tarihi*", Dergah Yayınevi, İstanbul 2005.

TERZIOĞLU, Said Raif, "*Türk Ordusu*", Başnur Matbaası, Ankara 1967.

Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, C. III, Kısım 5 (1793-1908).

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, "*Osmanlı Tarihi III*", Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1978.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, "*Kapukulu Ocakları*", Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1988.

ÜNAL, Mehmet Ali, "*Osmanlı Müesseseleri Tarihi*", Kardelen Kitabevi, Isparta 1999.

ÜNAL, Tahsin, "*Türk Siyasi Tarihi*", Emel Yayınları, Ankara 1977.

ÜNAL, Uğur, "*Sultan Adbülaziz Devri Osmanlı Kara Ordusu*, Genelkurmay Askerî Tarih Ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları", Ankara 2008.

YILDIZ, Gültekin, "*Dünya Savaş Tarihi Osmanlı Askerî Tarihi, Kara, Deniz, Hava Kuvvetleri 1792-1918*", Timaş Yayınları, İstanbul 2013.

DANIŞMAN, Zuhuri, "*Osmanlı İmparatorluğu*", Yeni Matbaa, C.XI, İstanbul 1966.

2- Makaleler

ASLAN, Nurcan ve İLHAN, Fatma, "*Askerî Tarih Araştırmaları Dergisi*, Sayı 11, Şubat 2008, Yıl 6,

ASLAN, Nurcan ve İLHAN, Fatma, "*Osmanlı Devleti'nden Türkiye Cumhuriyeti'ne Askerlik Hizmeti Ve Askere Alımlar (XIX.Yüzyıldan İtibaren)*", Askerî Tarih Araştırmaları Dergisi, Sayı 11, Şubat 2008, Yıl 6, s.182.

ÇANLI, Mehmet, “*Eytam İdaresi Ve Sandıkları (1851-1926) Türkler Ansiklopedisi*”, XIV, Ankara 2002, s.57-60

GEÇER, Kadir Türker, “*XIX.. Yüzyılda Osmanlı ordusunda Rütbe Terfi Uygulamaları ve 1870 Tarihli Terfi-İ Rütbe Nizamnamesi*”, Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi, 19:1-43, 2012, s.45

GÖKBILGIN, Tayyib, “*Arpalık*”, İA, I, İstanbul, s.592-595.

HÜLAGÜ, Metin, “*1897 Osmanlı-Yunan Savaşı Çerçevesinde Sultan II.Abdülhamit Dönemi Osmanlı Donanması Hakkında Bir Değerlendirme*”, Türkler Ansiklopedisi 13.Cilt, s.1505.

MAKAL, Ahmet, *XIX Yüzyıl Sonları, XX Yüzyıl Başlarında Osmanlı İmparatorluğunda Çalışma İlişkiler, Osmanlı Ansiklopedisi, C.V, 2000, s.86-109*

ÖZCAN, Abdülkadir, “*Asakir-İ Mansure-İ Muhammediye*” , *Diyanet İslam Ansiklopedisi, Güzel Sanatlar Matbaası, C.III 1991.*

ÖZCAN, Abdülkadir, “*Osmanlı Askeri Teşkilatı*”, *Osmanlı Ansiklopedisi, C.VI, Ankara, s.551-557*

ÖZCAN, Mert, “*Osmanlı Devleti Tarihinde Ayanlık Dönemi*”, *Türkler Ansiklopedisi, C.VI, Ankara 1999, s.13.*

Özcan, Tahsin, “*Osmanlı Toplumunda Sosyal Güvenlik Üzerine Bazı Gözlemler, Osmanlı Ansiklopedisi V*”, Ankara 1999, s.111-112

ÜNAL, Uğur, *İdari ve Sosyal Alanlarda Nizâm-ı Cedid Çabaları*, Ankara Üniversitesi Yayınları.

ZAKIA, Zehra, “*Sultan Mahmut’un (1808-1839) Reformları*” *Osmanlı Ansiklopedisi, Yeni Türkiye Yayınları, C.VII, Ankara, s.251.*

EKLER

Fotoğraf-1: Redif Askerleri

Balkan savaşı sırasında Redif Taburu ile ileri karakol efradı, Editör: Gültekin YILDIZ, Dünya Savaş Tarihi Osmanlı Askerî Tarihi, Kara, Deniz, Hava Kuvvetleri 1792-1918, Timaş Yayınları, İstanbul, 2013

Fotoğraf-2: XIX. Yüzyıl Asker Üniformaları

([http://www.moddb.com/groups/ww1-reference-group/images/ottoman-](http://www.moddb.com/groups/ww1-reference-group/images/ottoman-soldiers-1914-1918)

[Soldiers-1914-1918](http://www.moddb.com/groups/ww1-reference-group/images/ottoman-soldiers-1914-1918), Erişim Tarihi:29.12.2014, Saat:14.30.)

Fotoğraf-3: Birinci Dünya Savaşı sırasındaki firarilerden bir görüntü

(Irak'ta yakalanan Osmanlı firarileri. Bkz; Mehmet BEŞİKÇİ, Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Seferberliği, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2015, S.283.)

Fotoğraf-4: Colmar Von der GOLTZ Paşa

(Colmar Von der GOLTZ Paşa, Editör: Gültekin YILDIZ, Dünya Savaş Tarihi Osmanlı Askerî Tarihi, Kara, Deniz, Hava Kuvvetleri 1792-1918, Timaş Yayınları, İstanbul, 2013, S.50)

Fotoğraf-5: Serasker Rıza Paşa

(II.Abdülhamit döneminde görev yapan Serasker Rıza Paşa 1891-1908)

Fotoğraf-6: Bedelli Askerlik sırasındaki Anadolu Gençler

(Seferberlik ilanı sonrası askere alınan Anadolu gençler. Bkz. ; Mehmet BEŞİKÇİ, Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Seferberliği, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2015, S.143.)

Fotoğraf-7: Eric Von Falkenhayn

(Eric Von Falkenhayn 5 Haziran 1917'de Yıldırım Ordular Grup Komutanlığına tain edilmiş Alman General.1861-1922)

Fotoğraf-8: Birinci Dünya Savaşı'ndaki Seferberlik ilanı afişi

(Birinci Dünya Savaşı sırasında basılmış olan seferberlik ilanı. Bkz. ; Mehmet BEŞİKÇİ, Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Seferberliği, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2015, S.63.)

Fotoğraf-9: Birinci Dünya Savaşı'na giren Osmanlı Devleti'nin şehir merkezlerinde kurmuş olduğu Asker Alma masalarından bir görüntü

(Osmanlı Devleti'nde Birinci Dünya savaşı sırasında kurulan asker alma kayıt masası)

Fotoğraf-10: 1940'lı Yıllar. Asteğmen Eğitimi

(1940'lı yıllar. Yedek Subay Talimi. Eczacı sınıfı Yedek Subaylar. Mustafa Emin ÇAKIROĞLU kişisel arşivi, yayınlanmamış belgeler.)

Tablo-1: Mülazım ile Müşir arasındaki rütbelere verilen ünvanlar

<u>Mülazım</u> ile <u>Yüzbaşı</u> arası	Zabitan
<u>Binbaşı</u> ile <u>Miralay</u> arası	Erkân
<u>Mirliva</u> ile <u>Müşir</u> arası	Paşa

Tablo-2: Osmanlı Devleti'nin son yüzyılında kullanılan rütbelerin günümüz karşılıklarıyla birlikte gösterilmesi

Nefer	Er
Onbaşı	Erbaş
Bölük Emni Çavuş Başçavuş	Astsubay
Mülazım	Asteğmen Teğmen
Yüzbaşı	Yüzbaşı
Kolağası (Sağ-Sol)	Kıdemli Yüzbaşı
Binbaşı	Binbaşı
Kaymakam	Yarbay
Miralay	Albay
Mirliva	Tuğgeneral
Ferik	Tümgeneral - Korgeneral
Müşir	Orgeneral - Maraşel

(Rütbeler Günümüz karşılıklarıyla birlikte gösterilmiştir.)

Terzioğlu, "Türk Ordusu", s.40

Tablo-3: Ordu Bölgelerinin numaralandırılması

ORDU İSİMLERİ	GÖREV VE SORUMLULUK SAHALARI
I. Ordu	Hassa Ordusu (merkez)
II. Ordu	Dersaâdet (İstanbul merkez) /1869 yılından sonra Şumnu merkez.
III. Ordu	Rumeli (Manastır merkez)
IV. Ordu	Anadolu (Erzurum merkez)
V. Ordu	Arabistan (Şam merkez)
VI. Ordu	Irak ve Hicaz (Bağdat merkez)

(1863 yılında ordunun bulunduğu bölgelerin isimlerle anılmasına son verilerek bugün Türk Silahlı Kuvvetlerinde devam eden uygulama olan numaralandırma sistemine geçildi. 1869'da *Kuvve-i Umumiyye-i Askeriyeye Dair Nizamname* ile Yemen ordusu 7. Ordu olarak belirlendi. Girit ve Trablusgarp gibi ordu yapılanması kurulmasının mümkün olmadığı bölgelerde Tümen oluşumuyla yetinildi.)

Tablo-4: Birinci Dünya Savaşı'nda seferberliğe çağrılanların doğum tarihleri

Savaş başladığında silah altında bulunan 1891,1892 ve 1893 doğumlular	150.000
Savaş esnasında aktif hizmet için silah altına alınanlar (1894, 1895 ve 1896 doğumlular	500.000
Savaş esnasında aktif hizmet için silah altına alınanlar 1897 doğumlular	100.000
Savaş esnasında aktif hizmet için silah altına alınanlar 1898 ve 1899 doğumlular	180.000
Aktif hizmet için silah altına alınanların toplamı	930.000
Savaş esnasında silah altına alınan ihtiyat ve müstahfiz personelin toplam sayısı	1.920.000
Genel Toplam	2.850.000

Tablo: Mehmet BEŞİKÇİ, Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Seferberliği, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2015, s.121.

Tablo-5: Rütbe Bekleme Süresi

RÜTBE	ASGARİ BEKLEME SÜRESİ
Zabit Vekili	6 ay
Mülazım	3 sene
Birinci Mülazım	3 sene
Yüzbaşı	6 sene
Binbaşı	4 sene
Kaymakam	3 sene
Miralay	3 sene
Mirliva	3 sene
Ferik	3 sene
Birinci Ferik	3 sene
Müşir	

Tablo-6: Rütbe Bekleme Süresi

RÜTBE	EMEKLİLİĞE ESAS AZAMI YAŞ HADDİ
Yarsubay	41
Asteğmen	41
Teğmen	41
Yüzbaşı	46
ÖnYüzbaşı	46
Binbaşı	52
Yarbay	55
Albay	58
Tuğgeneral / Tuğamiral	60
Tümgeneral / Tümamiral	60
Korgeneral / Koramiral	60
Orgeneral / Oramiral	65
Mareşal / Büyükamiral	68

Bu subaylar arasında mezuniyet tarihleri ne olursa olsun boş kadro bulunmadığı için terfi edemeyenler de buldukları rütbenin yaş sınırına bağlı olacaklardı.

Tablo-7: 1936 Yılı İtibariyle Rütbe Bekleme Süresi

RÜTBE	ASGARİ BEKLEME SÜRESİ
Asteğmen	6 ay
Teğmen	3 yıl
Üsteğmen	3 yıl
Yüzbaşı	6 yıl
Binbaşı	4 yıl
Yarbay	3 yıl
Albay	3 yıl
Tuğgeneral / Tuğamiral	3 yıl
Tümgeneral / Tümamiral	3 yıl
Korgeneral / Koramiral	3 yıl
Orgeneral / Oramiral	3 yıl
Mareşal / Büyükamiral	3 yıl

Tablo-8: 1942 Yılı İtibariyle Rütbe Bekleme Süresi

RÜTBE	ASGARİ BEKLEME SÜRESİ	AÇIKLAMA
Asteğmen	6 ay	
Teğmen	3 yıl	
Üsteğmen	3 yıl	
Yüzbaşı	6 yıl	
Binbaşı	4 yıl	
Yarbay	3 yıl	
Albay	3 yıl	
Tuğgeneral / Tuğamiral	3 yıl	Üç senelik asgari terfi müddetini bitirdikten sonra albaylıkta geçen tugay komutanlığının ve yardımcı sınıflarda kadrosu albay: tuğgeneral olan ve kıta sayılan yerlerdeki hizmetin yalnız iki seneye kadar olan müddeti tuğgeneralliğin asgari müddetinden sayılır.
Hava Tuğgenerali	2 yıl	Üç senelik asgari terfi müddetini bitirdikten sonra albaylıkta geçen tugay komutanlığının yalnız bir senesi tuğgeneralliğin asgari müddetinden sayılır.
Tümgeneral / Tümamiral	3 yıl	
Korgeneral / Koramiral	3 yıl	
Orgeneral / Oramiral	3 yıl	
Mareşal / Büyükamiral	3 yıl	

Tablo-9: 1967 Yılı İtibariyle Rütbe Bekleme Süresi

RÜTBELER	NORMAL BEKLEME SÜRELERİ
Asteğmen	8 ay
Teğmen	3 yıl
Yüzbaşı	6 yıl
ÖnYüzbaşı	6 yıl
Binbaşı	5 yıl
Yarbay	3 yıl
Albay	5 yıl
Tuğgeneral / Tuğamiral	4 yıl
Tümgeneral / Tümamiral	4 yıl
Korgeneral / Koramiral	4 yıl
Orgeneral / Oramiral	4 yıl

Tablo-10: 1967 İtibariyle Orgeneral Seviyesindeki Kuvvetlere Göre Makam Kontenjanları

RÜTBELER	K.K.K.	Dz. K.K.	Hv. K.K.	J. Gn. K.
Orgeneral – Oramiral	9 (J. Dahil)	2	2	-
Korgeneral – Koramiral	20	5	8	3
Tümgeneral – Tümamiral	44	12	16	6
Tuğgeneral – Tuğamiral	96	28	32	18

Tablo-11: 1967 Yılı İtibariyle Astsubay Rütbelerinde Bekleme Süreleri

RÜTBELER	NORMAL BEKLEME SÜRELERİ
Astsubay Çavuş	3 yıl
Astsubay Kıdemli Çavuş	3 yıl
Astsubay Üstçavuş	6 yıl
Astsubay Kıdemli Üstçavuş	6 yıl
Astsubay Başçavuş	6 yıl
Astsubay Kıdemli Başçavuş	6 yıl